

Міністерство освіти і науки України

Науково-дослідний Інститут українознавства

**Ministry of Education and Science of Ukraine
Scientific Research Institute of Ukrainian Studies**

Українознавець Connoisseur of Ukraine

Випуск VI

Львів – Lviv, 2008

**Міністерство освіти і науки України
Науково-дослідний Інститут українознавства
Друкується за рішенням Вченої Ради
Науково-дослідного Інституту українознавства Міністерство освіти і науки України
протокол № 11 від 22 листопада 2007 року.
Ministry of Education and Science of Ukraine
Scientific Research Institute of Ukrainian Studies
The journal is published according to the decision of the Academic Council of Scientific Research
Institute of Ukrainian Studies, transactions №11, November 22, 2007.**

Число VI - 2008 р., "Українознавця" присвячене до 90- ліття з дня народження письменника, історика літератури, мовознавця, редактора і видавця, професора української мови Альбертського університету, перекладача класиків світової літератури, літературознавця Яра Славутича.

У VI-й випуск "Українознавця" ввійшли праці вчених та рецензії з Львова, Івано-Франківська, Києва, Харкова, Одеси, Острога, Едмонтон, Риму та Москви, які досліджують проблеми українознавства.

**Українознавець - Connoisseur of Ukraine
Випуск VI. Львів 2008.**

Редакційна Рада:

доктор історичних наук	Баран В.Д. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Васюта С.І. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Грабовецький В.В. (Івано-Франківськ, Україна),
доктор історичних наук	Дашкевич Я.Р. (Львів, Україна)
доктор історичних наук	Даниленко В.Н. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Когутяк М.В. (Івано-Франківськ, Україна)
доктор історичних наук	Калакура Я.С. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Кабузан В.М. (Москва, Росія)
доктор історичних наук	Лисак В.П. (Львів, Україна)
доктор історичних наук	Савчук Б.П. (Івано-Франківськ, Україна)
доктор історичних наук	Санін Г.О. (Москва, Росія)
доктор історичних наук	Сворака С.Д. (Івано-Франківськ, Україна)
доктор історичних наук	Терпиловський Р.В. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Федака С.Р. (Ужгород, Україна)
доктор історичних наук	Хорошкевич А.Л. (Москва, Росія)
доктор історичних наук	Якименко М.А. (Полтава, Україна)
доктор філологічних наук	Єрмоленко С.Я. (Київ, Україна)
доктор філологічних наук	Качкан В.В. (Івано-Франківськ, Україна)
доктор філологічних наук	Крик. Я.С. (Мюнхен, Німеччина)
доктор філологічних наук	Кононенко П.П. (Київ, Україна)
доктор філологічних наук	Мегела І.П. (Київ, Україна)
доктор філологічних наук	Мосенкіс Ю.Л. (Київ, Україна)
доктор філологічних наук	Мушинка М.В. (Пряшів, Словаччина)
доктор філологічних наук	Погрібний А.Г. (Київ, Україна)
доктор філологічних наук	Чопик Б.Г. (Нью-Джерсі, США)

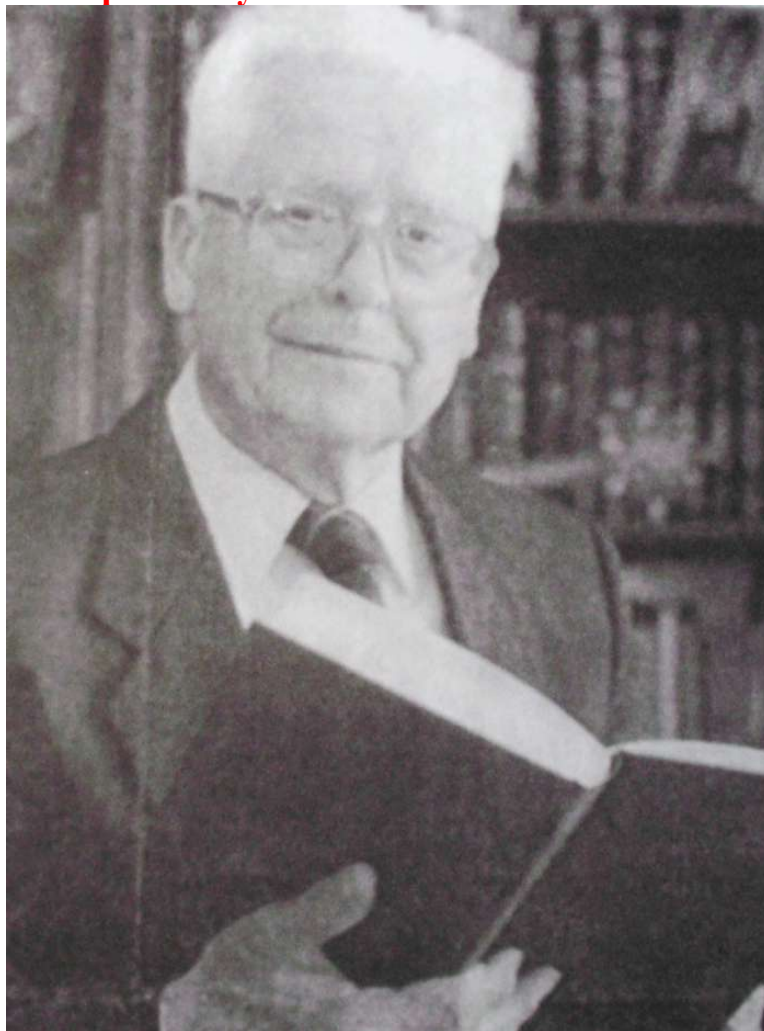
Редколегія: доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту українознавства Міністерства освіти і науки України, академік Міжнародної академії наук Євразії, академік Академії Наук Вищої Школи України, лауреат премії ім. академіка І.П.Крип'якевича В.С. Ідзьо (**Головний редактор**), кандидат історичних наук, старший науковий співробітник НДІУ О.Б.Ярошинський, кандидат історичних наук, доцент Л.К.Токар, кандидат історичних наук, доцент О.Г.Макарчук, кандидат історичних наук, доцент Т.О.Гонтар, кандидат історичних наук, завідувач археологічного відділу УУМ В.С.Артюх, доктор філологічних наук, професор, академік П.П.Кононенко, кандидат філологічних наук, професор С.Г.Борзенко, кандидат філологічних наук, завідувач відділу мови НДІУ, В.Ю.Пономаренко, кандидат філологічних наук, доцент Л.В.Бабаєва, кандидат філологічних наук, доцент З.М.Бичко, кандидат філологічних наук, доцент Л.І. Конюхова, доктор філософських наук, професор М.Д.Пришляк, кандидат філософських наук, доцент Т.П.Кононенко, кандидат технічних наук, доцент В.Д.Смичок, викладач кафедри українознавства УЛС, вчений секретар А.В.Захарченко (**літературний редактор**).

ISBN 978-966-665-570-2

© Національний науково-дослідний Інститут Українознавства МОН України.
© Науковий Журнал «Українознавець».

Видруковано за сприяння Фонду Яра Славутича

**Редакційна рада та редколегія наукового журналу “Українознавець”
вітають видатного письменника, історика літератури, мовознавця,
редактора і видавця, професора української мови
та перекладача класиків світової літератури,
літературознавця і громадського діяча
Яра Славутича з 90 - літнім ювілеєм!**

Яр Славутич

Переднє слово

Життєве кредо:

“Здобути щастя мушу, що не було б, усім наперекір” Яр Славутич

11 січня 2008 року минає 90 років від дня народження Григорія Жученка, відомого у мистецьких колах як Яр Славутич. Його життєвий шлях не був встелений пелюстками троянд, хоча його боротьба завжди завершувалася успіхом. Ще зовсім підлітком довелося зазнати арешту, холоду і недоїдання, пережити страхіття голодомору 1933 року, смерть своїх рідних, яким він присягнув розповісти всю правду світові про цей жахливий злочин сталінської системи. Згодом під час II світової війни змушений був пережити страшну смерть своєї дружини та одностаттєвої доньки, які згоріли у полум'ї вогню від рук фашистських загарбників. І лише згодом після втечі з України і навіть Європи доля усміхнулася йому лише на американському континенті у 1949 році. Згодом почалося більш-

менш спокійне життя, яке дало змогу зосередитися на наукових працях, літературній та громадській діяльності. 1960 року письменник переїжджає з Америки до Канади, у цій країні почав працювати на посаді професора Альбертського університету, де викладав українську мову й літературу та деякі курси зі славістики. Проте завжди і всюди звертався він до теми своєї рідної та поневоленої країни, більшість назв поетичних циклів свідчать про любов до України: “Співає колос”, “Херсонські сонети”, “Київська слава”, “Запорожці” тощо, а збірка “Живі смолоскипи” оспівує кожну конкретну особистість, яка зуміла своїм талантом прославити Україну в часи поневолення, в цьому полягає велика заслуга автора. Лише не так давно його досягнення починають вливатися в український літературний процес, як зазначає М.Сивокінь, до нас знову заговорили письменники, несправедливо замовчані й забуті, а наше завдання – це вміння правильно прочитати важливу сторінку української літератури, дати їй глибоку оцінку, щоб в історії ці твори і видатні постаті зайняли своє місце, належне їм за найвищим правом.

Творчість Яра Славутича широко відома серед світового українства, а також в Україні. Його поетичні твори видавалися німецькою, французькою, угорською, білоруською, польською, румунською та італійськими мовами, що свідчить про великий талант письменника і світове визнання. Його ліричні та ліро-епічні творіння приваблюють своєю романтичною духовністю та неокласичними висотами, захопленням минулими та сучасністю, всеосяжним охопленням світової та української культури загалом.

У митця простежуємо також експресивні моменти творчої екзальтації та імпресіоністичне захоплення відтінками такого прекрасного і мінливого світу.

Звичайно, така вправність у майбутнього митця з’явилася не відразу. У 1936 році юнак показав свої поетичні спроби Володимирові Сосюрі, який порадив поїхати до столиці. Згодом у Києві М.Рильський порадив “вчитися в інших, але неодмінно залишатися самим собою”. Завдяки В.Свідзинському, що прихильно ставився до нього, перші вірші Яра Славутича були надруковані в харківському “Літературному журналі” (1938-1939). Після цього два вірші вмістив М.Рильський у київському журналі, де був редактором відділу поезії. Зразковими щодо наслідування для поета залишалися неокласики: Максим Рильський і Микола Зеров, Михайло Орест та Олег Ольжич, що і є зрозумілим, адже стосовно жанрово-стильового визначення творчості Яра Славутича зараховують до течії неокласицизму і частково – неоромантизму.

Як мовознавець він відомий у багатьох країнах, де за його підручниками навчаються англійськомовні учні. Крім того, поет є членом Національної Співки письменників України, лауреат премії літературного фонду імені І. Франка (Чикаго), премій Української Могилансько-Мазепинської академії наук у Канаді, понад 40 років займався бібліографічною діяльністю. Як зазначають дослідники, у другій половині ХХ ст. на Заході розвинулась бібліографія українських видань, а також видань різними мовами про Україну. Один із видатних науковців, що спричинився до збагачення української бібліографії – це доктор Яр Славутич, тоді професор Альбертського університету, що в Канаді.

Хоча більшу частину свого життя поет провів поза межами України, однак його серце завжди залишалося зі своєю Батьківщиною, для якої він зміг набагато продуктивніше прислужитися в еміграції, ніж у себе вдома, в неволі. Саме там, у вільній країні зміг повністю розквітнути його талант на повну силу і збагатити літературний процес в Україні новими здобутками.

Тож від щирого серця вітаємо, шановний професоре, з ювілеєм!

Бажаємо довголіття, наснаги, міцного духу і творчого натхнення!

Літературний редактор наукового журналу “Українознавець” Андрій Захарченко

Переднє слово.

Захарченко Андрій. Життєве кредо: “Здобути щастя мушу, що не було б, усім наперекір” Яр Славутич.....	3
--	----------

Історія

Атаманенко Алла. Вплив “Історії Малої Росії” Д.М.Бантиша-Каменського на українську та російську історичну думку у XIX столітті.....	7
Заячук Юлія. Освітня діяльність професора Альбертського університету Яра Славутича.....	9
Ідзьо Віктор. Наукові Вісники Українського Університету в Москві – основа науково-дослідного українознавства українців в Росії (2001– 2007).....	13
Кононенко Петро, Кононенко Тарас. “Українська освіта у світовому часопросторі”.....	34
Лазарєва Валентина. Історичний аспект творчості П.Куліша як джерело українознавства.....	36
Молчанова Тетяна. Максим Березовський і Дмитро Бортнянський у контексті української музичної культури: життєві та творчі паралелі.....	39
Овчар Ірина. Українське питання в Росії (кінець XX - початок XXI століття).	
Пришляк Михайло. Історична проблема вагомості навчання філософії для української молоді.....	51
Токар Леонід. “Науковий інструментарій українознавця”.....	54

Філологія

Галащук Анна. Ліна Костенко - поет дисидент.....	81
Голець Марія. Поняття “Осязання” в літературних пам’ятках в Україні XI–XVII століть та необхідність його поновлення в українській мові.....	83
Донцова Тетяна. Героїчний епос Бориса Грінченка: психологічні підвалини героїчної особистості.....	85
Дудин Олесь. Сонети Шекспіра - поезія любові і добра.....	87
Захарченко Андрій. Християнські мотиви у поетичній творчості Яра Славутича.....	90
Ідзьо Віктор. “Украинский литературный сборник”. Харків-Петербург 1843-1844.....	94
Славутич Яр. Наскрізний звукопис у поезії (Авторські уваги).....	95

Рецензії

Захарченко Андрій. Рецензія на книгу Яра Славутича “Поезії та поеми”, Едмонтон, 2004.....	98
Ідзьо Віктор. Рецензія на монографію П.Кононенка, Т.Кононенка “Українська освіта у світовому часопросторі”. Київ –Тов. “Знання” України-2007, 591с.....	98
Наші автори	
Пам’ятка авторіві	

Content

Introduction.

Zakhrchenko Andriy. The basic principle of his life: "I'll be happy always in spite of everything " Yar Slavutych.....	3
--	---

History

Atamanenko Alla. Influence "The History of Small Rus'" D.Bantysh-Kamenskyi for Ukrainian and Russian historical problems in XIX century.....	7
Zaiachuk Yulia. Education activities of Professor, Dr. Yar Slavutych et University of Alberta.....	9
Idzo Viktor. Scientific Messengers of Ukrainian University in Moscow – the basic of researcher connoisseur of Ukraine in Russia (2001-2007).....	13
Kononenko Petro, Kononenko Taras. "Ukrainian education in the world chronotops". Lazareva Valentyna. Historical aspect of Kylysh's works.....	34
Molchanova Tatyana. M. Berezovsky and D.Borshchansky as musician in Ukrainian musical culture.....	36
Ovchar Iryna. Condition of Ukrainians in the Russia on border XX-XXI century.....	39
Pryshlyak Mykhajlo. Historical problem of philosophical study for the Ukrainians young.....	51
Tokar Leonid. The scientific terms connoisseur of Ukraine.....	54

Philology

Galashchuk Anna. L. Kostenko – poet-dissident.....	81
Golec' Maria. The problem of comprehension in literary memorandum of the Ukraine XI – XVII century.....	83
Dontsova Tatyana. Heroical epos of the B.Grinenko: mental basic of heroical personality.....	85
Oles' Dudyn. Sonnet of Shakespear – poetry of love and kindness.....	87
Zakhrchenko Andriy. Christian motives in the poetry of Yar Slavutych.....	90
Idzo Viktor. "Ukrainian literary anthology " Kharkiv-Peterburg 1843-1844.....	94
Slavutych Yar. Sounding repeated in the poetry.....	95

Reviews

Zakhrchenko Andriy. Review for the book of Yar Slavutych "Poetry and Poems", Edmonton., 2004.....	97
Idzo Viktor. Review for the monograph of P.Kononenko, T.Kononenko "Ukrainian education in the world chronotops" Kyiv-Society "Znann'a of Ukraine"-2007, 591p..	98
Our authors.....	101
The Recommendations for the Author.....	102

Вплив “Історії Малої Росії” Д.М.Бантиша-Каменського на українську та російську історичну думку у XIX столітті

Анотація: У статті вивчається роль “Історії Малої Росії” Д.М.Бантиша-Каменського в контексті вивчення розвитку історії України у XXI столітті.

Основний акцент концентрується на впливі “Історії Малої Росії” Д.М.Бантиша-Каменського на українську та російську історичну думку в XIX столітті

Ключові слова: Історія України, Історія Малої Росії, Дмитро Миколайович Бантиш-Каменський, творчість Д.Бантиша-Каменського.

Дмитро Миколайович Бантиш-Каменський (1788 – 1850) був автором першої узагальнюючої праці з історії України “История Малой России со времён присоединения оной к Российскому Государству, при царе Алексее Михайловиче, с кратким обозрением первобытного состояния сего края” (1822), яка сьогодні більш відома під назвою всіх наступних видань (1830, 1842, 1903 років, в тому числі репринтного видання 1993 р.), як “История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетманства”. Крім названої, відомими в свій час були його твори “Биографии российских генералиссимусов и генерал-фельдмаршалов” (1840), “Словарь достопамятных людей русской земли” (1836,1847), “Историческое собрание списков кавалерам чetyрех российских императорских орденов” (1814) тощо.

Творчість Д.Бантиша-Каменського відома дослідникам більше 170 років, але в працях, що її висвітлювали, найменш вивченою виявилась проблема впливу “Історії Малої Росії” Д.М.Бантиша-Каменського на історичну думку XIX ст., визначення ролі твору в тогочасному науковому житті, виявлення впливу вченого на подальший розвиток науки. У цій невеликій розвідці буде зроблено спробу розглянути саме ці аспекти. На жаль, обсяг запропонованої студії обмежує можливість повного висвітлення питання, тому вона матиме дещо тезову форму.

Популярність “Історії Малої Росії”, на нашу думку, визначається кількома факторами. По-перше, книга була написана на досить високому науковому рівні, з використанням значної кількості архівних матеріалів, наративів та практично всієї відомої тоді (опублікованої та неопублікованої) літератури з історії України при наявності системи посилань на джерело. У вигляді додатків до тексту були практично вперше опубліковані документи з архіву Міністерства закордонних справ щодо України.

По-друге, це була перша узагальнююча праця з історії України, що висвітлювала події від найдавніших часів до скасування гетьманства, яка була надрукована, а не поширювалась у рукописному варіанті. Хоча саме це не могло не накласти відбиток на стиль викладу матеріалу, який є досить “лояльним” до російського уряду. Крім того, книга довгий час (до початку XX ст.) залишалась практично єдиною працею такого роду з історії України.

По-третє, у другому виданні книги (1830) була використана дуже популярна тоді в українському та прогресивному російському суспільстві “Історія Русів”, яку історик знав з 1823 року і активно цитував у своєму творі, майже повністю довіряючи твору “преосвященного Кониського”.

Саме тому, на нашу думку, 2-ге видання “Історії Малої Росії” здійснило мрію багатьох національносвідомих діячів України та прогресивних діячів Росії поч. XIX ст. про створення узагальнюючої праці з української історії, у якій би змальовувались славні подвиги козацтва і яка поширювала б відомості про Україну не тільки серед українців, а й серед населення всієї Російської імперії.

Так склалось, що протягом довгих років “Історія Малої Росії” була єдиним твором такого роду з історії України. Саме тому вона часто була джерелом перших знань про батьківщину для української молоді до початку XX ст., а в першій половині XIX ставала поштовхом для роботи над історією України, джерелом знань про неї, подавала інформацію про інші твори та джерела з української історії.

Збереглися відомості про близьке знайомство з твором Д.Бантиша-Каменського багатьох відомих культурних та політичних діячів України та Росії, серед яких – М.Гоголь, О.Пушкін, Т.Шевченко та багато інших.

Так, М.Гоголь, який, як відомо, планував викладати в Київському університеті та написати свій варіант історії України, повідомляв І.Срезневському у березні 1834 р., що зібрав майже всі названі Д.Бантишем-Каменським друковані матеріали [3]. На нашу думку, не є застарілою думка І.Каманіна про те, що біографи та коментатори творів Гоголя у більшості зовсім не враховують вплив на письменника робіт Миколи та Дмитра Бантишів-Каменських, який був ранішим, сильнішим та більш давнім, ніж вплив інших

творів, тому що ці дослідники використовували для своїх праць дорогоцінний архівний матеріал [5, с.47].

Значним був вплив “Історії Малої Росії” на творчість М.Маркевича, який активно використовував її поруч з “Історією Русів” при роботі над своєю узагальнюючою працею – “Історією Малоросії”, яка була видана у 1842 р. [8]. М.Маркевич зазначав, що “...много и много обязан в своих изысканиях...” Д.Бантишу-Каменському [8, с.134], твір якого, найвірогідніше, і його приваблював своєю науковістю. Порівняльний аналіз творів показав, що автор “Історії Малоросії” досить часто посилався на твір Д.Бантиша-Каменського і, навіть, на зроблені в останньому цитати з “Історії Русів”, як на твір Кониського, а також те, що Маркевич використовував для своєї праці, головню, ті джерела, які названі в “Історії Малої Росії”. При цьому він часом висловлював нові погляди на деякі конкретно-історичні проблеми. Так, М.Маркевич заперечив кавказьку теорію походження козацтва [8, Т.1, с.30-31], не погодився з оповіддю про образу Петром I Мазепи [8, Т.2, с. 384-385] тощо.

Використовував “Історію Малої Росії” і О.Пушкін при роботі над “Полтавою” [10, с. 211] та іншими творами. На початку грудня 1831 року між поетом та істориком зав’язалась переписка, а в другій половині грудня відбулось їх особисте знайомство. Відомо, що задовго до цього поет задумав написати історію України. З 1-м виданням “Історії...” він був знайомий, на його основі писав “Полтаву”. Пізніше завдяки М.Максимовичу О.Пушкін познайомився з “Історією Русів”, художній рівень якої вразив поета і він розпочав роботу над своєю книгою з історії України. Цю роботу було припинено з виходом у 1830 році 2-го видання “Історії Малої Росії”, яке, як вже зазначалось, містило великі цитати з “Історії Русів”. Ю.Г.Оксман вважав, що О.Пушкін не схотів і не міг змагатись з “официозным историографом”, тому що це було б “безтактно и небезопасно” [10, с.214].

На нашу думку, поета задовільнив рівень викладу матеріалу, наявність великих цитат з “Історії Русів”, що зробило мову твору Д.Бантиша-Каменського значно яскравішою. Якщо ж врахувати той факт, що 2-ге видання “Історії Малої Росії” здійснювалось за підпискою, тобто, майже за власний кошт автора, який знаходився під слідством і не мав оплачуваної посади, то твердження про “офіціозність” Д.Бантиша-Каменського стає безпідставним. До речі, О.Пушкін добре розумів складність матеріального становища історика і намагався йому допомогти, пропонуючи видавати статті та інші матеріали в “Библиотеке для чтения” у О.Смідіна [11, с.449-450], а також в “Лексиконе” Плюшара. І, незважаючи на те, що поет був знайомий з іншими напрямками роботи Д.Бантиша-Каменського, для нього він завжди залишався “істориком Малоросії”.

Практично жоден з авторів, які писали свої твори (часто – літературні, а не наукові) про історичні події в Україні, не міг обійтись без вивчення книги Д.Бантиша-Каменського [2, с.63, 67], були знайомі з нею і декабристи [12, с.64]. Дослідження І.Франка показали, що для написання історичних поем “Історію Малої Росії” використовували С.Руданський [13, с.149], О.Стороженко [13, с.379], Т.Шевченко [14, с.178]. Щодо останнього, то можна додати, що назву одного з найвідоміших творів “Тарасова ніч” поет запозичив не з “Історії Малоросії” М.Маркевича, як це стверджує російська дослідниця О.Косачевська [6, с.98], а або з самої “Історії Русів”, або з твору Д.Бантиша-Каменського, де цю назву було використано раніше.

Місце “Історії Малої Росії” у розвитку української історіографії, певною мірою, визначає і той факт, що її знали і використовували такі відомі сьгодні вчені як М.Костомаров [7, с.449], В.Антонович [1, с.103], М.Драгоманов [4, с.365], О.Оглоблин [9, с.5, с. 9] та інші.

Д.Бантиш-Каменський прислужився українській історичній науці не тільки написанням цієї праці, а й тим, що передав для друку Й.Бодянському, який з лютого 1845 р. був секретарем Товариства історії та старожитностей російських при Московському університеті, велику кількість матеріалів з історії України, серед яких були “Замечания до Малой России принадлежащие, літопис П.Симоновського, “Краткое историческое описание о Малой России до 1765 року” тощо, а також велику кількість копій документальних джерел, які були надруковані у 1858-1859 рр. як “Источники Малороссийской истории” у “Чтениях ОИДР” та окремим виданням. Крім того, він є автором біографій видатних українців XVIII – XIX ст. в “Словаре...” та кількох студій про українські літописи в “Чтениях ОИДР”.

Таким чином, роль Д.Бантиша-Каменського в українському історіографічному процесі першої половини XIX ст. визначається його чималим внеском у розвиток вітчизняної історичної науки та її окремих галузей. В силу низки чинників його “Історія Малої Росії” мала вплив на розвиток історичної думки в Україні та Росії.

Список використаних джерел та літератури:

1. Антонович В.Б. Произведения Шевченка, содержание которых составляет исторические события//Моя сповідь:вибрані історичні та публіцистичні твори.–К.,1995.
2. Ватуля Б.С. Развитие археографии на Украине в XIX и начале XX века.–Дис....канд. ист. наук.–К., 1952.
3. Гоголь Н.В. Письмо И.И.Срезневскому//Собр. соч. в 8-ми томах.–М., 1984.–Т.VII.

4. Драгоманов М. Шевченко, українофіли і соціалізм//Вибране ("...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні").– К.1991.
5. Каманин И. Научные и литературные произведения Н.В.Гоголя по истории Малороссии.–К., 1902.
6. Косачевская Е.М. Н.А.Маркевич. 1804 – 1860.–Л.,1987.
7. Костомаров Н.И. Автобиография//Исторические произведения. Автобиография–К., 1990.
8. Маркевич М. История Малороссии.–М., 1842.–Т.1-5.
9. Оглоблин О. Автобіографія: Мій творчий шлях українського історика//Студії з історії України: Статті та джерельні матеріали.–Нью-Йорк, К., Торонто, 1995.–С.3-39.
10. Оксман Ю. Неосуществленный замысел истории Украины//Литературное наследство.–Л., 1952.–Т.58..
11. Письма Д.Н.Бантыш-Каменского к Пушкину А.С.//Русский архив.–1880.–№3.
12. Семенова А. Декабристы об истории украинского казачества (новые материалы)//Українське козацтво: витоки, еволюція, спадщина. Матер. Міжнар. наук. конференції, присвяченої 500-річчю українського козацтва.–К.,1993.–Вип.2.
13. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р.//Збір. творів у 50-ти томах.–К., 1978.–Т.41.
14. Франко І. Шевченко – ляхам. Промова на вечорницях з 43 роковини смерті Шевченка у Львові//Збір. творів у 50-ти томах.–К., 1977.–Т.35.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2007р.

Алла Атаманенко

Влияние "Истории Малой России" Д.М.Бантыш-Каменского на украинское и русское историческое мнение XIX века

Аннотация: В статье изучается "История Малой России" Д.М.Бантыш-Каменского в контексте изучения развития истории Украины XIX века.

Основной акцент концентрируется на влиянии "Истории Малой России" Д.М.Бантыш-Каменского на украинское и русское историческое мнение XIX века.

Ключевые слова: История Украины, История Малой России, Дмитрий Николаевич Бантыш-Каменский, творчество Д.Бантыша-Каменского.

Alla Atamanenko

Influence "The History of Small Rus'" D.Bantysh-Kamenskyy for Ukrainian and Russian historical problems in XIX century

Annotation: This article study role "The History of Small Rus'" D.Bantysh-Kamenskyy in the context development of Ukrainian history in XXI century. The basic accent is influence "The history of Small Rus'" for Ukraine and Russia in XIX century.

Key words: History of Ukraine, The History of Small Rus', D.Bantysh-Kamenskyy, creation of D.Bantysh-Kamenskyy.

УДК 378.4 (71): 908

Юлія Заячук

Освітня діяльність професора Альбертського університету Яра Славутича

Анотация: Дана робота присвячена аналізу педагогічної, наукової, організаційної та видавничої діяльності одного з представників когорти українських науковців третьої хвилі еміграції до Канади, автора навчальних посібників та підручників з української мови, професора Яра Славутича, видатного науковця-україніста, який стояв біля витоків українознавчих студій в Альбертському університеті.

Ключові слова: Вища освіта, українознавчі студії, методика викладання української мови, етнічна ідентичність.

З часів появи перших українських переселенців на землях Канади у 1891 р. і до сьогоднішнього дня у цій північноамериканській країні сформувалася одна з найбільш потужних українських діаспор у світі. Статистика нараховує тут понад один мільйон етнічних українців. З цим могутнім людським потоком до Канади в різні часи прибула велика кількість видатних українських діячів науки, культури, освіти тощо, які або вже мали відоме в світі ім'я, або здобули його своєю наполегливою працею на новому місці проживання і

діяльності. Одним з них був Яр Славутич – представник українських науковців третьої хвилі еміграції, які стояли біля витоків вищих українознавчих студій в Канаді [1].

З іменем Яра Славутича тісно пов'язана історія україністики в Альбертському університеті. У 1955 р. він закінчив славістичні студії в Пенсільванському університеті і викладав українську мову американським солдатам у Каліфорнії. Про свій переїзд в Альберту сам Яр Славутич згадував так: “Працювати серед своїх і для своїх, навчати рідної мови, писати свої твори рідною мовою ... – чого ще треба іммігрантові, уже з докторатом, із щойно надрукованим підручником” [2, с.8].

У серпні 1958 р. уряд Альберти ухвалив постанову про введення, починаючи з 1959 р., української мови в 11-12 класах середніх шкіл провінції. Це відіграло вирішальну роль у запровадженні української мови до університетської навчальної програми. З огляду на потребу підготовки відповідних педагогічних кадрів рада факультету гуманітарних наук Альбертського університету в листопаді 1958 р. ухвалила рішення про організацію влітку 1959 р. кредитного курсу для вчителів української мови [3, с.85-89]. З осені 1959 р. університет запровадив стаціонарні кредитні курси української мови нарівні з іншими мовами на відділі слов'янських мов (їх першими слухачами стало вісім студентів), а наступного року створив штатну посаду україніста, яку на конкурсній основі і посів доктор славістики Яр Славутич.

Свою викладацьку діяльність в Альбертському університеті Яр Славутич розпочав літнім кредитним курсом української мови для вчителів, на який записалося 17 слухачів, у т. ч. 10 учителів. Проте на перший семестровий університетський кредитний український мовний курс 1960-61 н. р. записалося лише шість студентів. За словами відомого правника і громадського діяча П. Саварина, причиною малої кількості студентів на цих перших українських курсах було те, що студентам просто не дозволяли записуватися на них, створюючи адміністративні перешкоди [3, с.96]. Такої ж думки дотримувався і сам Яр Славутич: “По канцеляріях гуманітарного факультету сиділи тоді особи, що приховано саботували запровадження української мови. ... Зголошувалися до навчання української багато студентів, але проходили реєстраційні процедури лише одиниці, найбільш уперті й відважні. Одним казали, що вони для своїх програм не потребують української мови. ... Іншим відверто не обіцяли кредитів. Студенти ... нарікали – з одного боку ніби то можна, а з другого – відохочують. ... Траплялися явища: майбутня аптекарка чи інженер міг легко записатися на українські курси, а майбутня вчителька мала ставати на двобій, щоб зарахували її “українські кредити” на ступінь бакалавра” [2, с.25-26]. Влітку 1961 р. д-р Славутич провів велику роз'яснювальну роботу серед української громади Канади, особливо серед студентства, і вже у вересні на українські курси Альбертського університету записалося 27 осіб.

За час роботи в університеті Яр Славутич розробив і запровадив шість кредитних курсів української мови і п'ять – української літератури та історії літератури. Його “Семінар до слов'янського мовознавства” та оглядовий курс української літератури слухали і студенти, і аспіранти.

З осені 1960 р. д-р Славутич викладав також українську літературу на вечірніх некредитних курсах. З великим успіхом проходили лекції щодо творчості Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, Марка Вовчка, О. Кобилянської, огляду української літератури від XI ст. до 1941 р. Серед слухачів, кількість яких, зазвичай, перевищувала двадцять, було чимало вчителів, які самі вже навчали у середніх школах [2-5].

Професор Яр Славутич – визнаний новатор методики шкільного й університетського викладання української як другої мови. Його зорово-слухова методика стала свого часу вагомою новаторською розробкою канадських науковців-україністів у галузі методичного забезпечення викладання української як другої мови. Її особливістю було те, що це була не просто методика викладання української мови, а методика її викладання як другої мови у чужомовному етнокультурному середовищі. Вона максимально адаптувалася до вивчення української мови переважно англomовним учнем чи студентом, який у повсякденному житті послуговувався для спілкування переважно англійською мовою, а з практичним ужитком української нерідко вперше зустрічався у школі або й в університеті. Реально часто траплялося так, що рівень володіння українською учнями старших класів середніх шкіл і студентами початкових курсів університетів був приблизно однаковим. Унаслідок цього методичні розробки викладання української мови та навчально-методичні посібники й підручники, побудовані на їхній основі, спрямовувалися одночасно на задоволення освітніх потреб тих й інших. Тривалий час методика успішно застосовувалася не тільки в канадських навчальних закладах, а й в навчальних інституціях Бельгії та Бразилії.

Суть зорово-слухової методики Яра Славутича полягає, передовсім, у тому, що учень або студент уже з перших днів навчання, щойно познайомившись з абеткою, одразу починає говорити, стає активним учасником навчального процесу. Основою розмовного методу навчання мови є діалоги, побудовані так, щоб дати учню можливість добре засвоїти певну кількість висловів на теми із щоденного життя: школа, сім'я, крамниця, сніданок, обід, вечеря, музей, транспорт, робота тощо. Протягом другого-третього року навчання подаються більш складні тексти на теми з історії та географії України, української літератури, мистецтва та ін. Таким чином, вивчення української мови йде через подачу інформації про Україну, спочатку у формі

діалогів, а потім – у формі нарисів чи статей. Читання і граматики на цьому етапі вивчення мови виступають вторинним компонентом процесу навчання. Власне кажучи, основна відмінність між традиційним і розмовним методами полягає у тому, що за традиційним методом починають із граматики, поступово прямуючи до розмови, а за розмовним – починають з розмови, а граматикою завершують.

Яру Славутичу належить особлива роль у вирішенні питання забезпечення процесу навчання української мови навчальними посібниками та підручниками. З одного боку, ці посібники і підручники слугували реалізації зорово-слухової методики навчання української як другої мови на практиці. З іншого боку, їх поява була обумовлена організаційно. Однією із умов запровадження української мови у середніх школах провінції Міністерство освіти Альберти ставило наявність відповідного підручника. Маючи багато новаторських ідей, Яр Славутич з ентузіазмом взявся за цю нелегку справу. Так з'явився його “Conversational Ukrainian” (Розмовна українська) (1959 р.) [7] – підручник, якому судилося довге навчальне життя – тільки у Канаді він витримав 5 видань (останнє п'яте, доповнене, з'явилося у 1987 р.). Як зазначається у передмові, в основу цієї навчальної книги покладено три головні завдання: представити сучасну українську мову такою, якою вона використовується у щоденному спілкуванні; подати студентам короткі відомості про Україну, її географію, історію, культуру, мову; дати деяку інформацію про українців, які живуть у Канаді і США. У відповідності до ідей автора, це був перш за все підручник розмовної мови. Ґрунтуючись на розробленій і пропагованій зорово-слуховій методиці викладання мови, він у діалогах давав зразки щоденного українського мововжитку, де передовсім було слово, вислів, речення для взаємного спілкування, а граматики – лише як додаток, пояснювальний матеріал. Окрема увага приділялася ідіомам української мови і їхнім відповідникам англійською, бо учні можуть знати всі слова на означення якогось поняття, але не вміти вживати ідіоматичних висловів.

Підручник отримав десятки схвальних рецензій мовознавців, письменників, викладачів. Одним із перших, хто розпочав університетське викладання мови за підручником Яра Славутича, був професор Саскачеванського університету В. Буйняк, який широко пропагував і підручник, і саму методику. Мовознавець проф. П. Ковалів назвав “Conversational Ukrainian” методично добре опрацьованим підручником, з різноманітним і цікавим матеріалом, та з живим викладом цього матеріалу. “Кожна лекція починається з діалогу. ... Кожна тема опрацьована у формі діалогу. З методичного боку це досить цікаво і зручно, бо під час лекції студент відразу включається у жваву розмову. Потім подається уривок для читання ..., короткі відомості з граматики ..., домашнє завдання і словник ...” [9, с.63]. Високі оцінки підручнику давали такі відомі канадські україністи, як проф. Я. Рудницький та В. Жила [2, с.57]. Для популяризації новаторської методики та навчання вчителів її практичному застосуванню і використанню підручника знімалися спеціальні кінострічки і фільми, організовувалися мовні семінари, роботою яких керувала д-р Рома Франко [3, с.101].

“Conversational Ukrainian” використовувався і для викладання університетських курсів. Тому постала потреба у більш ґрунтовному теоретичному висвітленні фонетики та детальнішому поясненні української морфології. З цією метою Яр Славутич підготував “An Introduction to Ukrainian” (Вступ до української) (1962) [8], присвячений українському алфавіту, правильній вимові українських звуків, письмовій системі української мови, початковим відомостям про українську морфологію і синтаксис, де також подавалися вибрані слова для усної практики. Пізніше він увійшов до “Conversational Ukrainian” як фонетичний вступ.

Для студентів, які зовсім не знали мови, “Conversational Ukrainian” був надто складним. Тому Яр Славутич підготував “Ukrainian for Beginners” (Українська для початківців) (1962) [9], який витримав 7 видань (загалом близько 30 тисяч примірників). Він побудований за тим самим принципом, що і попередній підручник, але кількість матеріалу значно менша. Використовувалося всього 350 найбільш вживаних слів, підібраних таким чином, щоб конструювати фрази, які найчастіше повторюються у щоденному житті. Кожне українське речення перекладалося на англійську для кращого розуміння, в той час як граматику було скорочено до мінімуму. Наголос робився на усні вправи, тобто учні повинні були запам'ятовувати речення автоматично, без заглиблення в граматику. Окрема частина підручника – це короткі оповідання, вірші, прислів'я, які знайомили учнів з багатою українською літературою. У такий спосіб учні ставали краще підготовленими до засвоєння діалогів з “Conversational Ukrainian”.

В 1961 р. була видана брошура “Розмовний метод навчання української мови”, пізніше, у 1965 р., на прохання підготувати буквар для дітей початкової школи, з'явилася “Ukrainian in Pictures” (Українська в картинках), перевидаана ще раз у 1978 р.

У 1968 р. на прохання Комітету українців Канади, який зацікавився зорово-слуховою методикою, Яр Славутич написав підручник з української мови у двох частинах. Перша частина – “Українська мова за зорово-слуховою метою. Частина 1” – книга для вчителів, що подавала 25 лекцій, які містили діалоги, граматичні вправи і “граматику в малюнках”, а також короткий словник з відмінюванням дієслів та іменників. Ця частина підручника призначалася для вчительського контролю за вимовою учнів та студентів, яким не дозволялося дивитися в книгу, а тільки слухати звукозаписи й повторювати слова і короткі речення у паузах

звукозапису. Одночасно учні чи студенти мали можливість дивитися на картинки, які підказували те, що було в звукозаписі. Для студентів призначалася друга частина підручника – “Українська мова за зорово-слуховою метою. Студентський зошит”. Вона містила вправи, короткі тексти та набір запитань, які давали можливість студентам брати участь у розмовах під керівництвом і контролем викладача [2, с.62].

Підручники Яра Славутича широко використовували для навчання рідної мови не лише канадські українці, а й українці діаспори за межами Канади.

Інша грань особистості Яра Славутича – його дослідницько-популяризаторська та видавнича діяльність. Він ґрунтовно проаналізував освітньо-культурну та суспільно-громадську діяльність українців Альберти в добу багатокультурності, зробив детальний огляд українських видань в Канаді, українських підручників, які використовувалися у навчальному процесі в школах і університетах Канади, проблем викладання української мови та пов'язаних з ними труднощів, описав свої власні підходи до їх вирішення. Редаговані Яром Славутичем альманахи “Північне саяво” [10], що віддзеркалює літературно-мистецьке, освітнє та наукове життя канадських українців, та “Західньоканадський збірник” [11], в якому зібрано багатий матеріал про внесок українських поселенців у розбудову Західної Канади (з особливою увагою до питань запровадження української мови та літератури, курсів історії України, фольклорних студій в Альбертському університеті, а також української мови у двомовні державні школи та дитячі садочки провінції Альберта), є важливими історіографічними джерелами про життя і діяльність української канадської спільноти.

Методичні інновації Яра Славутича, його підручники та українознавча діяльність залишили помітний слід у вирі канадської багатокультурності, сприяли збереженню і поширенню нормативної української мови серед української спільноти в Канаді.

Список використаних джерел та літератури:

1. Заячук Ю. Фундатори українознавчих студій в університетах Канади: Яр Славутич // Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Зб. доповідей. – Львів: Сполом, 2006.
2. Славутич Яр. У вирі багатокультурності. Спогади учасника. – Едмонтон: Славута, 1988.
3. Саварин П. Українська мова в провінційних школах Альберти // Західньоканадський збірник. Ч. 1 / Упоряд. Яр Славутич. – Едмонтон: Канадське Наукове товариство ім. Т. Шевченка, 1973.
4. Українська мова в Альберті 1964-65 р. // Північне саяво: Альманах II / Упоряд. Яр Славутич. – Едмонтон: Славута, 1965.
5. Українці в Едмонтоні (числа і факти) // Північне саяво: Альманах I / Упоряд. Яр Славутич. – Едмонтон: Славута, 1964.
6. Славутич Яр. Розмовний метод навчання української мови. Доповідь, виголошена на VI конференції ОУПК, 26 серпня 1961 р. в Торонто. – Торонто: Об'єднання українських педагогів Канади, 1961. Slavutych Yar. Conversational Ukrainian. Fifth edition. Newly revised. – Edmonton; Winnipeg: Gateway Publishers Ltd., 1987.
7. Slavutych Yar. An introduction to Ukrainian. – Edmonton: Slavuta Publishers, 1962.
8. Slavutych Yar. Ukrainian for beginners. Seventh printing. – Edmonton: Slavuta Publishers, 1987.
9. Північне Саяво: Альманах I-V / Упоряд. Яр Славутич. – Едмонтон: Славута, 1964-1971.
10. Західньоканадський збірник. – Ч. 1-3 / Упоряд. Яр Славутич. – Едмонтон: Канадське Наукове товариство ім. Т. Шевченка, 1973-1999.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2007р.

Юлія Заячук

Педагогическая деятельность профессора Альбертского университета Яра Славутича

Аннотация: *Статья посвящена анализу педагогической, исследовательской, организационной и издательской деятельности одного из представителей плеяды украинских ученых третьей волны эмиграции в Канаду, автора учебников по украинскому языку, профессора Яра Славутича, выдающегося ученого-украиниста, который стоял у истоков украиноведческих студий в Альбертском университете.*

Ключевые слова: *Высшее образование, украиноведческие студии, методика преподавания украинского языка, этническая идентичность.*

Education activities of Professor, Dr. Yar Slavutych et University of Alberta

Annotation: This article is dedicated to the analyses of the activities of Dr. Yar Slavutych as one of the representative of pleiad of Ukrainian scientists of the third emigration wave to Canada, as author of manuals of Ukrainian language, and as outstanding Professor-ukrainist, who initiated Ukrainian Studies at the University of Alberta.

Key words: Higher education, Ukrainian studies, Ukrainian language methodology, ethnic identity.

УДК 94 (477) (08)

Віктор Ідзьо

**Наукові Вісники Українського Університету в Москві –
основа науково-дослідного українознавства українців в Росії (2001– 2007).**

Анотація: У статті з'ясовується історичний процес становлення та розвитку науково-дослідної роботи Українського Університету в Москві з часу заснування друкованого органу Наукового Вісника в 2001 році в контексті розвитку українознавства у Росії.

Основний акцент концентрується на поданні всіх наукових праць XII томів, які згруповані в Наукових Вісниках Українського Університету в Москві за період з 2001 по 2007 роки.

Ключові слова: Наукові Вісники Українського Університету в Москві, УУМ, опубліковані праці, зміст, томи, розділи.

Науковий орган Українського Університету в Москві як критерій науково-дослідної роботи Українського Університету (УУМ) був відкритий Вченою Радою в 2001 році після того, як Вчена Рада УУМ в 2000 році обрала ректором професора Віктора Ідзьо, а Головою Вченої Ради академіка Петра Кононенка[4,с.22-25].

Перехід на науково-дослідницьку роботу та організація науково-дослідної роботи пройшла в той час (1999-2000 роки), коли колектив УУМ побачив у неспроможності Російської держави задовольняти освітній та науковий процес української діаспори в Росії[7,с.5-6].

Вчена Рада Українського Університету міста Москви, яку з 2000 року очолив директор Інституту Українознавства Міністерства Освіти і Науки України, доктор філологічних наук, професор, академік Петро Кононенко, звернула увагу на редагований ним в Києві, який щойно почав виходити з 2000 року журнал “Українознавство” і за його рекомендацією одностайно схвалила, обравши головним редактором Наукового Вісника УУМ ректора, професора Віктора Ідзьо, який до цього часу мав досвід з редагування наукових часописів у Москві[6,с.27-29].

Слід наголосити, що до часу виходу Наукового Вісника Українського Університету в Москві виходив Український Історичний Альманах в Росії (Т.І, М.1995-1996), з 1997 року “Науковий Вісник Українського Історичного Клубу”(Т.І-V.1997-2001) та Науковий Вісник Українського Інституту при Московському державному відкритому педагогічному університеті (Т.І-II, 1997-1998)[1,с.30-32].

Тому цією статтею ми ставимо завдання вперше познайомити українознавців з науковими працями, які були опубліковані в XII томах Наукового Вісника за період з 2001 по 2007 роки, оскільки науково-дослідницька робота в Українському Університеті в останні роки через небажання російської влади сприяти розвитку української науки в Росії, стала основною.

Ознайомлення з науково-дослідницькою роботою УУМ, науковими працями, що розміщені в Наукових Вісниках Українського Університету, дасть можливість підсумувати та означити перспективу редакційної ради та редколегії на майбутнє.

Слід наголосити, що в часи своєї найвищої наукової активності склад редакційної ради та редколегії Наукового Вісника УУМ був таким:

ББК 82.3 (4 Укр)–7 С 75

**Друкується за рішенням Вченої Ради Українського Університету м. Москви
Науковий Вісник Українського Університету м. Москви**

Том XIII. Москва. 2008.

Науковий Вісник Українського Університету в Москві пропонує в XIII томі наукові праці відділу українознавства, який включає історичні, філологічні та філософські праці, наукові праці технічного відділу, рецензії та інформаційні статті.

доктор історичних наук, професор	Я.Р.Дашкевич (Львів, Україна)
доктор історичних наук, професор	Я.С.Калакура (Київ, Україна)
доктор історичних наук, професор	С.І.Васюта (Київ, Україна)
доктор географічних наук, професор	Ф.Д.Заставний (Львів, Україна)
доктор філологічних наук, професор	П.П.Кононенко (Київ, Україна)
доктор філологічних наук, професор	М.В.Мушинка (Пряшів, Словаччина)
доктор філологічних наук, професор	Б.Г.Чопик (Нью-Джерсі, США)
доктор філологічних наук, професор	Я.А.Баран (Івано-Франківськ, Україна)
доктор філологічних наук, професор	І.П.Мегела (Київ, Україна).

РЕДКОЛЕГІЯ: доктор історичних наук, професор, академік Міжнародної Академії Наук Євразії, академік Академії Наук Вищої Школи України, професор Університету "Львівський Ставропігійон", лауреат премії ім. академіка І. Крип'якевича В.С. Ідзьо (**Головний редактор**); професор О.Г. Храбан, професор А.А.Мануйленко, професор В.І. Дудченко, професор І.Я. Смутьський, професор О.Я. Головка, професор М.Д.Пришляк, професор Я.А.Баран, професор Б.Г.Чопик, професор М.П.Плющ, доцент П.М. Дуброво, доцент О.Ю.Кісельов, доцент К.Ю. Логінов, доцент С.І. Святодух, доцент В.Д. Смичок, доцент Д.І. Турчик, доцент А.О. Щербина.

ISBN 966-665-362-1

© Український Університет м. Москви, 2007.

Таким чином ознайомимося з науковими працями Наукових Вісників УУМ, які збагатили світове наукове українознавство розробками проблем: української діаспори в Росії, українсько-російських взаємовідносин та вивчення джерел з історії України, що напрацьовувались українськими вченими та українознавцями на українській джерельній базі, яка знаходиться в Російській Федерації, на основі кращих українознавчих методологічних традицій, що були рекомендовані Інститутом Українознавства Міністерства освіти і науки України і, зокрема, редколегією та редакційною радою журналу "Українознавство", яку очолює академік Петро Кононенко[2,с.26-26].

Науковий Вісник Українського Університету в Москві. М.2001.Том І. Зміст опублікованих наукових праць:

1. В.М.Кабузан.Украинцы в мире. Динамика численности и расселения (20г.-XVIII в.-1989г.) Формирование этнических и политических границ украинского этноса. - С. 3.
2. В.С.Ідзьо.Украинская диаспора в России-этапы развития. - С.7.
3. М. Мушинка .Перша хвиля еміграції закарпатської інтелігенції в Росію (1791-1804). - С.13.
- 4.М.С.М.Симеяга. Российское государство и Украинская диаспора в России.(Размышления над процессами и историей взаимоотношений). - С.16.
- 5.В.С.Ідзьо.Українофоб Б.М.Смолін та "Український сепаратизм в Росії". (до питання сучасного стану українофобства в Росії). - С.19.
- 6.О.Сергеева.Історія українських першопоселень і національної свідомості українців Зеленого Клину. - С.23.
- 7.В.С.Ідзьо. Іван Франко і Російська Академія Наук. - С.25.
- 8.І.Винниченко. До питання дослідження українців на території пострадянських держав.- С.28.
- 9.І.Роздобудько. Чому нас вчать найвидатніші історики Росії, або як нам поборити комплекс меншовартості. - С.30.
- 10.А.Н.Окара."Украинский Вопрос" и поиски ответа на него. Новые книги по прошлому и настоящему российско-украинских отношений. - С.36.
- 11.В.С.Ідзьо. Російський цар Микола II в Галичині весною 1915 року. - С.
- Політичні амбіції царської Росії щодо слов'янських народів у час I світової війни. - С.41.
- 12.І.Роздобудько. Военна істерія в Росії та дещо про український історичний менталітет. - С.43.
- 13.А.Н. Окара.В поисках имперской перспективы. Суждено ли Киеву стать новым центром поствизантийской цивилизации?.-С.46.
- 14.П.Масляк.Геополітика та геостратегія України: адекватна реакція на виклик часу. - С.54.
- 15.А.М.Окара.Соціалістичний декаданс.В пошуках пізнього соцреалізму. - С.56.
- 16.В.С.Ідзьо.Фіно-Угри та Київська Русь в VI –X століттях. (До питання етнотворення російського народу). - С.57.
- 17.В.Д.Баран. Від венедів до українців. - С.61.

- 18.В.С.Ідзьо.Формування українського народу та української мови за свідченнями філологічної та історичної науки. ("Древнерусская народность древнерусский язык"- До питання сучасного російського міфотворення). - С.65.
- 19.В.Д.Баран. Анти, Сіверяни чи Руси ? - С.68.
- 20.В.С.Ідзьо.Походження українців по наукових працях російської історичної науки. - С.74.
- 21.І.Мегела.Українознавство в системі славістичних досліджень. - С.76.
- 22.В.С.Ідзьо.Слов'янські культурно-племінні утворення на території України та суміжних землях в VI-VII ст. н.е. та на передодні становлення централізованої Української держави в IX-X ст. - С.81.
- 23.Б.Г.Чопик. Етика і естетика в ранньому християнстві на Україні. - С.84.
- 24.Україна-Русь IX-XIII століть у вивченні російськими вченими XIX-XX століть.-С.87.
- 25.І.Роздобудьмо Українське життя на Стародубщині.-С.90.
- 26.М.Кабузан.Украинское население России и Австро-Венгрии в 20-60 годах XVIII века. - С.92.
- 27.А.М. Окара. Нотатки з Української ідеї. - С.96.
- 28.Ю.С.Зобов.Переселение украинцев в Оренбургский край в XVIII-XIX веках.-С.121.
- 29.М.С.Забочень. Московська Україніка.Образотворче мистецтво. - С.124.
- 30.І.Роздобудько. Українська ідея в творчості О.К.Толстого. - С.126.
- 31.Ю.О.Шилов. Земельне питання в народному русі під проводом Нестора Махна.-С.133.
- 32.О.Я.Походай.Особливості проведення рятівних археологічних досліджень у Прикарпатському регіоні.- С.138.
- 33.В.С.Артюх.В.С.Ідзьо.Кам'яна культова скульптура населення Центральної Європи на межі нашої ери. - С.142.
- 34.Л.Мацкевий. Ю.Гудима. В.Матвійв.До питання найдавнішого заселення території сучасного Львова. - С.146.
- 35.И.П.Русанова, Б.А.Тимошук. Збручское святилище.-С.148.
- 36.О.С.Ткаченко.Прародина славян и збручский комплекс древнейших святилищ –геосоциальная система. - С.153.
- 37.Б. А. Тимошук, И. П. Русанова. Второе Збручское (Крутиловское) Святилище. - С.159.
- 38.Б.А.Тимошук. Языческое жречество Древней Руси. (по материалам городищ-святилищ). - С.165.
39. В.С.Ідзьо.До питання з'ясування побуту українців в X-XIII ст. - С.173.
40. В.С.Ідзьо. Українська держава в IX-XIII століттях в міжнародних дипломатичних та торгово-економічних стосунках з країнами Європи та Азії. - С.175.
- 41.С.Наливайко.Перісад: загадкове ім'я боспорських царів.-С.182.
- 42.Б.О.Тимошук. Давні слов'яни на території Північної Буковини. - С.184.
- 43.В.С.Ідзьо.Релігійні напрямки кристалізації християнства в Україні-Русі в останній чверті X і до кінця XIII століття. - С.191.
- 44.А.Н.Большаков. Тарас Шевченко: 1847-1858.-С.194.
- 45.І.Мегела. Штрихи до австрійської шевченкіани. - С.197.
- 46.В.С.Ідзьо.Дипломатичні відносини Української держави з Австрійським герцогством в середині XIII століття (1235-1253). - С.202.
- 47.В.С.Ідзьо.Король Данило та Українська держава в XIII ст. у взаємовідносинах з Тевтонським Орденом. - С.206.
- 48.С.Наливайко.Тіргатао: Цариця з іменем богині.-С.210.
- 49.В.С.Ідзьо.Дипломатичні стосунки України-Русі з Польщею в 1245- 1280 роках. - С.213.
- 50.В.С.Ідзьо. Дипломатичні стосунки Української держави з Литовським князівством в XIII столітті. - С.217.
- 51.Т.П.Кононенко.Українознавство-інтегративне гуманітарне знання про Україну. - С.221.
- 52.А.М.Окара.Типи соціально-психологічного позиціонування в комунікативно-мовній ситуації сучасної України. - С.223.
- 53.В.С.Ідзьо. Церковна організація України-Русі в XIII столітті. - С.226.
- 54.В.С.Ідзьо. Етногенез державності слов'ян і її локальний розвиток на території стародавньої України.(II-X ст.). - С.230.
55. Б.Мисюга. Пейзажне малярство художників-випускників Петербурзької Академії Красних Мистецтв в Галичині в 20-30 роках XX сторіччя. –С.252.
- 56.В.С.Ідзьо .Дипломатичні стосунки Української держави з Ятвязьким князівством в XIII в столітті. - С.255-256.

Частина I. Матеріали Міжнародної наукової конференції “Король Данило і Українська держава в XIII столітті.”

1. В.С.Ідзьо. I Міжнародна наукова конференція “Король Данило і Українська держава в XIII ст.”(800-літтю з дня народження присвячується). (Львів 21-23 травня 2001 р.). - С.3.
2. В.С.Ідзьо. Українська держава в XIII ст. і сучасна методологія державознавства.-С.6.
3. Л.В.Єременко.Є.І.Моршнєв.В.Липинський і Д.Дорошенко. (до проблеми формування державницької школи в українській історіографії).-С.11.
4. Я.Р.Дашкевич. Етнічні процеси на Західно-українських землях IX-XI ст.-С.13.
5. В.С.Ідзьо. Руське королівство під управлінням королів Данила, Шварна та Льва (1253-1301).- С.16.
6. В.Бадяк. До питання про коронацію і коронацію Данила галицького.-С.33.
7. В.С.Ідзьо. Спадкоємці Української держави короля Данила – князі Острозькі та їх діяльність в XIV-XVII століттях.-С.39.
8. А.С.Щавелєв. Съезды князей Галицко-Волынской Руси XIII века.-С.43.
9. В.Скальський. Дипломатичні шлюби в зовнішній політиці Данила Романовича.-С.46.
10. В.С.Ідзьо. Угорські джерела епохи династії Арпадів про Україну-Русь (IX-XIII ст.).-С.48.
11. М.Волощук. Взаємовідносини Галицько-Волинської держави епохи Данила Романовича з Угорщиною в працях російських істориків XIX ст.-С.51.
12. В.С.Ідзьо. В.С.Артюх. До питання про ранню історію Галича. -С.55.
13. В.Рудий. Соціальна структура населення Перемишльської землі IX-XIV ст.-С.57.
14. Н.Ю.Баран. Релігійні вірування і уявлення населення м.Львова та сакральні споруди XIII століття першої половини XIV ст.(Епохи Галицько-Волинської держави). -С.61.
15. А.Бень-Дронюк. Художня обробка металу Галичини часів короля Данила.(пам'ятки української державності).-С. 64.
16. Г.Зубченко. Образ міста Лева очима художника.-С. 67.
17. П.Радковець.І.Радковець. Храми княжого Львова.-С.69.
18. Н.Ю.Баран. Матеріали про давнє минуле центральної частини м.Львова (за археологічними джерелами).- С.72.
19. Н.Ю.Баран. Розкоп “Перун” на пл.Старий Ринок у Львові та археологічні знахідки в ньому (до історії чинбарського ремесла у середньовічному Львові).-С.76.

Частина II. Матеріали Міжнародної наукової конференції “Галицька митрополія в історичному, культурному та духовному житті Європи”. (Івано-Франківськ 7-8 червня 2001р.).

1. В.С.Ідзьо. Міжнародна наукова конференція “Галицька митрополія в історичному, культурному та духовному житті Європи”. (Івано-Франківськ 7-8 червня 2001р.). - С.81.
2. В.С.Артюх. В.С.Ідзьо. Дохристиянські святилища слов'янського населення Прикарпаття і Подністров'я.- С.83.
3. В.С.Ідзьо. В.С.Артюх. Утвердження християнства на Прикарпатті та Подністров'ї.-С.86.
4. Б.Г.Чопик. Люблінська унія, опольщування русько-української верхівки та “Плач” (Тренос) Мелетія Смотрицького з 1610 року.-С.89.
5. В.С.Ідзьо. Процеси формування Української держави та християнства згідно свідчень арабських та візантійських джерел (IX ст.).-С.91.
6. Н.Ю.Баран. Софія Київська.-С.94.
7. В.С.Ідзьо. Становлення монастирів та монашества в Україні-Русі в X-XIII ст.).-С.96.
8. А.Залужна. Проблемне поле в контексті зміни парадигм на межі тисячоліть.-С.100.
9. В.С.Ідзьо. Християнська медицина та монахи-лікарі стародавньої України-Русі (X-XII ст.).-С.103.
10. П.Арсенич. Сторінки історії УГКЦ.-С.107.
11. М.Олійник. Діяльність кардинала і патріарха Й.Сліпого з відновлення Патріархату УГКЦ у Вселенській Церкві.-С.117.
12. В.С.Ідзьо. Митрополити Української церкви X-XIII ст. у взаємовідносинах з Візантійською та Римською церквами та великокнязівською владою.-С.121.
13. М.Балаклицький. Україна першої половини XX ст.: історія з погляду релігійної традиції.-С.125.
14. П.П.Дрогомерецький. Іван Вагилевич: між вірою і наукою.-С.127.
15. А.Бень-Дронюк. Художнє литво церковних дзвонів фірми М.Брилинського.-С.129.
16. С.В.П.Щетников. Православна церква в Трансільванії. 1941-1944рр.).-С.132.

Частина III. Матеріали V Міжнародної наукової конференції “Українська діаспора в Росії”. (Москва 15-16 серпня 2001р.)

1. В.С.Ідзьо. V Міжнародна конференція “Українська діаспора в Росії”. (Москва 15-16 серпня 2001р.). – С.135.
2. О.О.Руденок-Десняк. Залишається надія.-С.138.
3. М.А.Якименко. Соціально-економічні передумови формування східної української діаспори у другій половині XIX-XX ст.-С.
4. В.Ф.Шерсткіна. Новосибірський обласний центр Української культури.-С.141.
5. В.С.Ідзьо. Українці в Тюмені.-С.143.
6. А.С.Литвин. Українська діаспора в Карелії.-С.145.
7. И.Е.Дубецкой. Украинцы в Оренбуржье.-С.147.
8. Л.І.Горленко-Баранівська. Таблиця набору українських співаків протягом другої половини XVII-XVIII ст.(Україна)-С.150.
9. А.С.Литвин. Українська недільна школа в Петрозаводську.-С.157.
10. Н.Д.Бірюк. Воронежские украинцы как этнос в публикациях.-С.158.
11. Т.Д.Крамарчук. Особливості формування національних діаспор в іншомовному середовищі (на прикладі української меншини в Республіці Башкортостан).-С.160
12. Н.Д.Бірюк. Подонь-Воронежская Атлантида.-С.163.
13. І.Л.Теліга.(до 100-ліття з дня народження). М.Зеров-літературознавець, критик і поет.-С.168.
14. І.Радковець.П.Радковець.Думки в голос.-С.178.
15. В. Г.Марченко.В Украине – на Украине.-С.180.
16. А.М.Окара.Туга за алхімією.-С.181.
17. В.И. Дудченко.Киевский вещий Боян или князь Игорь авторы Слова о полку Игореве.-С.183.
18. И.Е.Задорожню.Э.И.Лаврик. “Из общего острога- в дом удобный для мирового сожительства”.-С.184.
19. Е.А.Рязанцева.”Украинская жизнь”- журнал издававшийся в Москве 1912-1917 гг.-С.194.
20. В.С.Ідзьо. Встановлення пам’ятника Т.Г.Шевченку – визначна подія в громадському та культурному житті українців в Росії.-С.197.
21. В.В.Вексей. Громада українців Челябінської області “Троянда” на Південному Уралі.-С.198.
22. З.Манчур. Науковий Вісник Українського Університету. М.2000,т.I.-С.199.
23. О.Г.Храбан. Надо всегда оставаться интеллигентными.-С.201.
24. Е.А.Рязанцева.Культурная жизнь украинцев Москвы.-С.204.
25. А.М.Окара.Блуждающие звёзды национализма.-С.208.
26. Е.А.Рязанцева.Украина- взгляд из России.-С.210.

Частина IV. Історія України: шлях з глибини століть.

1. Г.Ю.Марченко.До питання історичного виникнення давньоєгипетських математичних методів астрономічних обчислень (III тис. до н.е.).-С.213.
2. В.С.Ідзьо. Античні, римські та візантійські джерела про історію українців-слов’ян.-С.214.
3. В.С.Ідзьо. В.С.Артюх. Кельтські міста на Дністрі на межі нашої ери (Згідно карти Клавдія Птолемея I-II ст. н.е.).-С.216.
4. О.С.Масикевич.Історичні факти проти легенди.-С.219.
5. В.С.Ідзьо. В.С.Артюх. Кельтські старожитності Дніпровського регіону України.-С.
6. Л.Г.Мацкевий.Вклад С.М.Бібікова у вивчення найдавнішої історії Заходу України.-С.
7. П.Коваль. Град у стратегічно важливих воротах.-С.232.
8. Т.Донцова.Маловідомі факти з біографії Б.Грінченка як культурно-громадського діяча.-С.235.
9. Б. А. Тимошук. Начало классовых отношений у восточных славян. (по материалам поселений Украинского Прикарпатья).-С. 237.
10. М.С.Забочень.Українське державне правління. Львів, червень 1941 року.- С.246.
11. А.Фартушний.Українська національна ідея в координатах сучасності. - С.248.
12. В.С.Ідзьо. Україна-Русь в XIV ст. у взаємовідносинах з Польщею та Литвою (1323-1385).-С.255.

**Науковий Вісник Українського Університету в Москві. М.2003.Том III.
Зміст опублікованих наукових праць:**

- 1.В.С. Идзьо, В.И.Дудченко как украинский учёный Украинского Университета г. Москвы и Украинского Исторического Клуба . -С.4.
- 2.О.А. Дарибогова. Отзыв на научную и культурно-образовательную деятельность научного сотрудника Украинского Университета и члена Украинского Исторического Клуба г. Москвы В.И. Дудченко.- С.5.
- 3.М.Р. Львов. Рецензия на “Общесистемную азбуку ВИКТОРИД”.-С.6.
- 4.А.Самохин.Азбука для всего человечества. Суперазбука Виктора Дудченко, научно-популярный журнал ”Не может быть”, 2001, № 11.-С.6.
- 5.В.И. Дудченко.Проблемы взаимосвязи украинских и русских исторических и современных культурно-образовательных связей с помощью Азбуки ”ВИКТОРИД”.-С.8.
- 6.V.I. Dudchenko.The European Alphabet and cultural & educational aims solved by means of the general System alphabet “VICTORID”.-С.36.
- 7.В.И. Дудченко. Периодическая общесистемная азбука знаков, символов, понятий “ВИКТОРИД” - как основа украиноведения.-С.42.
- 8.В.И. Дудченко. Дуальность графем украинской письменности в Международной системной азбуке “Викторид”.-С.45.
- 9.В.И. Дудченко.Обучение украинскому языку для русскоязычных украинцев за один день с помощью международной общесистемной азбуки ”Викторид”.-С.46.
- 10.В.И. Дудченко.Новый импульс в развитии украинской культуры на разделе тысячелетий .-С.49.
- 11.В.И. Дудченко.Спираль Дудченко как связующее звено в международной системной азбуке "Викторид " русского и украинского алфавита и культуры.-С.52.
- 12.В.И. Дудченко.Повышение эффективности коррекции речи в режиме «видимой речи» на персональном компьютере в комплексе с обучением ученика как «ведомого» партнера.-С.55.
- 13.В.И. Дудченко.Программа курса «Системная азбука ВИКТОРИД и наука о семиотике».-С.58.
- 14.В.И. Дудченко.Программа курса «Компьютерные программы нетрадиционной графики».-С.58.
- 15.В.И. Дудченко.“Викторид 3000” - азбука для начального образования взрослых в III-м тысячелетии.-С.59.
- 16.В.И. Дудченко.ВИКТОРИД. Экспозиция в Политехническом музее.-С.61.
- 17.В.И. Дудченко.Киевский вещий Боян или князь Игорь – автор “Слова о полку Игореве”.-С.61.
- 18.В.И. Дудченко.Гетман Украины П.Д. Дорошенко как литературный и исторический персонаж творчества А.С. Пушкина.-С.63.
- 19.В.И. Дудченко.Символика исторических личностей Украины.-С.65.
- 20.В.И. Дудченко.К вопросу об идентификации царевича Дмитрия, сына Ивана Грозного (криминально – историческое расследование).-С.66.
- 21.В.И. Дудченко.Некоторые вопросы кельтской цивилизации.-С.67.
- 22.В.И. Дудченко.Загадки улыбки Джоконды больше не существует!?-С.69.
- 23.В.И. Дудченко.Нетрадиционная математика.-С.71.
- 24.В.И. Дудченко.Концептуальный проект ”Подготовка десятиклассника для полёта в космос”.-С.71.
- 25.В.И.Дудченко.Восстановление Земной цивилизации после глобальной катастрофы.-С.73.
- 26.В.И. Дудченко. Эксилибрис М.Шолохова.-С.74.
- 27.В.И. Дудченко.Технические проблемы в третьем тысячелетии.-С.76.
- 28.В.И. Дудченко.Проблемы технического отдела Украинского Университета в Москве в 2003-2005 гг.-С.79.
- 29.В.И.Дудченко.Системная азбука Дудченко.-С.80.
- 30.В.И. Дудченко.Фонографическая украинская азбука.-С.81.
- 31.В.И. Дудченко.Расступись ВИКТОРИД - ТРИЗ идет!-С.82.
- 32.В.И. Дудченко.Азиязбука “ВИКТОРИД”.-С.83.
- 33.В.И. Дудченко.ВИКТОРИД и клоны растений.-С.84.
- 34.В.С. Идзьо, О.Г. Храбан.Протоколы заседаний Украинского Исторического Клуба, в которых зафиксированы апробации Международной общесистемной азбуки “Викторид”. -С.84.
- 35.В.И. Дудченко.Стихосложение ВИКТОРИД.-С.90.
- 36.В.И. Дудченко.Музыкальная общесистемная азбука ВИКТОРИД.-С.96.
- 37.В.И.Дудченко.Графика в системе “ВИКТОРИД”.-С.99.
- 38.В.И.Дудченко.Историческое военное обмундирование и оружие.-С.105.

Научные статьи коллектива УУМ.

- 1.В.С. Идзьо.Анализ источников по вопросам исторического развития Украинской диаспоры в России.-С.112.
- 2.Б.Г. Чопик.“Сохранение национальной культуры в иноэтничном окружении” (На примере украинских общин в северной Америке и Канаде).-С.122.

- 3.В.М. Кабузан.Заселение Новороссии в XVIII- начало XX вв. (1719-1917гг.) и изменения в этническом составе ее населения.-С.124.
- 4.В.С. Артюх, В.С. Идзьо. К вопросу о локальном варианте кельтской культуры верхней части Днестра.-С.125.
- 5.Е.Е. Ширяев.Славянизация балтов.-С.127.
- 6.В.С. Идзьо, В.С. Артюр.Археологические исследования на Среднем Днестре в контексте изучения перехода от язычества к христианству на Евроазиатском континенте (май-сентябрь 2000г.).-С.130.
- 7.Б.Н. Флоря.Киевская митрополия и Россия в середине 20-х гг. XVII века.-С.138.
- 8.П.П. Кононенко.Украиноведение в обустройстве национального образования Украины.-С.142.

**Науковий Вісник Українського Університету в Москві. М.2004.Том IV.
Зміст опублікованих наукових праць:**

- 1.В.Идзьо.Український Університет м Москви (УУМ) -10 років звитяжної праці (1992-2002).-С.8.
- 2.П.Кононенко.Наказ №2 від 28 листопада 2002 року Голови Вченої Ради з нагоди 10-ти річчя Українського Університету м.Москви (1992-2002).-С.22.
- 3.П.Кононенко. Творчий шлях Українського Університету м.Москви, як української науково-освітньої організації в Росії за 10 років.-С.24.
- 4.В. Идзьо.І Міжнародна наукова конференція “Кельтська цивілізація на території України”. (21-22 травня 2002 р.Львів).-С.49.
- 5.В.Идзьо. Історія вивчення вченими Кельтської цивілізації на теритрії України.-С.53.
6. Г. Кобаль. Проблеми і сторії кельтів у новітній українській історіографії.-С.68.
- 7.В. Дудченко. Некоторые вопросы кельтской цивилизации.-С.70.
- 5.В.Идзьо.Роль кельтської цивілізація в еволюційному процесі населення Західної, Центральної та Східної Європи.-С.74.
- 6.М.Бандрівський.С.Йосипишин. Кельти на Заході України.-С.109.
- 7.В.Идзьо. В. Артюх. До питання походження Збручанського ідола.-С.114.
- 8.Г.Марченко. В.Идзьо.До проблеми кельтсько-слов'янської духовної культури Східної Європи.-С.117.
- 9.В.Идзьо. Кельтська релігійна культура та духовність на території України (IV-III ст. до н.е. – II- III ст. н.е.).- С.121.
- 10.В.Идзьо. І Міжнародна наукова конференція “Українсько-російські відносини на зламі тисячоліть”. “Рік України в РФ” (5-6 червня 2002 р.Івано-Франківськ).-С.135.
- 11.О.Гуцул.Діаспора в українсько-російських відносинах: важіль тиску чи чинник співробітництва?-С.149.
- 12.М. Семиряга. Украинская диаспора в странах СНГ и ее перспективы.-С.155.
- 13.А.Стародуб . Холмські єпархіальні інституції в Росії 1918 р. (за матеріалами Генерального консульства Української держави в Москві).-С.168.
- 14.О.Храбан. Український сепаратизм.-С.170.
15. Н.Терес.Концепція національної держави і процес національно-державного будівництва в сучасній Україні.-С.180.
- 16.О.Григорович.Джерела української гаманітарної думки в Росії.-С.184.
- 17.В.С.Идзьо. Українці в Росії - історія, сучасний стану та перспектива розвитку в “Рік України в Російській Федерації”. (XVIII-XXI ст.).-С.186.
- 18.І.В.Овчар. Українське питання в Росії (кінець XX - початок XXI століття).-С.195.
- 19.А. Погрібний. Ще раз про національне виховання.-С.198.
- 20.В.С.Идзьо. Аналіз сучасного стану та перспективи розвитку Української Греко-Католицької Церкви в Москві та регіонах Російської Федерації (2001-2005 роки).-205.
- 21.Я. Калакура. Історичні засади Укрпаїнознавства як науки і навчальної дисципліни.-С.214.
- 22.В.Мудрак. Історіософський підхід до етнічного розвитку України в системі “індивідуальне-суспільне”.-С.221.
- 23.В.Идзьо. Українці в Сибірі.(Омська, Томська, Новосибірська області).-С.226.
- 24.О.Ф.Нирко. Ялтинський музей кобзарства Криму та Кубані.-С.228.
- 25.В.Идзьо. Симон Петлюра на шпальтах громадсько-політичного журналу українців Росії “Украинская Жизнь”. (1912-1916 роки).-С.233.
- 26.Т.Біла. Ю. Білий. Професор Львівського університету Микола Чайковський і академік ВУАН Михайло Кравчук та їх внесок у розвиток мови української математики.-С.241.
- 27.С.І.Шевченко. Історія зовнішньоекономічних зв'язків Радянської України в дослідженнях учених діаспори II половини XX століття.-С.249.

- 28.Д.Донцов.Питання освіти в середній школі у світлі українсько-російських відносин на зламі тисячоліть.-С.251.
- 29.І.Ворончук.Історична демографія України XVI-XVIIст.: стан, проблеми, перспективи.-С.253.
- 30.В.Ідзьо.Товариство української культури "Джерело" Нижнього-Новгороду.-С.257.
- 31.Л.Яресько. Українознавство – предмет і методологія освіти та виховання в середній школі.-С.259.
- 32.В.Дорошенко. Від перших "черкас" (До історії національно-культурного Центру українців Башкортостану "Кобзар").-С.262.
- 33.В.Ідзьо. Леся Українка на шпальтах часопису московських українців "Украинская Жизнь".-С.267.
- 34.М.Голець. Поняття "Осязання" в літературних пам'ятках в Україні в XI–XVII ст. та необхідність його поновлення в українській мові.-С.270.
- 35.Я.Коземчук. Українсько-канадські взаємини в 1991-2001 роках.-С.274.
- 36.В.Ідзьо. "Українізація"- фактор задоволення національних та культурних потреб українського народу - чи терористична провокація більшовиків?-С.282.
- 37.А.Гниденко.К.Мазлумян . Проблемы, перспективы развития украинской культуры на Черноморском побережье Кавказа.-С.288.
- 38.В.Лещенко. Проблемы и перспективы Общества украинской культуры г.Владивостога.-С.290.
- 39.В.Ідзьо.Світове українство на шпальтах часопису московських українців "Украинская Жизнь".-С.293.
- 40.В. Сіверс. Національна ідея як особистісний міф.-С.297.
- 41.П.Коваль. Письменники по за межами істини.-С.312.
- 42.Т.Донцова.Героїчний епос Бориса Грінченка: психологічні підвалини героїчної особистості.-С.315.
- 43.В.Даниленко. Ю.Телячий. Культурно-освітня діяльність Петра Холодного (1876-1930).-С.318.
- 44.Н.Науменко. Українознавство в системі вищої освіти.-С.329.
- 44.О.Ковальчук Проблема освіти й освіченості українців Канади і США (кінець XIX- початок 40-х років XX ст.).-С.334.
- 45.Я.Коземчук.Організаційна структура українських громадських організацій в Канаді в 1991-2001 рр.-С.355.
- 46.Р.Чайка. Музей Археології Львівського національного університету імені Івана Франка.-С.358.
- 47.В.Ідзьо.VI Міжнародна наукова конференція "Українська діаспора в Росії". 28-29 листопада 2002 р., присвячена 10-річчю з дня заснування Українського університету м.Москви.(1992-2002). -С.367.
- 48.В.Ідзьо.Українська діаспора в Росії в 1912-1916 роках на шпальтах часопису московських українців "Украинская Жизнь". -С.374.
- 49.Г.Кожолянко. Онова світопогляду українців.-С.380.
- 50.В.Ідзьо. Історико-статистичний аналіз джерел чисельності українського населення в Росії (XVII-XXI ст.).-С.384.
- 51.А.Галашук.Костенко – поет дисидент.-С.390.
- 52.Т.Крамарчук.Башкирський період Академії наук УРСР та внесок її науковців ц вивчення життя і побуту українських переселенців регіону (1941-1943).-С.393.
- 53.С.Кучеренко. Про феномен мови.-С.396.
- 54.И.Шульга.Поселение украинцев в Саратовском Поволжье (XVIII- начало XX вв.).-С.399.
- 55.Н.Аксьонова. Актуальні проблеми вивчення етнології Слобожанщини.-С.402.
- 56.О.Олійник.Основні напрямки розвитку трудового законодавства в 20 роках XX століття в Україні.-С.406.
- 57.В.Дудченко.Периодическая общесистемная азбука знаков, символов, понятий "ВИКТОРИД"- как основа украинознатства. -С.408.
58. В. Ідзьо. Іван Франко на шпальтах часопису українців Росії "Украинская Жизнь".-С.412.
- 59.О.Кожелянко, А.Мойсей.М.С.Грушевський – дослідник витоків культури українців.-С.419.
60. В.Кочубей. Українці в історії Російської держави.-С.424.

Історія України: шлях з глибини віків.

- 1.В.Ідзьо. Белинний епос про Українську державу в IX-XIII ст. (ретроспективний аналіз джерел).-С.427.
- 2.Б.Тимошук. Черняховская культура и древности культуры Карпатских курганов. (по материалам Черновицкой обл.).-С.429.
- 3.В. Рудий. Селища Древлян на Житомирщині. (За матеріалами досліджень 1999 року).-С.433.
- 4.В. Стецюк. Сліди прадавнього неселення України в топоніміці.-С.438.
- 5.Т.Петрова. Свято Рода.-С.451.
- 6.Р.Терпиловський. Деякі зауваження з приводу проблеми походження слов'ян.-С.459.
- 7.В.Артюх. В.Ідзьо. Печерні язичницькі культові центри на Прикарпатті та Подністров'ї.-С.469.

8. В.Ідзьо. Народне господарство Української держави IX-XIII століть.-С.457.
9. Р.Чайка.Стародавня історія Жидачівщини.-С.478.
10. В.Ідзьо.Тевтонський Орден, Польша, Литовсько-Руська держава.-С.485.
- Політичні взаємовідносини в Центрально-Східній - Європі в XV столітті.
- 11.В. Кочинко. Геній космонавтики.(До історії життя О.Г.Шаргея – Ю.В.Кондратюка).- С.490.

Наукові праці Технічного Відділу

- 1.В. Дудченко. Проблемы технического отдела Украинского Университета г. Москвы в 2003-2005 гг.-С.493.
- 2.В.Смичок.А.Бурнаев. Комплекс исследовательского оборудования для аэрологического зондирования атмосферы.-С.494.
3. В.Дудченко.Техническая наука в III тысячелетии.-С.507.

Науковий Вісник Українського Університету в Москві. М.2004.Том V. Зміст опублікованих наукових праць:

Розділ I.

Матеріали міжнародної наукової конференції “Українська держава – етапи розвитку”.

- 1.В.С.Ідзьо. “Українська держава – етапи розвитку”.-С.4.
- 2.Я.В.Пилипчик. Становлення Київської Русі (IX – I пол. X ст.).-С.7.
- 3.В.С.Ідзьо. “Велика чи Біла Хорватія” – VI-X століття. До з’ясування питання етногенезу й етнотворення Прикарпатських та Далматійських хорватів.-С.15.
- 4.О.В.Огірко. Вплив християнства на державотворення в Україні.-С.28.
- 5.В.С.Ідзьо. Володимир Володарович – фундатор Галичини.-С.31.
- 6.А.Шийчук. До питання південних кордонів Галицької Русі за матеріалами візантійської історіографії XII-го століття.-С.62.
- 7.В.С.Ідзьо. Ярослав Осмомисл – князь Галицький.-С.71.
- 8.Р.Чайка Оборонні споруди літописного Щекотина українського розточчя.-С.87.
- 9.В.С.Ідзьо. Суспільні відносини та стани в Українській державі в IX-XIII століттях.-С.88.
- 10.Г.Ю.Храбан, О. Г. Храбан. Селянська війна на Україні в 1768-1769 рр.-С.89.
- 11.Л.В.Єременко,В.З.Деревінський. К. Розумовський – останній гетьман Лівобережної України.-С.128.
- 12.І.В.Глібовицький. Творча постать Ісидора Воробкевича у літературній спадщині Івана Франка та музикознавчих дослідженнях Станіслава Людкевича.-С.129.
- 13.Р.Т.Шмагало Мистецька освіта і державотворення в Україні 1917-1920-х років: дотичні та паралелі.-С.131.
- 14.Ж.В.Мина.Явище “отаманії” в період директорії УНР: причини виникнення та вплив на наслідки національно-визвольних змагань українського народу 1917-1921 рр.-С.138.
- 15.В.С.Ідзьо.Українська Повстанська Армія – аналіз свідчень німецьких та радянських архівних джерел.-С.141.
- 16.Б.Г.Чопик.Головні засади навчання в американських школах зосереджуються на визначенні того, що саме є оце добре навчання.-С.150.
- 17.М.Лабунька. ООН як фактор у державотворенні України – перспективи українського політичного емігранта.-С.151.
- 18.В.С.Ідзьо. Роль керівництва УПА та політичного проводу ОУН у створенні Української Головної Визвольної Ради в світлі аналізу джерел та оцінках визначних її діячів (1944-2004).-С.153.
- 19.Є.О.Руденко. Порівняльна характеристика інформаційного права України та Європи.-С.164.
- 20.о.В.Зінько,ЧСВВ,о. М.Коваль,ЧНІ,В.Андрушко, О.Огірко. Вклад української церкви у розбудову держави.-С.168.
- 21.В.В.Чекалюк. Україномовна преса США, її вплив на українські часописи (творення української державності).-С.171.
- 22.О.Ф. Нирко. Гетьманська бандура кубанського майстра.-С.174.
- 21.М. Бабін. Національне відродження в Україні наприкінці 1980-х початку 90-х років.-С.177.
- 22.С. В. Кучеренко. Становлення і сучасне розуміння української ідеї.-С.180.
- 23.В. Афанасьєва. Релігійний аспект передвиборних програм в Україні: парламентські вибори 2002 року.-С.182.

- 24.В.С. Ідзьо. Іван Франко на шпальтах часопису українців Польщі “Український Календар”(1957-1986).- С.185.
- 25.О.Гуцул. Етнополітичні проблеми Автономної Республіки Крим як чинник сучасних українсько-російських взаємовідносин.-С.187.
- 26.В.С. Ідзьо. Історія боротьби УПА на Закерзонні та проблема перепоховання полеглих воїнів УПА в Бірчі в січні 1946 року.-С.189.

Розділ II. Наукові статті технічного відділу.

- 1.Б.Сендецький.”Моделирование та прогнозування епідеміологічних ситуацій в біосфері.”-С.191.
- 2.В.И. Дудченко. Повышение эффективности коррекции речи в режиме «видимой речи» на персональном компьютере в комплексе с обучением ученика как «ведомого» партнера.-С.194.
- 3.В.Д. Смичок. Оценка реальности контролируемого полета человека на планеты звездных систем.-С.195.

Розділ III. Інформаційні статті.

- 1.В.С.Ідзьо Презентація наукових праць Українського Університету, Українського Історичного Клубу м. Москви в Івано-Франківській державній науковій бібліотеці.-С.197.
- 2.В.С.Ідзьо.Презентація Наукових Вісників Українського Університету та Українського Історичного Клубу, монографій членів УІК та співпрацівників УУМ в Науковій Бібліотеці Львівського Національного Університету ім. Івана Франка.-С.198.
- 3.В.С.Бойчук. Презентація монографії професора Віктора Ідзьо “Українська держава в IX-XIII столітті” у Львові.-С.199.

Науковий Вісник Українського Університету в Москві. М.2004.Том VI. Зміст опублікованих наукових праць:

Розділ I.

Праці наукових читань, присвячені 132-ій річниці від дня народження Соломії Крушельницької.

- 1.Д. Білавич. Наукові читання, присвячені 132-ій річниці від дня народження Соломії Крушельницької.-С.4.
- 2.Г. Тихо баєва. Соломія Крушельницька 1872-1952.-С.4.
- 3.Л. Кияновська. Традиції Соломії Крушельницької у сучасному Львівському театрі опери і балету: здобутки і втрати.-С.8.
- 4.В.Ідзьо. Музична культура Галичини в 20-30 роках XX століття згідно свідчень часопису “Боян”.-С.9.
- 5.Д. Білавич. 1904 рік у житті Соломії Крушельницької.-С.11.
- 6.О.Кирик.У місті над Невою (Соломія Крушельницька у Санкт-Петербурзі).-С.14.
- 7.В. Ідзьо.Музична культура Галичини в 20-30 роках XX століття згідно свідчень часопису “Музичні Вісті” .- С.16.
- 8.М.Зубеляк.Соломія Крушельницька в Аргентині (огляд матеріалів фондової збірки Музично-меморіального музею С. Крушельницької у Львові).-С.18.
- 9.Я.Горак. Львівські виступи Соломії Крушельницької 1903 року у музично-критичній оцінці Анатолія Вахнянина.-С.20.
- 10.В.Ідзьо. Музична культура Галичини в другій половині 30 років XX століття згідно свідчень часопису “Українська Музика”(1937-1939) .-С.23.
- 11.М.Зубеляк. Олександр Мишуга – педагог.-С.28.
- 12.Л.Яросевич. Вірш Т.Шевченка “Ісаія. Глава 35. (Подражаніє)” і кантата М.Лисенка “Радуйся, ниво неполюта” (До питання поетичної та музичної інтерпретації Біблійного тексту).Подражаніє 11 псалму.- С.30.
- 13.Л.Горенко-Баранівська. Музична культура козацько-гетьманської держави другої половини XVII–XVIIIст.-С.47.
- 14.О.Нирко. Думний епос у Кубанському Краї.-С.52.
- 15.Л.Яросевич. Летить “Дударик” у Париж на крилах мрій і пісень!-С.59.
- 16.М.Жишкович. Валерій Висоцький та його учні.-С.60.
- 17.О.Нирко. Ялтинська “Українська трупа”.-С.68.

Розділ II.

Наукові праці історичного відділу.

1. О.Шалагінова. До питання про ідентифікацію трипільської таблички з с.Лишнівки на Волині.-С.84.
2. Б.Чопик. Від бродників до козаків.-С.88.
3. С.Шевченко. Забезпечення духовних потреб сербів у Центральній Україні (др. пол. XVIII ст.).-С.96.
4. О.Храбан. Сталін готувався захопити Європу.-С.99.
5. В.Ідзьо. Відношення Організації Українських Націоналістів та командирів УПА до формування німецькими окупантами України дивізії “Галичина” в світлі німецької військової документації та радянських військових архівів.-С.102.
6. П.Кононенко. До єдності – через багатоманітність.-С.106.
7. В.Ідзьо. Військова стратегія, тактика та озброєння УПА згідно аналізу свідчень німецьких та радянських архівних джерел.-С.117.
8. В.Ковалик. Голгофа митрополита Йосифа Сліпого.-С.117.
9. В.Бондаренко. Українські лісівники в Росії.-С.122.
10. С.Онуфрів. Україна – США: випробовування партнерства (за матеріалами українських і американських мас-медіа).-С.125.

Розділ III.

Наукові праці філологічного відділу.

1. А.Медвідь, Ф.Медвідь. Державний статус української мови: політико-правові підстави.-С.130.
2. В.Ідзьо. Візантійська література в IV- XV століттях, та проблема зародження та становлення християнської культури.-132.
3. С.Шевченко. Кировоградская область в украинско-сербских литературных связях (вт. пол. XIX – 80-е гг. XX вв.).-С.136.
4. В.Ідзьо. Іван Франко на шпальтах літературного та науково-популярного часопису українців Польщі “Наша Культура”(1958-1982).-С.140.

Розділ IV.

Наукові праці технічного відділу.

1. В.Смичок. Адаптивна антена радіо-теодоліта пасивної локації для дослідження метеорологічних процесів у вертикальному профілі атмосфери.-С.148.
2. В. Дудченко. Аналіз капель жидкости (топлива, масел, воды) для заправочных автостанций.-С.152.

Науковий Вісник Українського Університету в Москві. М.2004.Том VII.

Зміст опублікованих наукових праць:

Розділ I.

Наукові праці Історичного відділу.

1. В.О. Кобилах. Що ж таке санскрит? Які найперші аксіоми українського санскриту?-С.4.
2. М.Д. Пришляк. Вступ до філософії.-С.19.
3. В. С. Ідзьо. Аналіз історіографії з питань соціально-економічного, політичного становлення та розвитку Галицької держави (III-XIII ст.).-С.34.
4. В. Сніжко. Міфологія – вивчення людської минувшини, закарбованої у переказах.-С.51.

5. В.С. Ідзьо. Правові, економічні взаємовідносини князів з боярством, міською громадою в Галицькій державі у XII-XIII століттях згідно зі свідченнями джерел і висновків історичної та археологічної науки.- С.60.
6. П. Радковець, І.Радковець. Підземний Львів.-С.81.
7. В.С. Ідзьо. Українська держава в час правління великого київського князя Святослава Ігоровича через призму візантійських джерел 60-70 років X століття.-С.83.
8. Я.Р. Дашкевич. Українське козацтво в інтерпретації ненаукових стереотипів.-С.88.
9. В.С. Ідзьо. Адміністративний устрій Української держави в XIII столітті.-С.94.
10. Ю. Смирний. Алімпій Печерський і Андрій Рубльов у традиції українського ікон описання.-С.107.
11. В.С.Ідзьо. Репресивна сутність партійно-політичної та військово-поліцейської системи СРСР проти національно-визвольного руху: УГВР, ОУН, УПА згідно зі свідченнями надзвичайно таємних документів Головного Архіву Російської Федерації.-С.118.
12. О. Ф. Нирко Андрій Цемко – митець із Ялти.-С.160.
13. Чопик Б. Г. Серйозні студії діаспорної літератури в Україні.-С.166.

Розділ II. Філологічні статті.

1. С. Г. Борзенко Роль концептуальних схем у формуванні комунікативної компетенції в іншомовній аудиторії.-С.167.
2. А.Ю. Пономаренко Тарас Шевченко і мови.-С.172
3. Б.Г. Чопик Маркіян Шашкевич і мовне відродження в Галичині.-С.175.
4. О. Делікатний. Сім'я як первинна ланка та модель державного устрою і світового співтовариства.-С.176.

Розділ III. Наукові праці технічного відділу.

1. Р.І. Мокрик .Технології викладання математики у професійних закладах освіти.-С.181.
2. В.И. Дудченко. Основной Периодический закон преобразований материальных и нематериальных объектов и процессов.-С.185.
3. В.Д.Смичок. Розпізнавання слабких дискретних радіолокаційних сигналів за допомогою закону розподілу Пуассона.-С.186.

Розділ IV. Рецензії.

1. В.С. Ідзьо. Рецензія на працю кандидата економічних наук Тараса Каляндрука “Таємниці бойових мистецтв України”.-С.189.
2. Б.Г. Чопик. “Слово нащадкам і шаблі тополь” Рецензія на працю Яра Славутича.-С.190.
3. В.С. Ідзьо. Рецензія на працю Віталія Процюка “Книга Пам’яті 1944-2004”.-С.192.

Розділ V. Інформаційні статті.

1. Д.С. Богуш, В. С. Ідзьо .Презентація праці Віктора Ідзьо “До історії однієї могили на Закерзонні” в Інституті Українознавства Міністерства освіти і науки України (Київ 27-28 грудня 2004р.).-С.195.
2. О. Веселова. Інститут Історії України Національної Академії Наук.-С.196.

Науковий Вісник Українського Університету в Москві. М.2005.Том VIII. Зміст опублікованих наукових праць:

Розділ I.Наукові праці історичного відділу.

- 1.В.Ідзьо.Історико-психологічні методи вчених Українського Університету по питаннях налагодження співпраці з державними науковими та освітніми організаціями Російської Федерації та України.-С.4.
- 2.о.М.Пришляк.Філософія святого Томи з Аквіну. Святий Аврелій Августин.-С.10.
- 3.О.Огірко.Християнсько-антропологічні аспекти формування особи.-С.23.
- В.Ідзьо. Прокопій Кесарійський про візантійсько-українські відносини в VI столітті н.е.-С.32.
- 4.О.Федоренко. Геополітичні дослідження в українознавстві.-С.38.
- 5.П.П.Кононенко. Національна ідея, нація, націоналізм.-С.46.
- 6.В.Ідзьо.Політичні взаємовідносини Української держави з Візантійською імперією через призму взаємовідносин з іншими державами в IX - в першій половині X століття.-С.81.
- 7.Л.Горенко-Баранівська. Глобалізація та її значення в культурно-освітньому процесі України.-С.84.
8. В. Ідзьо.Особливості розвитку Візантійської імперії в IX-XII століттях.-С.86.
9. о.М.Пришляк.Аристотель (384-322). Вступ до філософії.-С.89.
- 10.В.Ідзьо. “Хронографія” Феофана IX століття та історія візантійського суспільства IV початку IX століття.- С.104.
- 11.Ю. Фігурний.Діяльність гетьмана І.Мазепи в контексті українського державотворення: досягнення і прорахунки.-С.106.
- 12.В. Ідзьо. Адміністративний устрій в Українській державі в час короля Данила.-С.109.
13. О.Ярошинський. Передумови національної революції на Волині.-С.113.
- 14.В. Коротя-Ковальська. Музика та спів в становленні та розвитку національної освіти.-С.128.
- 15.О. Нирко. Кубанський кобзар Конон Йорж (1898-1963).-С.133.
- 16.В.Ідзьо.Візантійська поезія в IV-X століттях.-С.141.
- 17.Т.Молчанова. Музичне життя та освіта в Галичині (XIX-XX ст.). Становлення і розвиток мистецтва акомпанементу.-С.149.
- 18.В.Ідзьо.Сатиричний жанр, епіграми, епістолографія у Візантійській імперії в IV-XV століттях.-С.157.
- 19.Б. Безкоровайний. Пам'яті Василя Безкоровайного. (ювілейна стаття до 125-и річчя від дня народження)- С.160.
- 20.П.Сікорський. Перший Український Педагогічний Конгрес (1935р.) і сучасні проблеми в освіті України.- С.163.
- 21.Б.Чопик Глобальніе проблемы человечества: образование и воспитание.-С.171.

Розділ II. Наукові праці філологічного відділу.

1. В.Кобилух. Наша мова – від санскриту? – Ні, набагато давніша!-С.173.
2. А.Пономаренко. Лінгвокультурна специфіка фразеологізмів із демінутивами та аугметативами.-С.180.
- 3.Т.Кононенко. До питання визначення основної літературної форми філософських творів Григорія Сковороди.-С.182.
- 4.В.Ідзьо. В.Т.Наріжний, як основоположник українського роману (до 225 ліття з дня народження).-С.185.
- 5.С.Шевченко. Відомі письменники в культурних зв'язках Центральної України та Росії XIX-XX ст.-С.189.
- 6.С. Борзенко, Л. Бабаєва, Л. Климюк. Роль комплексного підручника “Спілкуємося українською” у формуванні українознавчої компетенції англомовних слухачів.-С.193.
- 7.Н.Баран. Весілля в селі Лабова на Лемківщині.-С.195.

Розділ III. Наукові праці технічного відділу.

- 1.В.И.Дудченко, В.С.Идзьо. Фонографическая украинская азбука как фактор выражения техническими средствами перевода на иностранный язык.-С.197.
- 2.В.Д.Смичок.Контроль полёту аерологічного радіозонда з врахуванням поправки на кривизну землі і рефракцію радіохвиль. Методи контролю за чинними аерологічними стандартами.-С.198.

Розділ IV. Інформаційні статті.

- 1.С.Борзенко. Міжнародний науковий колоквиум “Прикладна лінгвістика в умовах глобалізації університетської освіти”. (26 вересня – 2 жовтня 2004 р., Львів-Феодосія)-С.2002.
- 2.В. Ідзьо.Презентація VI тому Наукового Вісника Українського Університету, М.2004 в Львівському музеї ім. Соломії Крушельницької 3 лютого 2005 року.-С.203.
- 3.О.Огірко.Міжнародна науково-богословська конференція у Львові.-С.205.

- 4.В.Ідзьо. Презентація VII тому Наукового Вісника Українського Університету, М.2005, в Університеті "Львівський Ставропігійон".-С.207.
5.Б.Возницький. Історія музеїв Львівщини.-С.207.
6.В. Ідзьо. Український Історичний Клуб м. Москви - Х років активної громадської праці. 1995-2005.-С.211.

**Науковий Вісник Українського Університету в Москві. М.2005.Том IX.
Зміст опублікованих наукових праць:**

Розділ I.

Праці Міжнародної наукової конференції "Релігійна культура Європи та зародження і становлення християнства на території України", 28-29 квітня 2005 р., Івано-Франківськ. – С.4.

- 1.В.Ідзьо. Міжнародна наукова конференція "Релігійна культура Європи та зародження і становлення християнства на території України", 28-29 квітня 2005 р., Івано-Франківськ. – С.4.
2.В.Смичок.Орден бенедиктинців і його роль в історії Галицької Церкви.-С.6.
3.В.Ідзьо. Роль Кельтської цивілізації в еволюційному процесі та релігійному розвитку населення Східної Європи.-С.10.
4.М.Вуянко.Розвиток монастирів в Галичині.-С.26.
5. М.Паньків. Прикарпатські християнські пам'ятки.-С.31.
6. В.Ідзьо.Кельтська релігійна культура та духовність на території України (IV-III ст. до н.е. – II- III ст. н.е.).- С.39.
7.У.Головчанська. Утвердження християнства в Галицькому князівстві.-С.46.
8.Н.Грицишин.Становлення інституту опікунства в українському праві (IX – XIII ст.).-С.46.
9.Р. Лещишин. "Політика Австро-Угорщини щодо слов'ян у 1867 – 1918 рр."-С.52.
10.Т.Молчанова. Творчість Дениса Січинського у контексті соціально-художніх тенденцій музичної культури Галичини кінця XVIII – поч. XIX ст.-С.73.
11.Г.Карась. Збереження і розвиток української духовної музичної культури в західній діаспорі.-С.75.
12.О.Баран. Внесок сільської інтелігенції в організації календарних і громадсько-політичних свят у Галичині (20-ті – 30-ті рр. XX ст.).-С.80.

Розділ II. Наукові праці історичного відділу:

- 1.П.Кононенко.Національна ідея, нація, націоналізм. Українська нація і держава очима інших народів.-С.84.
2.В. Ідзьо. Готи та гепіди в Галичині в III-IV ст. н.е.-С.123.
3.Б.Чопик. Козаччина у щоденнику Ф. Лясоти з 1594р.-С.124.
4.О. Ярошинський. До питання про основні чинники української національної революції середини XVIII ст. (за матеріалами Волинського воєводства).-С.126.
5.Г. Цвенгош. За допомогою Господа Бога і в громадських інтересах Батьківщини.-С.140.
6.О.Макарчук.Вибірні органи російської армії на території України в 1917 р. (до проблеми історіографії).- С.143.
7.К.Петреченко. Становлення та формування ідеологічних засад руху українських націоналістів.-С.146.
8.О. Романів. Проблеми вивчення та експонування матеріалів боротьби ОУН, УПА в музеях.-С.146.
9.Б.Зрайко. Ніхто не забутий. Ніщо не забуто?-С.162.
10.О.Романів. Засоби, методи та ідеологічні засади пропаганди ОУН – УПА в 1944-1949 рр. Аналіз підпільних видань із фондів Івано-Франківського музею ВЗПК.-С.168.

Розділ III. Наукові праці філологічного відділу.

- 1.В.Ідзьо. Формування українського народу та української мови за свідченнями філологічної та історичної науки.-С.175.
2.В.Кобилюх. Санскрит – ключ до вивчення праісторії української мови.-С.177.
3.В. Ідзьо.Український мовний ореол від Геродота до Нестора.-С.183.
4.В. Крижанівська. Вивчення української мови у вальдорфській початковій школі.-С.188.
5.С. Борзенко, Л. Бабаєва. Лінгвокультурологія та методика викладання української мови як іноземної.-С.199.

Розділ IV. Наукові праці відділу українознавства.

- 1.В.Ідзьо. Історико-літературний погляд на історію, літературу та культуру Білорусі.-С.203.
- 2.В.Коротя-Ковальська. Фольклор і закономірності розвитку культурно-історичного світу в українознавстві.-С.205.
- 3.Я.Кміт.Науковий потенціал інтегративного мислення фахівця в умовах інформаційного суспільства: Дидактичний аспект.-С.209.
- 4.Ю. Заячук. Напрацювання вищих українознавчих інституцій Канади в контексті їх творчого застосування для потреб сучасної освіти України.-С.212.
- 5.Я.Кміт. Фундаментальна підготовка фахівця: аспект формування професійного мислення.-С.216.
- 6.Н. Креденець. Специфіка легкої промисловості та її вимоги до професійної компетентності спеціалістів в Україні.-С.218.
- 7.Т.Козак. Формування загальноєвропейського освітнього простору і розвиток української освіти.-С.223.
- 8.Я. Кміт. Освіта України і Болонський процес: реалії і перспективи.-С.226.
- 9.Ю.Пігель.Реконструкція історичних сценічних костюмів як актуальна проблема сьогодення (на прикладі костюмів Соломії Крушельницької).-С.231.
- 10.Л.Горенко-Баранівська. Національна культура в розбудові громадянського суспільства в Україні.-С.231.
- 11.О.Федоренко. Україна і український світ як об'єкт геополітичних досліджень.-С.235.
- 12.Л.Старецька.Теоретичні та практичні аспекти ненасильницької зміни влади в контексті суспільно-політичних трансформацій України.-С.240.

Розділ V.Наукові праці філософського відділу.

- 1.О.М.Пришляк. Філософія мови.-С.243.
- 2.Т.Кононенко.Ідейні настанови Григорія Сковороди в методологічній культурі нової філософії. (до джерел історіографії філософських методологій).-С.245.
- 3.А.Зачепа.Детермінуючий вплив суспільства на закриті соціальні системи: соціально-філософський аспект.-С.250.
- 4.Т.Кононенко. Застосування принципу "Цілісної людини" Г.Сковороди в історико-філософській концепції В.Соловйова.-С.253.
- 5.В.Кобиліух. Наші предки знали бога 150 тисяч років тому (філософський аспект проблеми).-С.260.

Розділ VI. Наукові праці технічного відділу.

- 1.В.Дудченко. "Умная" техніка ХХІ века.-С.264.
- 2.В.Смичок.Методи контролю в радіолокації.-С.265.
- 3.В.Дудченко.Основной Периодический закон преобразования материальных и нематериальных объектов и процессов.

Розділ VII. Інформаційні статті.

- 1.В. Ідзьо. I Міжнародна наукову конференція "Кобзарство - в історії, літературі, культурі та народному епосі". Ялта, 5-9 червня 2005 р.-С.267.
- 2.А.Мануйленко. Політичні погляди українського козацтва в ХVІІ ст.-С.269.
- 3.В.Ідзьо.Презентація VІІІ тому Наукового Вісника Українського Університету м. Москви та монографії "Галицька держава: процеси етнотворення та становлення (ІІІ-ХІІ ст.)"27 вересня 2005 року в Університеті "Львівський Ставропігон" (УЛС).-269.
- 4.А.Мануйленко.Львівська унія та її історичне значення.-С.270.

Науковий Вісник Українського Університету в Москві. М.2006.Том Х.

Зміст опублікованих наукових праць:

Частина І. Праці присвячені 60-ти ліття трагедії УГКЦ.

- 1.О.В.Зінько, В.Т.Андрушко, О.В.Огірко. Шістдесятиліття псевдособору у Львові.-С.7
- 2.В.Ідзьо.Зародження, становлення та кристалізація християнства на території Галичини (ІІІ – ХІІІ ст.). - С.11-28.
- 3.Г.Сагач.Золота Троянда Христового Саду - свята рівноапостольна велика княгиня Ольга.- С.28-32.

4. У. Скальська. Останній внук Сильвестра Лепкого – видатний громадсько-політичний діяч Сильвестр Ремеза.- С.32-33.
5. Г. Сагач. Нев'януча Лілея Христового Саду – свята праведна діва Іулянیا, княгиня Ольшанська.- С.33-36.
6. В. Артюх. До питання про християнство на Прикарпатті та Подністров'ї в перші століття нашої ери.-С.36-42.
7. Г. Сагач. Свята рівноапостольна велика княгиня Київська Ольга (бл. 890 – 969 рр.).-С.42-44.
8. В. Ідзьо Становлення монастирів, чернецтва, християнської медицини тп ченців-лікарів у стародавній Україні-Русі в X-XIII століттях.-С.44-50
9. Н.О. Назар. Деякі аспекти щодо можливості викладання географії в світлі християнської моралі.- С.50-51.
10. М. Пришляк. Вплив християнства на філософію.-С.51-55.
11. В. Ідзьо. Україно-чеські політичні та релігійно-культурні взаємовідносини в X-XIII ст.-С.55-63.
12. Г. Сагач. Екологія духу і екологія слова у логосфері сучасної культури.-С.51-64.
13. В. Ідзьо. Короткий нарис історії УГКЦ – за свідченнями джерел російських архівів.- С.84-82.
14. Г. Сагач. Екологія духу і екологія слова у логосфері сучасної культури.-С.82-87.
15. М. Пришляк. Філософи попередники святого Томи.-С.87-89.
16. В. Ідзьо. Григорій Сковорода та Паїсій Величковський – українські світочі XVIII століття.-С.89-94.
17. У. Скальська. Маркіян Шашкевич і сучасність.- С.94-95.
18. В. Ідзьо. Греко-Католицька громада “Різдва пресвятої Богородиці” в Москві в 1912-1922 роках – згідно свідчень джерел московських архівів.- С.95-113.
19. А. Зачепа. Історичні аспекти формування української національної ідеї у військовослужбовців збройних сил України в період розбудови держави.-С.113-116
20. У. Скальська. Трагічна історія Почаївської лаври продовжується!-С.116-117.
21. Б. Коробко. Слово про слово.-С.117-120.
22. Н. Турик. Проблеми соціалізації особистості в суспільстві. – С.120-124.

Частина II. Праці присвячені I Міжнародній науковій конференції в Ялті.

1. В. Ідзьо. I Міжнародна наукова конференція “Кобзарство - в історії, літературі, культурі та народному епосі”. Ялта, 5-9 червня 2005 р.- С.124-128.
2. В. Артюх. О. Нирко на шпальтах Наукових Вісників Українського Університету та Українського Історичного Клубу м.Москви.- С.128-130.
3. В. Ідзьо. Бандурист- педагог Олексій Федорович Нирко – на шпальтах Нью-Йоркського квартальника “Бандура”.- С.130-136.
4. Н. Барабаш. До історії вивчення кобзарства: фонд Миколи Білозерського.-С.136-137.
5. Ю. Котляр. Кобзарство в часи радянського тоталітарного режиму.- С.137-139.
6. В. Ідзьо. Українська кобзарська культура згідно свідчень наукових праць поміщених в Наукових Вісниках УІК та УУМ.-С.-139-142.
7. С. Набок. Традиції кобзарства в українській культурі і театр М.Старицького. Точки дотику.-С.-142-144.
8. Д. Ковальчук. Кобзарство в церковно-релігійній традиції українського народу.-С.144-146.
9. Б. Жеплинський. Кобзарство - еліта українського народу.-С.146-148.
10. С. Зозуля. Участь кобзаря Т.М.Пархоменка у культурно-мистецькому житті Ніжина початку XX ст. - С.148-150.
11. І. Дмитрук. Переклад як жанрово-видова категорія художньої творчості в бандурному мистецтві. - С.150-155.
12. І. Волошин. Кобза та бандура: назви та значення.-С.155-157.
13. О. Нирко. Изот Діброва, лицар кубанського кобзарства.- С.157-164.
14. В. Січко. “Муніципальний колегіум –духовний центр формування та розвитку кобзарського мистецтва на Миколаївщині”. - С.164-170.
15. В. Мішалов. Леонід Григоревич Гайдамака та його роль у становлення Харківської академічної бандури.- С.170-175.
16. А. Горняткевич. Кобза, бандура, кобза-бандура, “кобза” та (знов) кобза.-С.175-184.
17. В. Ідзьо. Засновник кобзарського мистецтва у повоєнній Польщі – Петро Лахтук, за свідченнями матеріалів газети “Наше Слово”(1961-1970). -С.184-186.
18. В. Мормель. Попередні результати дослідження двох експонатів музею кобзарства.
19. Н. Безкоровайна. Шлях кобзарів – це шлях народу!-С.186-192.
20. О. Попович. Бандурні традиції Перемишля.-С.192-196.
21. Б. Попович. Міжнародні фестивалі бандурної музики в Перемишлі.-С.196-198.

Частина III. Праці історичного відділу.

1. М.Недюха. Методологічна функція системного підходу у вивченні історичних типів ідеології.- С.200-217.
- 2.Т. Єрмашов. Дукачі як вид декоративно - прикладного мистецтва та елемент ансамблю прикрас. -С.217-238.
- 3.В. Ідзьо. Діяльність Дмитра Богуша – як Голови Вроцлавського відділення Українського Суспільно-Культурного Товариства в Польщі. -С.238-244.
- 4.Б. Чопик.Й.Г.Гердер:національне пробудження німців та призначення України.-С.244-249.
- 5.В.Ідзьо.Олександр Дзигар - український громадський діяч в Харбіні та Москві.-С.249-251.
- 6.К. Петриченко. Еволюція ідеології ОУН у 1941–1944 роках.- С.251-264.
7. П.Коваль. Противник-колаборант чи союзник? – С.264-271.

Частина IV. Праці філологічного відділу.

1. Ю.Мосенкіс. Мова Трипільської культури: Сучасний стан дослідження.-С.271-273.
- 2.С.Наливайко.Українське прізвище Ідзьо на індо-арійсько-угорському тлі.- С.273-281.
- 3.В. Кобилах. Праісторія назви хімії та хімії.- С.281-291.
- 4.С.Борзенько.Професійний діалог в іншомовній аудиторії.- С.291-296.
- 5.В.Пустовіт. Українська письменницька мемуаристика XIX ст. Здобутки і втрати.-С.296-303.
- 6.З.Бичко.Наша мова- дар господній.-С.303-305.

Частина V. Наукові праці відділу українознавства.

- 1.П.Кононенко Національна ідея – нація – націоналізм- фундамент створення суверенної України.-С.305-332.
- 2.О.Федоренко. Геополітичні дослідження в українознавстві.-С.332-342.

Частина VI. Праці технічного відділу.

- 1.В. Дудченко. Основной Периодический закон преобразований материальных и нематериальных объектов и процессов.-С.342.
- 2.В.Смичок.Програмні засоби фільтрації розділення каналів телеметрії радіолокаційної станції.-С.342-345.
- 3.Я.Кміт. Проблеми підготовки фахівців технічного і художнього профілю: Роздуми в контексті сучасної парадигми професійної освіти.-С.345-350.
- 4.Н.Креденець. Специфіка легкої промисловості та її вимоги до професійної компетентності спеціалістів в Україні.-С.350-355.

Рецензії.

- 1.В.Ідзьо. Рецензія на монографію Ростислава Шмагала “Мистецька освіта в Україні середини XIX – середини XX століття: структурування, методологія, художні позиції “.Львів. 2005.-С.355-356.
- 2.О.Федоренко. Рецензія на книгу В.Сніжка”Брама”.-С.356-358.
- 3.В. Ідзьо. Рецензія на монографію Андрія Зачепи “Українська армія і суспільство: морально-психологічний та філософський аспекти”.-С.358-360.

Інформаційні статті.

- 1.С.Борзенько. Місце прикладної лінгвістики у мовознавстві.-С.360-361.
- 2.В.Ідзьо.Концепція кафедри Українознавства факультету Прикладної лінгвістики університету “Львівський Ставропігійон”.-С.361-364.
- 3.А.Мартинюк Українознавчий центр Товариства “Знання України. 10-років діяльності.-С.364-367.
- 4.В.Коротя-Ковальська. Виразник сучасної української культури, тріо “Золоті Ключі”.-С.367-368.
- 5.В.Ідзьо. Презентація Наукового Вісника Українського Університету (УУМ) Том IX.М.2005 в Інституті Фізкультури в Львові 10 лютого 2006 року. -С.368.

**Науковий Вісник Українського Університету в Москві. М.2006.Том XI.
Зміст опублікованих наукових праць:**

Наукові праці філософського відділу присвячені 60- ти літтю трагедії

Української Греко-Католицької Церкви (1946 – 2006 рр.).

- 1.о. П. Кам'янський. Позиція та діяльність єпископа Г. Хомишина в період Другої світової війни (1939 -1945 рр.). - С.6-10.
- 2.В. Милусь. Руська Православна церква на Волині у повоєнний період. - С.10-16.
- 3.о. М. Пришляк. Софістика. - С.16-19.
- 4.о.П. Кам'янський. Станіславський владика Григорій Хомишин – організатор клерикального культурно-просвітницького товариства у Галичині.- С.19-26.
- 5.П.Кононенко. Шлях до глибин і вершин самопізнання та пізнання світу і життєвого вибору.- С.26-27.

Наукові праці історичного відділу.

- 1.В. Ідзьо. Аналіз джерел та концепцій вчених розвитку українського етносу в Карпато-Дунайському регіоні та його рух у Побужжя та Подніпров'я. - С.28-41.
- 2.В. Артюх. Культова пам'ятка епохи енеоліту на Буковині. - С.42-44.
- 3.В.Олійник. Дослідження печер на Заліщанщині.- С.44-50.
- 4.Т. Каляндрук. Перемога Данила Галицького під Дороги чином у 1238 році: аналіз джерел та реконструкція подій. - С.50-53.
- 5.В.Грабовецький. Коронація Данила Галицького 1253 р.- С.-53-57.
- 6.А. Мануйленко. Люблінська унія та її історичне значення. –С-58-59.
- 7.Б. Чопик. Козаччина в історії України. - С.59-62.
- 8.М.Шикір. Гетьман Петро Дорошенко. – С.62-102.
- 9.В.Ідзьо. Українська Історична газета Росії початок виходу – 1996 рік. 10 років з часу заснування та активної роботи.- С.102-104.
- 10.о. В. Зінко, О. Огірко, В. Андрушко. Політичні погляди Михайла Грушевського.- С.105-108.
- 11.К.Петриненко. Витоки та причини походження українського інтегрального націоналізму. - С.109-112.

Наукові праці філологічного відділу.

- 1.П. Коваль. Контрверзна повість Миколи Гоголя.-С.113-116.
- 2.В.Лазарева. Питання світогляду П.Куліша – художника слова.- С.118-126.
- 3.Л. Павлюк. Метафоричні сценарії світу політики у дискурсі мас-медіа. - С.126-137.
- 4.В.Ідзьо. Перший Альманах Українських письменників Чикаго “Немеркнуче сяйво зорі”. Львів “Опілля” – 2005. – С.137-138.
- 5.Б. Чопик. Судочинство та покарання на Запоріжжі.- С.138-141.

Наукові праці відділу українознавства

- 1.О. Федоренко. Геополітична проблематика в українознавстві. - С.142-155.
- 2.В. Ідзьо. М.П.Драгоманов – публіцист, фольклорист, історик, філософ та політик–пробуджувач українського суспільства в ХІХ столітті. – С.156-158.
- 3.О.Нирко. Бандурист Конон Беззасний: з історії кобзарського мистецтва на Кубані.-С.158-162.
- 4.В.Ідзьо. Засновник кобзарського мистецтва у повоєнній Польщі – Петро Лахтюк - Пантелеймон Бондарчук, за свідченнями матеріалів газети “Наше Слово” (1971-2002р.). - С.162-169.
- 5.Н.Істоміна. Зміст, методи педагогічного керівництва процесом розвитку національної свідомості розвитку національної свідомості учнів.- С.169-177.
- 6.В. Бедная. Проблеми розбудови соціальної інфраструктури: освітній контекст.- С.177-183.
- 7.В. Паранюк. Роль і перспективи розвитку приватних вищих навчальних закладів в системі вищої освіти України.-С.-183-186.

Наукові праці технічний відділу.

- 1.В. Дудченко. Современные технические средства для возрождения старинных украинских песен.-С.-188.
- 2В.Смичок. Первинна підготовка даних радіозондування атмосфери.-С.188-189.

Рецензії.

- 1.В. Марчук. Рецензія на статтю кандидата історичних наук, доцента о. Кам'янського Петра Євгенійовича: "Позиція та діяльність єпископа Г. Хомишина в період Другої світової війни (1939 -1945 рр.)".-С.189-190.
- 2.В. Ідзьо. Рецензія на працю кандидата економічних наук Тараса Каляндрука "Загадки козацьких характерників".- С.190-191.
- 3.В. Погребенник. Рецензія на статтю молодшого наукового співробітника відділу історичних та теоретико-методологічних проблем українознавства В.Лазаревої "Питання світогляду П.Куліша – художника слова".- С.191.
- 4.В. Грабовецький. Рецензія на статтю кандидата історичних наук, доцента о. Кам'янського Петра Євгенійовича: "Позиція та діяльність єпископа Г. Хомишина в період Другої світової війни (1939 -1945 рр.)".- С.192.
- 5.П.Кононенко. Рецензія на журнал "Українознавець", випуск-I Львів 2005, випуск-II, Львів 2006.-С.192.
- 6.В. Ідзьо. Рецензія на працю доктора філософських наук о. Михайла Пришляка "Історія філософії" Київ-Львів.-Том –I, 2006, 250 с.-С-193-194.
- 7.Т.Кононенко. Рецензія на підручник "Історія філософії Том-Г" отця-селезіянина, доктора філософських наук, професора Пришляка Михайла Дмитровича.-С.194-195.
- 8.В. Ідзьо. Рецензія на працю Євгена Перепічки "Феномен Степана Бандери". Львів "Сполом"- 2006.-С.195-197.

Інформаційні статті.

- 1.В. Ідзьо. Шляхи співпраці та дружби.-С.198-199.
- 2.С.Кочерга. Учитель Батьківщини.- С.199-202.
- 3.В.Ідзьо. Сучасний терор та тероризм в Україні – початок ХХІ століття.-С.202-206.

Науковий Вісник Українського Університету в Москві. М.2007. Том ХІІ. Зміст опублікованих наукових праць:

Наукові праці відділу українознавства.

- 1.Т.Муранівский. Украинский Университет в Москве (1992-2000).- С.5-6.
- 2.В.Ідзьо.Український Університет м. Москви (1992-2007) – 15 років звитяжної праці в розбудові українознавства в Росії.- С.7-20.
- 3.В.Дудченко. Новый импульс в развитии украинской культуры в Украинском Университете в Москве на разделе тысячелетий (1992-2005).- С.20-24.
- 4.С.Голубка. Українське націознавство в Українському Університеті в Москві (1992-2007).- С.25-26.
- 5.Л.Мельник. Просвітницько-культурологічна та науково-освітня робота Українського Університету, Українського Історичного Клубу та української діаспори в Культурному Центрі України в Москві.- С.27-28.
- 6.В. Ідзьо.М.Грушевський на шпальтах журналу "Украинский Вестник"(Санкт-Петербург, травень-вересень 1906).- С.29-32.
- 7.В.Борисенко.Внесок Катерини Грушевської у розвиток української етнології.- С.32-35.
- 8.В.Ідзьо. М.С.Грушевський про проблему відновлення української державності на шпальтах науково-просвітницького та політичного органу українців Росії "Украинская жизнь" (1912-1917).- С.35-43.
- 9.О.Федотова. Друковані видання під контролем органів цензури України в 70-х рр. ХХ століття.- С.43-52.
- 10.В.Ідзьо.Українська Історична Газета в Росії. Діяльність редакції у 1997 році.- С.52-59.
- 11.М.Забочень. Московська Україніка. Образотворче мистецтво. – С.59-61.
- 12.К. Шевченко. Українська література в фондах Російської державної бібліотеки. –С.61-62.
- 13.Э.Черняк. Украинская культура в фондах Томского областного краеведческого музея.- С.62-64.
- 14.В.Ідзьо. "Украинский литературный сборник". Харьков-Петербург 1843-1844.- С.64-65.
- 15.В.Прохоренко.Історико-соціологічна канва українського питання в Росії.-С.65-66.
- 16.М.Пришляк.Еволюція філософії від початків до епохи Відродження - XV століття.-С.67-68.
- 17.В.Ідзьо.Григорій Сковорода в осмисленні проблеми відновлення української козацької державності. Історико-автобіографічний аспект.- С.69-75.
- 18.А. Мануйленко.Освіта в Росії та в Україні в ХІV-ХІХ столітті.- С.75-87.
- 19.И.Нам. Украинское национальное движение в Сибири в условиях революции и Гражданской войны (1917 – 1922 гг.).- С.88-98.
- 20.В.Бабенко.Этнодемографическая характеристика украинцев в Башкирии.- С.99-109.

- 21.Н.Наумова.Украинские воинские формирования в Сибири и власть 1918-1920 гг. – С.109-113.
- 22.В.Кабузан. Украинская колонизация Дальневосточного края (Амурской и Примоской областей) во второй половине XIX- начале XX вв. (1850-1917 гг.).-С.113-119.
- 23.О.Нирко. Кубанські майстри бандур.-С.119-128.
- 24.В.Ідзьо. Засновник кобзаського мистецтва у повоєнній Польщі – Петро Лахтюк - Пантелеймон Бондарчук, за свідченнями матеріалів газети “Наше Слово” (1961- 2002р.).- С.128-144.
- 25.О.Нирко. Ансамблі та капели бандуристів на Кубані.- С.144-153.
- 26.Б.Флоря. Запорожское казачество и Крым перед восстанием Хмельницкого. – С.153-158.
- 27.О.Масикевич. Фортеці Шипинської землі.-С.159-167.
- 28.В.Артюх. В. Ідзьо. Культові язичницькі пам’ятки середнього Подністров’я (Бакота-Комарів). – С.167-170.
- 29.В. Ідзьо.Становлення міст та поселень старогрецької цивілізації Нижнього Подністров’я та їх пізніші відносини до населення середнього та верхнього Подністров’я , (VII - V ст. до н. е.).- С.171-173.
- 30.В.Гулай.Українське питання в програмах та діяльності польського військово-політичного підпілля в Західній Україні 1939-1941 рр.- С.173-177.
- 31.К.Петриченко. Розкол в ОУН. – С.177-182.

Наукові праці технічного відділу.

- 1.Р. Мокрик. Технології викладання технічних дисциплін у професійних закладах.-С.183-184.
- 2.В.Смичок. Первинна підготовка даних радіозондування атмосфери. – С.184-185.

Рецензії.

- 1.В.Ідзьо. Рецензія на праці О. Нирка “Кобзарство Криму та Кубані” “Львів ”Сполом” .2006. – С.186-187.
- 2.В.Ідзьо. Рецензія на працю Я. Стеха “Пропам’ятна книга українських діячів Перемищини XIX-XX століть”. Перемишль-Львів. Видавництво “Сполом” 2006.- С.187-189.

Інформаційні статті.

- 1.А.Захарченко. Урочисте вшанування в університеті “Львівський Ставропігійон” ректора Українського Університету м. Москви, завідувача кафедри українознавства, професора Віктора Ідзьо з нагоди обранням його Академіком Академії Наук Вищої Школи України.- С.190-191.
- 2.Б.Чопик.Шкільництво в числах.(Зі споминів). - С.191-192.
- 3.В.Ідзьо. Богдан Чопик – доктор філологічних наук, професор, представник в Сполучених Штатах Америки та завідувач філологічним відділом Українського Університету м. Москви. Пам’яті вченого та громадського діяча. –С.192-194.
- 4.В.Ідзьо.Сучасна тактика і стратегія терору та провокацій СБУ в першій чверті ХХІ століття -” або бий та знищуй своїх, щоб чужі боялись...”- С.194-199.
- 5.В.Ідзьо. Академія у Львові з нагоди 140 річчя з дня народження Михайла Грушевського. - С.199-200.

У висновку нашого наукового дослідження наголосимо, що українознавство у Російській Федерації як його означають сучасні українські та російські науковці “Украиноведение” – явище молоде, воно потребує допомоги та підтримки, зокрема профільного науково-дослідного закладу в Україні Інституту Українознавства МОН України та його друкованого органу “Українознавство”, з яким Український Університет у продовж 15 років активно співпрацює переймаючи досвід, про що і засвідчують і наукові праці з проблем українознавства, вміщені в Наукових Вісниках УУМ, які приурочені до 15-ти річчя заснування та реєстрації в місті Москві Українського Університету (1992-2007)[5,с.2].

Своїм аналізом праць, вміщених в Наукових Вісниках УУМ, ми пропонуємо нову українознавчу “Програму ХХІ століття підтримки Українською державою українознавства в Російській Федерації” на основі кращих традицій та досвіду, які за час незалежності сконцентрувались в науково-дослідному Інституті Українознавства МОН України...[3,с.5-7].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Голубка С. Українське націознавство через призму аналізу Наукових Вісників. Науковий Вісник Українського Університету томи І-Х. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.2005, т.ХІІ.

- 2.Ідзьо В. Штат Українського Університету за 1992-2002 роки. Основні наукові праці по історії та українознавству. Науковий Вісник Українського Університету.- М.2004, т.IV.
- 3.Ідзьо В. Український Університет м. Москви (1992-2007) – 15 років звитяжної праці в розбудові українознавства в Росії. Науковий Вісник Українського Університету. - М.2007, т.XII.
- 4.Кононенко П. Наказ №2 від 28 листопада 2002 р. з нагоди 10- ліття Українського Університету. Науковий Вісник Українського Університету.- М.2004, т.IV.
- 5.Кононенко П.Український Університет в Москві, Науково-дослідний Інститут Українознавства (1992-2007) ровесники незалежності. Науковий Вісник Українського Університету.- М.2007, т.XII.
- 6.Мельник Л. Просвітницько-культурологічна та науково-дослідна робота Українського Університету. Наукові Вісники - аналіз наукових праць за сумою презентацій в Культурному Центрі в Москві. Науковий Вісник Українського Університету. - М.2007, т. XII.
7. Муранівський Т.Украинский Університет в Москве. Науковий Вісник Українського Університету.- М.2007, т.XII.

Стаття надійшла до редакції 7.10.2007р.

Виктор Ідзьо

Научные Вестники Украинского Университета в Москве – основа научно-исследовательского украиноведения украинцев в России (2001-2007)

Аннотация: В статье рассматривается исторический процесс становления и развития научно-исследовательской работы Украинского Университета в Москве со времени учреждения печатного органа Научного Вестника в 2001 году в контексте развития украиноведения в России.

Основной акцент концентрируется на ознакомлении с трудами всех XII томов которые опубликованы в Научных Вестниках Украинского Университета в Москве за период с 2001 по 2007 года.

Ключевые слова: Научные Вестники Украинского Университета в Москве, УУМ, опубликованные труды, содержание, томы, разделы.

Viktor Idzo

Scientifics Messengers of Ukrainian University in Moscow – the basic of researcher connoisseur of Ukraine in Russia (2001-2007)

Annotation: This article represents historical process development scientific and researcher job The Ukrainian University in Moscow between 2001-2007 years. The basic accent is get to know with XIII volumes, which printed in Scientifics Messengers of Ukrainian University in Moscow.

Key words: Scientifics Messengers of University in Moscow, UUM, printed thesis, part.

УДК 37.014 (477)

Кононенко Петро, Кононенко Тарас

“Українська освіта у світовому часопросторі”

Анотація: У статті окреслюються нові завдання українознавства в контексті вивчення розвитку історії, теорії, методології українознавства на якісно новому рівні XXI столітті.

Основний акцент концентрується на українській освіті в світовому часопросторі.

Ключові слова: Українознавство, українська освіта в світовому часопросторі, Науково-дослідний інститут Українознавства.

XXI століття прийшло з новими викликами. Логічно, що Кабінет Міністрів у постанові про визначення українознавства в системі Міністерства освіти і науки України окреслив і нові його завдання:

- 1.Розвиток історії, теорії, методології українознавства на якісно новому рівні;
- 2.Впровадження нових технологій.
- 3.Здійснення координації українознавчих досліджень та центрів.
- 4.Підготовка і підвищення кваліфікації кадрів.

Усе це в масштабах України і світу. Зрозуміло, що нові завдання могли вирішувати відповідного рівня і типу кадри.

Ці завдання були вже посилюючими для Науково-дослідного інституту Українознавства МОН України. До рівня інноваційних досліджень піднесли найдосвідченіші академіки, професори, доктори наук: керівник відділу етнології, член-кореспондент Національної Академії Наук України В.Баран, провідний науковий співробітник, академік Академії Наук Вищої Школи України В.Ідзьо, провідний науковий співробітник, академік Академії Наук Вищої Школи України Я.Калакура – видають пропозиції новаторських за методологією і змістом дослідження про походження та розвиток українського народу, української державності[1, с.138-139].

Внаслідок узагальнюючих монографій та наукових статей вчених, таких, як: А.Погрібний, Г.Філіпчука, М.Дробнохода, В.Сніжко, Я.Калакура, Т.Кононенко, С.Планида, Л.Токар, В.Солдатенко, В.Ідзьо, М.Недяхи, В.Крисаченка, В.Ятченка, М.Кононенко, Г.Сазоненко, О.Ярошинського, Ю.Фігурний, А.Пономаренко, С.Наливайко, В.Коротя-Ковальська, Л.Баранівська, О.Семенюченко, С.Єрмоленко, Л.Касян, закордонних українознавців, С.Козака, Т.Гунчака, Л.Винара, Я.Славутича, Є.Федоренко, М.Пришляка, Т.Лебединської та інших науковців-українознавців проходить становлення наукового українознавства в освіті та науці[1, с.140].

Внаслідок становлення наукового українознавства по всій планеті та країнах далекого і близького від України зарубіжжя проходить становлення українознавчих закладів: в Гарварді, Едмонтоні, Перемишлі, Український вільний університет в Німеччині (Баварія), Український університет в Москві (Росія), у Польщі: Варшаві, Кракові, Любліні, Перемишлі.

Всі ці заклади стають в новітньому освітньому часо-просторі оплотом наукового українознавства[1, с.140-141].

За таких обставин новітнього розвитку українознавчих центрів Інститут Українознавства МОН України розширює свою науково-освітню присутність не тільки в усіх регіонах України, алей за кордоном. В активній діяльності Інституту Українознавства з самого його зародження активно беруть участь такі яскраві представники науки і освіти, як Т.Гунчак, Є.Федоренко, В.Ідзьо, Т.Лебединська, О.Біда, Яр Славутич, С.Козак та інші.[1, с.142-143].

Отже, внаслідок координації дій, починається концентрація патріотів навколо Інституту Українознавства. Виникає об'єднання "Україна і світове українство", яке в новітньому часопросторі поширює наукове українознавство і переносить його основні положення, напрацьовані в 90-х роках ХХ століття в ХХІ століття. Внаслідок скоординованих дій створюється нова програма дій "Україна і світове українство ХХІ століття". До загальної скарбниці розвитку в Інститут Українознавства прийшли напрацювання з цих питань, як наукові пропозиції вчених Інституту Українознавства, так і яскравих науковців зі світової діаспори: Є.Федоренка, Л.Винара, В.Ідзя, Л.Чолану, Яра Славутича, С.Козака, Т.Гунчака, І.Головінського, М.Пришляка, М.Сирника та інших[1, с.177].

Внаслідок скоординованих дій Інституту Українознавства постав цілий напрямок розробки концепцій, методологій впровадження українознавства в освіту та наукову систему в Україні та світовій українській діаспорі. Постали праці з українознавства: В.Крисаченка, В.Барана, Я.Калакури, Т.Кононенка, П.Кононенка, Ю.Фігурного, О.Ярошинського, В.Сніжка, Є.Федоренка, Яра Славутича, Т.Гунчака, Ю.Гаєцького, С.Козака, В.Ідзьо, О.Баканідже, які збагатили світовий український досвід новітніми українознавчими дослідженнями[1, с.248-249].

Внаслідок українознавчого прориву в Інституті українознавства була утворена "Міжнародна асоціація "Україна і світове українство", яка об'єднала всі українознавчі осередки зі США, Канади, Австралії, Бразилії, Росії, Польщі, Угорщини, Грузії, Молдови, Франції, Англії, Німеччини, Білорусі, Литви, Казахстану та їх чільні центри, зокрема в Росії - Український Університет міста Москви, Німеччини - Український вільний університет, Варшавський центр українознавства та інші[1, с.356-357].

Слід наголосити, що вченими -українознавцями була розроблена концепція щодо розуміння проблеми "Української Повстанської Армії", яка з наукової точки зору дала відповіді на ці питання[1, с.333-334, с.508-517].

У висновку наголосимо, що велике значення для сучасної розбудови українознавства в Україні та світовому українському співтоваристві відіграють фахова розробка українських архівів та апробація наукового матеріалу в наукових працях. У своїй праці "Українська освіта у світовому часопросторі" в розділі "Додатки" ми подаємо рідкісні джерела, зокрема "Велесову книгу", "Літопис Аскольда", праці класиків українознавства: Д.Дорошенко. "Питання про схему історії Східної Європи в зв'язку з історією України", М.Грушевський. "Звичайна схема "руської" історії і справа раціонального укладу історії східного слов'янства.", О.Шахматов "Короткий нарис історії української мови.", А.Кримський. "Українська мова. Звідкіля вона взялася і як розвивалася.", С.Єфремов. "Українознавство", а також сучасні серйозні наукові дослідження видатних вчених: М.Степаненко. "Гончарове слово про патріотизм, інтернаціоналізм, щовінізм.", В.Ідзьо. "Ставлення Організації Українських Націоналістів та командирів Української Повстанської Армії до

формування німецькими окупантами України дивізія "Галичина" у світлі німецької військової документації та радянських військових архівів.", М.Пришляк. "Філософія мови.", Ф.Гамор. Міжнародний форум із збереження етнокультурної та історичної спадщини Карпат.", П.Вольвач. "Гордітв вузол української освіти у Криму і шляхи його розв'язання.", які розвивають українознавство в ХХІ столітті [1, с.410 - 586].

Список використаних праць та літератури:

1. Кононенко П., Кононенко Т. Українська освіта у світовому часопросторі.- Київ. Товариство "Знання" України- 2007.

Стаття надійшла до редакції 9.10.2007р.

Петр Кононенко, Тарас Кононенко

Украинское образование в мировом и временном пространстве

***Аннотация:** В статье подитожаются новые задания украиноведения в контексте изучения развития истории, теории, методологии украиноведения на качественно новом уровне в ХХІ веке.*

Основной акцент концентрируется на украинском образовании в мировом временном пространстве.

***Ключевые слова:** Украиноведение, украинское образование в мировом и временном пространстве, Научно-исследовательский институт Украиноведения.*

Petro Kononenko, Taras Kononenko

"Ukrainian education in the world chronotops"

***Annotation:** This article consider new problems of Ukraine in the context development history, theory and methodology knowledge about Ukraine for the new level in ХХІ century. The basic accent is Ukrainian education in the world chronotops.*

***Key words:** Ukrainian Studies, Ukrainian education in the World, Scientic Research Institute of Ukrainian Studies.*

УДК 82. 09

Валентина Лазарєва

Історичний аспект творчості П.Куліша як джерело українознавства

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню питань історичного аспекту творчості П.Куліша як наукового джерела для українознавства. Письменник належав до тих людей, котрі через художньо-історичне осмислення національної історії був дороговказом у майбутньому.*

***Ключові слова:** гетьман, історія, козацтво, народ, періоджерела, українознавство.*

Головними будителями свідомості українського народу тривалий час були літописці, письменники, публіцисти. Зокрема, у ХІХ столітті, коли намітився підйом національної свідомості, їх роль була особливо відчутною. У цей період, серед духовних провідників нації були М.Максимович, Т.Шевченко, М.Костомаров, П.Куліш, М.Драгоманов, І.Франко та інші. Саме вони заклали фундамент синтезу знань про Україну. Через різні перепони у ті часи наука не могла розвиватись вільно, тому питання світоглядні, соціально-політичні, етичні розглядались переважно в художній творчості.

Одним із найцікавіших художньо-літературних жанрів у той час був історичний, оскільки базувався на джерелах, які дійшли до нас від минулих часів. Серед представників цього жанру окремо виділяється творчість Пантелеймона Куліша, який органічно поєднував у собі найширший спектр зацікавленостей та

творчих спрямувань і пошуків. "... він і сам ніколи не уявляв себе лише літератором, істориком чи мовознавцем, навіть тоді, коли в своїх дослідженнях, творах, поезії, публіцистиці звертався до певної галузі знань чи сфери життєдіяльності народу" [5, с.77] – про це казав у своєму виступі на Кулішевих читаннях, присвячених 180-річчю від дня народження П.О.Куліша, канд. іст. наук Л.К.Токар у своїй статті "Духовна спадщина П.Куліша як джерело українознавства".

Серед науковців, які досліджували певні аспекти творчості П.Куліша можемо відзначити Нахліка Є ("Пантелеймон Куліш"), Жулинського М. ("Із забуття в безсмертя"), Шереха Ю. ("Третя сторожа"), Кононенко П. І Кононенко Т. ("Могутній талант"), Погребенника В. ("Образ України в поезії Пантелеймона Куліша"), Токара Л. "Духовна спадщина П.Куліша як джерело українознавства", крім цього до 180-річчя від дня народження в Інституті українознавства пройшли Кулішеві читання «Творчі та ідейні шукання Пантелеймона Куліша в контексті сьогодення» та інші. Але осмислення історичного аспекту, зокрема, як джерела українознавства вже на часі.

П.Куліш, готуючи свої прозові твори, великою мірою цікавився історією рідного краю, бо прагнув зрозуміти буття українського народу. Завдяки його невтомній пошуковій праці, пов'язаній з історичною прозою, був виданий "Літопис Самовидця". Саме П.Куліш знайшов літописи Г.Габ'янки, Єрлича, Максима Плиски і підготував до друку "Историю малорусских фамилий", також він рецензував історичну повість Миколи Семантовського "Кочубей, генеральный судья". Письменник був ґрунтовно ознайомлений з історіографічними джерелами "Історії Русів", "Історії Малої Росії" Д.Бантиш-Каменського, "Літописним повісткуванням про малу Росію" О.Рігельмана, географічним описом Чернігівського намісництва О.Шафонського. Ці праці привели митця до думки, що історичні джерела, порівняно з народно-поетичною творчістю, занадто однобічні, черстві і прозаїчні. Але вони слугували йому поштовхом у пошуках певного ідейного ґрунту в героїчній історії України.

Крім цього митець захоплювався вивченням не тільки цих праць, а й відомими на той час художньо-історичними творами: "Тарас Бульба" М.Гоголя, «Гайдамаки» Т.Шевченка, "Чайковський" Є.Гребінки. Отже, інтерес П.Куліша до історії розвивався в дусі того фольклорного романтизму, для якого цінність мали не тільки достовірні історичні деталі та події в їх соціально-політичній сутності, скільки «дух» епохи, народний погляд на події, народна психологія. Таким чином, уважно ознайомившись з друкованими на той час працями та художніми творами, П.Куліш проинявся думкою про потребу широкого й всеохоплюючого художньо-історичного осмислення минувшини в її визначальних процесах, суспільних рухах, як це вже робилося в літературах інших народів.

У творчій майстерності П.Куліша багато творів на історичну тему, при написанні яких він користувався першоджерелами. Серед них "Михайло Чарнышенко или Малороссия восемьдесят лет назад", "Повесть об украинском народе", "Чорна рада", "История возсоединения Руси", "Історичні оповідання" та науково-популярні нариси з історії України – "Хмельниччина" і "Виговщина" та інші. Значне місце займає його роман "Чорна рада". Вже на той час він став класичним у цьому жанрі, тому що, зокрема був першим історичним романом на українській мові. В даному творі П.Кулішем було поставлено і розглянуто багато проблем, які і тепер викликають велике зацікавлення українознавців: серед яких проблеми історичної ролі козацтва, світоглядні, українсько-слов'янської єдності, ментальності, мовно-філологічні та інші.

При написанні "Чорної ради" П.Куліш брав за основу історичні матеріали та документи, зокрема, "Літопис Самовидця". Завдяки першоджерелам він ґрунтовніше приходить до розуміння самопізнання українського народу в критичні для його часи. Як історик П.Куліш прискіпливо вивчав документи, таким чином формував наукову базу історичного роману, хоча в деяких моментах він відступав від історичних деталей і доповнював сюжет художньо надуманими картинами. Про це, писав у листі в 1857 році М.Максимович до Г.Галагана, що П.Куліш "занадто вільно поводить з історичним фактом" [3, с. 515]. Зокрема, в "Літописі Самовидця" написано, що Васюта Золотаренко в 1663 р. був молодою людиною, а не дідом; Яким Сомко, був одружений і не міг бути нареченим Лесі Череванівни і т.д. Беручи за увагу, що роман був написаний в романтичному стилі, тому письменник у своєму романі більше керувався емоціями, сповідував селянську мораль, категорично засуджував руйнацію та кровопролиття.

Змальована ним ніжинська рада 1663 року стала визначальним моментом у занепаді української державності. Вона відобразила критичний період у самій свідомості народу. Якщо Богдан Хмельницький створив державу, та після його смерті утворилися групи з різними політичними орієнтаціями. До влади почали приходити люди, які в складній політичній ситуації взагалі нічого зробити не могли, зате в очах народу ставали винними в усіх бідах. Куліш побачив цих – без вини винних – Івана Шрама та Якіма Сомка, яким доля судила спокутувати за всіх і за все. В образах гетьмана Сомка і полковника Шрама Пантелеймон Куліш бачив політично свідому, патріотичну, культурну і освічену частину козацько-старшинської верхівки, яка на той час, як він вважав, була основною суспільно-політичною силою в боротьбі за зміцнення української державності.

"Чорна рада", на думку Пантелеймона Куліша, є найбільш драматичною подією для народу України. Письменник у своєму романі намагався показати як, здобувши перемогу у визвольній війні під проводом Богдана Хмельницького, верхівка через свої чвари не спромоглася її утримати. Своїм твором Куліш ще раз нагадав, що тільки об'єднавшись, народ заявляє про себе як силу, з якою доводиться рахуватися. На його погляд, один з головних недоліків існуючого ладу на теренах тодішньої Малоросії, західноукраїнських та південних землях був той, що кожен, хто мав хоч якусь владу над купкою прибічників, висував себе пануючим, тобто, який вирішує долю усієї України, на справді ж (здебільшого), справ власних. У "Чорній раді" ворогуючими сторонами змальовані не зовнішні сили, а міжособисті сутички та місцеві взаємини.

У романі П.Куліш намагався через своїх героїв виробити ідеологічну програму для українського народу, мріяв про розбудову державності України, наполягав на ідеї рівноправного єднання України і Росії, виступав проти шовіністичної політики самодержавної Росії щодо України. Ці свої погляди він змалював у образі Якимом Сомка, який думає-дбає про Україну. Він мав намір, після офіційного затвердження його гетьманом, піти на союз із православною Москвою, аби протистояти католицькій Польщі. Але за умовою, щоб повна автономія була забезпечена на засадах Гадяцьких пунктів, яких домігся свого часу від Польщі гетьман Виговський. Гетьман Сомко не заміряється піддатися в покорі під Москву: "Що мені тії князі та бояре? Що це вони надумали – шматовати Україну? Наше право козацьке, ніхто міждо нас не втручайся! Де два козаки, там вони третього собі самі судять. Побачимо, чия буде сила!" [4, с.118]. В романі Сомко виступає як мудрий державний діяч. Його ідеал – соборна Україна, яка об'єднана під єдиною гетьманською булавою та звільнена від усіляких ворогів. Він бачив її рівноправним, а не підлеглим спільником з Москвою: "...дай Боже..., щоб обидва берега Дніпровії приклонилися під одну булаву..." [4, с.83].

Полковник Шрам виступає в романі однією з найголовніших особистостей, в якій яскраво втілено почуття патріотизму. В тогочасних подіях він не дбає про власну вигоду, не рветься до влади. Його, насамперед, турбує доля України. Шрам теж висловлює думку самого автора: він захищає козацтво, старшину, картає міщан за невинуваті на його думку претензії. "Безумнії глави! Да тільки козацькою одвагою і держитися на Україні предся Русь і благочестива сила! Дай їм усім козацьке право! Сказали б ви це батьку Богданові: він би якраз потропив би об ваші дурнії голови свою булаву! Де в світі видано, щоб увесь люд жив при однаковому, праві? Усякому своє: козакам – шабля, вам – безмін да терези, а поспільству – плуг да борона" [4, с.67]. Цей пристрасний виступ Шрама характеризує не тільки його самого, він особливо виразно окреслює одну з найістотніших суперечностей, зображених в романі: незгоду між козацькою старшиною та міщанами, селянством, козацькою сірою, яка після переможного завершення визвольної війни під проводом Б.Хмельницького та приєднання України до Росії залишилася в такому ж тяжкому становищі, як була й до цього.

В романі яскраво змальовано, як влада, яку отримав тодішній гетьман Сомко здавалася йому на той час незаперечною. У цій його самовпевненості й ховалися причини наслідків, які надовго відкинули заснування незалежної України. Діалог між полковником Шрамом і наказним гетьманом Сомком якнайкраще ілюструє зневажливе ставлення верхівки до інших подій, що відбувалися навколо

Завдячуючи першоджерелам, П.Куліш зрозумів глибокі причини історичного життя свого народу.

Крім перипетій історичних у творі міститься дуже цікавий матеріал для досліджень тогочасної культури, мови, фольклору, етносу, держави, міжнародних відносин, ментальності та інші.

Завдяки романтичному стилю, цей твір виділявся навіть поміж історичних досліджень тієї епохи. Він був доступний до широких верств українського населення, тому що був виданий на рідній мові. Роман "Чорна рада" інтригував читача насиченістю та динамікою подій, яскравими картинами тогочасного життя, емоційністю та спонукав людину замислитись, зрозуміти та глибше пізнати історію нащадків.

Отже, повертаючись до витоків сьогочасного українознавства, ми можемо відмітити, що за обставин, які склалися на той час, П.Куліш зробив великий прорив у самосвідомість українського народу. "Роля Куліша в історії української літератури і громадського руху 40-60-х рр була, без сумніву, велика", [1, с.10] – писав критик С.Дорошкевич у передньому слові до творів П.Куліша. Можемо додати, що вона велика і зараз, треба лише його творчість більш активно досліджувати. Тому що П.Куліш належав до тих людей, які через свій творчий доробок йшли до осмислення національної історії.

В цій розвідці досліджено історичний аспект творчості письменника XIX століття П.Куліша, як наукового джерела для українознавства. Безперечно, цей дослід є перспективою для подальших розвідок у цьому напрямку, тому він залишається актуальним у наш час.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дорошкевич С. Переднє слово // Куліш П. Твори (За ред. О.Дорошкевича). – Х., К. – 1930. – Т. 1.
2. Максимович М. Лист до Г.П.Галагана // Русская беседа. – Соч. Т. 1. – СПб., 1857.

3.Пантелеймон Куліш. Літературний портрет Чорна рада. – К.: Бібліотека українця, 2000.

4.Творчі та ідейні шукання П.О.Куліша в контексті сьогодення // Зб. наук. праць до 180-річчя від дня народження Пантелеймона Куліша. – К.: МП Леся. – 2000.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2007р.

Валентина Лазарева

Историчный аспект творчества П.Кулиша как источник украиноведения

Аннотация: *Статья посвящена исследованию вопросов исторического аспекта творчества П.Кулиша как научного источника для украиноведения. Писатель принадлежал к тем людям, которые через художественно-историческое осмысление национальной истории указывали путь к будущему.*

Ключевые слова: *гетьман, история, казаки, народ, первоисточник, украиноведение.*

Valentyna Lazareva

Historical aspect of Kylish's works

Annotation: *This article is dedicated to research of historical aspect in Kulich's works as source for Ukrainian study. Artist belongs the people, who pointed the way to the future by reconsideration of national history.*

Key words: *Hetman, history, Cossacks, nation, source, Ukrainian study.*

УДК 78.27

Тетяна Молчанова

Максим Березовський і Дмитро Бортнянський у контексті української музичної культури: життєві та творчі паралелі

Анотація: *Стаття є спробою наукового неупередженого дослідження творчості яскравих композиторів XVIII ст. М.Березовського та Д.Бортнянського.*

Ключові слова: *тенденційність вивчення, національна приналежність, Петербурзька Придворна співацька капела, хорова духовна музика, оперна творчість, український музичний фольклор.*

Аналіз життя і творчості Максима Березовського та Дмитра Бортнянського – композиторів, які справедливо належать і до української музичної культури, довгий час залишався поза увагою дослідників історії музики. Та якщо і з'являлася скупа інформація, у ній не завжди подавався перевірений фактологічний матеріал, що, відповідно, породжувало здогадки та різні дискусійні точки зору.

Ще у 1964 році у своєму романі про чеського композитора Йозефа Мислівчека Марієтта Шагінян писала: „На превеликий устид, такий серйозний композитор як Максим Березовський досі майже – можна сказати зовсім не відомий у нашій[...] країні, а між іншим він заслуговує на серйозне вивчення”[26,с.230.].

Дещо кращою була справа із вивченням творчої спадщини іншого композитора – Дмитра Бортнянського. Проте і тут залишалося багато „білих плям”, тенденційності та необ'єктивності через те, що дослідники належали до різних церковних кіл. Зокрема, у словнику Д.Бантиша-Каменського [3] був неправильно названий рік смерті Д.Бортнянського. У більшості досліджень Д.Бортнянський розглядався як церковний композитор. При тому забували (чи не знали), що у його творчому доробку – цікаві оперні, камерно-інструментальні, фортепіанні та вокальні твори. Через тенденційне вивчення творчої спадщини Д.Бортнянського критики вважали його послідовником західноєвропейської музики XVIII ст.

Але на відміну від М.Березовського, визнання завжди сприяло Д.Бортнянському. Ще за життя композитора його музика виконувалася. Найбільш популярними серед його творів виявилися хоріві, які не лише співалися, але й перекладалися для фортепіано, гусел. Щоправда, у XIX ст. музика Д.Бортнянського зникла з домашнього музикування та звучала лише у церквах. І лише XX ст. позначилося активним вивченням життя і творчої спадщини композитора. У 1901 р. вперше було відзначено 150-ліття від дня народження Д.Бортнянського. Поступово воскрешалася з небуття його творча спадщина. У 20-х рр. віднайшли його світські твори – опери та камерно-інструментальні опуси. З'явилися дослідження автобіографії та творчості композитора, зазвучала його музика (була поставлена опера „Алкід”, відбулися концерти хорової музики, почали виконуватися камерно-інструментальні твори). З'явилися статті, в яких аналізувалася творчість Д.Бортнянського: М. Компанейського - „Итальянец ли Бортнянский”, „Биография Д.С.Бортнянского” (обидві видані у Санкт-Петербурзі у 1908 р.); С.Смоленського – „Памяти Д.Бортнянского”

(Спб., 1901), А.Преображенського – „Культовая музыка в России”(Л., 1924). У 1929 р. вийшла книга М.Фіндейзена – „Очерки по истории музыки в России с древнейших времен до конца XVIII в.” (М., Л., 1929), в якій точніше було викладено факти життєвої біографії Д.Бортнянського.

Помітний внесок у вивчення музичної спадщини Д.Бортнянського зробили й українські музикознавці – С.Людкевич, М.Грінченко, В.Щурат, О.Шпресер-Ткаченко, Л.Хіврич, В. Іванов, Й. Волинський. На сьогодні цю традицію продовжують сучасні музикознавці: О.Гнатишин, Я.Горак, Л.Кияновська, Н.Швець, Ю.Ясиновський. У 2001 році у Львові відбулася конференція, присвячена 250-й річниці від народження Дмитра Бортнянського.

Українські дослідники переконані у зв'язках хорових творів з українською пісенністю. Це твердження стосується й музики М.Березовського. Проте питання національної приналежності цих композиторів довгий час залишалося невизначеним. Через те, що більшу частину життя вони прожили за межами України, що у їх спадщині немає творів з українською тематикою, їх називали російськими композиторами, підкреслюючи тим самим їхній внесок у російську музичну культуру. На це вказують і „Большая Советская Энциклопедия” (М.,1970), і „Музыкальная энциклопедия”: Т.1 (М., 1973), де читаємо: „Максим Созонтович Березовский – русский композитор, по национальности украинец”. Аналогічна інформація у цих джерелах подається і про Д.Бортнянського.

Щоправда, серед російських музикознавців зустрічалися й такі, які не відкидали значення батьківщини у становленні цих композиторів. Зокрема, Б.Асаф'єв писав: „Частиною країни, яка доставляла талановитих музик і срібноголосих співаків була [...] у 18 ст. все ще Україна. Бортнянський сам походив звідти, як і його попередник на становищі керівника Придворної капели, син українського селянина Марко Полторацький, талановитий композитор – Березовський, який випередив Бортнянського в ужитті характеристичних інтонацій”[7, с.88]. Серед інших дослідників М.Рицарева також наголошує на значному впливі українських традицій на стиль Д.Бортнянського. А ось Ю.Келдиш хоч і робить акцент на українських коріннях музики М.Березовського та Д.Бортнянського, поза тим все ж наголошує на формуванні їх, передусім, як російських композиторів.

Існує і глибоке переконання деяких дослідників в італійському походженні музики Д.Бортнянського та М.Березовського, яке вкоренилося у Європі через те, що основною частиною представників європейської музичної культури були виконавці та композитори з Італії – під їхнім керівництвом працювали капели, ставилися спектаклі, формувалися композиторські кадри, навчалися виконавці. Але це було, швидше, європейським мистецтвом. У книзі „Музыка моей родины” Б.Асаф'єв, зокрема, писав: „[...] хорові концерти Бортнянського мають характерний національний пошиб [стиль – Т.М., Б.Асаф'єва – пошиб (рос.)]; [...] „італіанізми” його епохи мають свій стильовий зміст і були універсальною музичною мовою Європи, свого роду музичною космополітичною латиною[...]. [1, с.74]. А ось що з цього приводу пише музикознавець Л.Кияновська: „[...]Серед усіх інших європейських культур саме італійська за своєю інтонаційною природою та мелодикою мови найближче стоїть до української. І якщо взяти до уваги ще й численні інтонаційні паралелі до українських пісень, які виникають у концертах Д.Бортнянського[...], то можна продовжити попередню думку і зазначити, що з чужинних впливів кожна національна культура присвоюватиме передовсім найбільш органічне саме для неї, яке природно „вживляється” в її організм, адже й С.Гулак-Артемовський у „Запорожці за Дунаєм” використав модель української опери” [13, с.184].

На підтвердження цього наведемо і вислів С. Людкевича: „Називати Бортнянського „італійцем, чужим українській музиці” здається мені б'ючим у вічі абсурдом, який виявиться зразу ж, коли хоч трохи точніше розглянемо його твори. Музыка його, як Березовського і Веделя, вийшла з надр тогочасної української культури і глибоко в ній корениться. Техніка хорових творів Бортнянського є італійською вже тільки з далекої традиції, з „третього покоління”; вона зрослася органічно із прикметами і манерами української мелодики, навіть відтворила вже своєрідні гармонічні і контрапунктичні нюанси, доволі вже неподібні до творів Галуппі чи Скарлатті”[17, с.223].

Максим Березовський і Дмитро Бортнянський народилися на Україні, у старовинному Глухові. Вперше це місто згадується у XII ст., яке вже у XIII-XIV ст. стало центром князівства. З XVII ст. Глухів був резиденцією гетьманів Лівобережної України, а у XVIII ст. – столицею України. Це місто стало славетним і завдяки своїй музичній школі, яка готувала співаків для Петербурзької Придворної співацької капели.

Народження обох композиторів у Глухові мало вирішальний вплив на їхню творчість. „Можливо, що на співаків з Глухова – резиденції гетьмана графа К.Розумовського¹, брата фаворита Єлизавети Петрівни -

¹ У 1750 р. цариця Єлисавета призначила гетьманом у Глухові брата свого чоловіка Олексі – Кирила Розумовського. Але по смерті Єлизавети царицею стала Катерина II і у 1764 р. наказала Кирилу Розумовському скласти гетьманську владу і скасувала гетьманство. Таким чином Кирило Розумовський став останнім гетьманом України.

звертали в Петербурзі особливу увагу. У всякому разі обидвоє глухівців – і Бортнянський, і Березовський – були згодом відряджені до Італії для завершення музичної освіти” [23, С.261].

Щоправда, й досі суперечливими залишаються дати народження цих композиторів. У „Музичній енциклопедії” вказана наступна дата народження М.Березовського – 27(16) жовтня 1745 року. Музикознавець М.Рицарева наполягає на іншому році народження – 1740 або 1741 і робить це на підставі аналізу спектаклів, в яких брав участь М.Березовський – опер Ф.Арайї „Олександр в Індії” (партія Пору) та В.Манфредіні „Пізнана Семіраміда” (роль Аркана). Це були партії, які вирізнялися доволі визначеними драматургічними особливостями, і авторка вважає, що характери героїв, яких виконував М.Березовський, не підходять для 17-літнього віку. Отже, на той час йому мало би бути 18-19 років. Все це дало підстави М.Рицаревій стверджувати, що у 1759 р. (коли М.Березовський виконував ці партії) йому вряд чи могло бути менше за 18 років. Звідси (за її версією) рік народження М.Березовського – 1740-1741.

Існують розбіжності й у визначенні року народження Д.Бортнянського – У „Музичній енциклопедії” вказано 1751, жовтень місяць. Проте деякі дослідники (Є.Болховітінов, М.Бантіш-Каменський) називають 1752 рік. А дослідник Д.Долгов підтвердив 1751 рік як рік народження композитора за сімейним архівом. У 1758 р. семирічним хлопчиком Д.Бортнянського було взято співцем до Петербурзької капели. Отже рік народження все ж таки - 1751. А ось щодо дати народження, то історики визначили її за церковними святцями. Дні „святих Димитріїв”, що особливо шанувалися в українській церкві – 26 жовтня (Димитрій Солунський) та 28 жовтня (Димитрій Ростовський). Мабуть, було обрано 28 жовтня через те, що ім'я Димитра Ростовського – українського походження (у свій час він був вихованцем Київської духовної семінарії).

За деякими джерелами [22, с13] М.Березовський вважається вихованцем глухівської школи співаків, але в документах він не значиться. Хоча зрештою, не значиться в них і Д.Бортнянський, навчання якого у цій же школі є беззаперечним.

Познайомитися із хором співом семирічний Д.Бортнянський міг ще у Миколаївській церкві, яка знаходилася неподалік від будинку батьків. Народні пісні міг чути і у виконанні глухівських співаків, які служили у домашньому театрі останнього гетьмана України Кирила Розумовського. Такі яскраві враження мали великий вплив на хлопчика та визначили його інтерес до музики. Не останню роль у цьому відіграли й співацькі традиції місцевих хорових колективів. У Д.Бортнянського був прекрасний дискант, який було належно оцінено, і у 1758 році разом з однолітками він був відправлений до Петербургу – до Придворної співацької капели.

Петербурзька Придворна співацька капела, що виникла з хору державних співочих дяків Петра I, була традиційним місцем підготовки молодих музикантів. Вона мала давні традиції. ”Мистецька та суспільна історія царської Придворної капели є предметом особливого зацікавлення з боку українського музикознавства з уваги на той факт, що до складу капели входили, в першу чергу, нераз майже виключно, співаки-українці. Відомо, що у 16-17 століттях загальнокультурний стан був значно вищим в Україні, ніж у Росії. Це й було причиною переходу з України в Росію численних діячів різних ділянок культури, причому ця мандрівка відбувалася нераз в умовах примусу. Довголітній сильний приплив українських культурних діячів мусів залишити слід на російській культурі й побуті. Про це А.В.Преображенський писав: „Російська школа, література, мистецтво і побут – усе підпало під вплив виходців-києвлян. Не диво, що українські співаки показалися могутнім фактором того полуднево-російського впливу, який у цілому підготував наше 18 століття. Новий стиль у російській церковній співі вводили численні співаки-українці, „києвляни”, як їх називали в Москві”[7,с.14-15]. У Петербурзі українська народна пісня була знана і, в першу чергу, через щорічне поповнення Петербурзької співацької капели своїми земляками.

Капелу залучали до участі в оперних спектаклях, концертах. При ній існувала школа для навчання музики малолітніх співаків. Саме тут і проходило навчання Д.Бортнянського. У В.Іванова знаходимо свідчення, в яких він посилається на Д.Долгова („Д.Бортнянський: Біографічний нарис – Літературний додаток до „Нувеліста”, 1857, березень) [11,с.27], що акторська майстерність, гарна зовнішність та прекрасний голос дозволили Д.Бортнянському зіграти в одній з опер чоловічу партію [мається на увазі роль Адмета в опері Г.Раупаха, а у 1764 році він виконав складну жіночу партію Альцести у цій же опері].

Вчителем Бортнянського у капелі був М.Полторацький, а також італійський композитор Б.Галуппі (який служив при Петербурзькому дворі), під керівництвом якого Д.Бортнянський оволодів навичками гри на клавесині, мистецтвом співу та композицією. У Петербурзькій придворній капелі він перебував 10 років.

А ось М.Березовський у юності навчався у Київській духовній академії (колишня Києво-Могилянська колегія, сьогодні – Києво-Могилянська академія), з якої виходили добре підготовлені регенти, вчителі музики, співаки, композитори та виконавці на різних інструментах.

Козицький А.П. писав: „Його (М.Березовського – Т.М.) талант, у дослівнім значенні жив, виховувався і розцвітав під покровом Київської академії, що зберегла про нього вдячну пам'ять до останнього часу. Його ім'я невіддільні від її імені, він її слава і гордість” [14, с.84].

У віці 14 років на М.Березовського звернув увагу К.Розумовський і спрямував його до Петербурзької капели. Хоча деякі автори, зокрема, В. Вітвицький [7, с.13] стверджують, що це зробив граф Петро Рум'янцев - згодом голова Малоросійської Колегії. Але М.Рицарева вважає це „історичною помилкою, оскільки з 1750 по 1764 рр. гетьманом України був граф Кирило Григорович Розумовський” [22, с.13].

„Не існує свідчень про службу М.Березовського у Придворній співацькій капелі (його імені немає у документах капели). Швидше всього він там був недовго, починаючи з 1755 р., але й міг залишитися при капелі К.Розумовського або навчатися у Київській духовній академії”, - твердить М.Рицарева [22, с. 19].

М.Березовський доволі рано виявив композиторські здібності та отримав можливість навчатися у італійського композитора Франческо Цоппіса. Вже на другому році своєї служби М.Березовський виступав як соліст в оперних спектаклях. З 1760 р. він пише хорові духовні концерти, які відразу стали популярними. Його талант був відзначений відомим італійським композитором Б.Галуппі, який, почувши один з духовних концертів М.Березовського у виконанні Придворної співацької капели у Петербурзі, вигукнув: „Un sì magnifico coro mai non io sentito in Italia” („Такого чудового хору я ніколи не чув в Італії”)[Цит. за: 20, с.207].

Отже, талант М.Березовського було помічено і його скерували вдосконалювати своє мистецтво до Італії. Там з 1765 по 1771 рр. він навчався у Болонській філармонічній академії у музиканта-теоретика Дж.Мартіні, отримавши у 1771 році звання академіка-композитора. Таке ж звання там роком раніше отримав В.А.Моцарт.

У 1769 р. до Італії (Венеції) на навчання їде і Д.Бортнянський. У одній з консерваторій (а їх у Венеції на той час було чотири), яку очолював Б.Галуппі, Д.Бортнянський студіював свою науку. Багато рис він сприйняв від свого вчителя – майстерне використання в операх і хорових творах малого інструментального складу, ясну гармонію, складну поліфонію. Існують свідчення, що Д.Бортнянський навчався і у Дж.Мартіні [10], коли перебував у Болоньї, де знаходилася відома у цілому музичному світі Філармонічна академія, в якій працював Б.Мартіні. Саме тут перехрещуються шляхи Д.Бортнянського та М.Березовського, який, як відомо, навчався у падре Мартіні. Обоє музикантів об'єднала не лише любов до музики, але й колишня служба у Петербурзькій Придворній капелі, спільна участь у придворних оперних спектаклях (за свідченням В.А.Багадурова [2] М.Березовський і Д.Бортнянський разом виступали в опері Ф.Арайї „Альцеста”), а також прагнення до самовдосконалення.

Скерування молодих талановитих людей за кордон за державний кошт з метою навчання було запроваджено в Росії ще за часів правління Петра I та отримало широкого розповсюдження за Катерини II. Серед таких талановитих людей були М.Березовський і Д.Бортнянський. Останній виїхав туди 17-літнім юнаком, щоб навчатися композиції у Б.Галуппі. А М.Березовський потрапив до Італії вже зрілим музикантом з метою розширення музичного кругозору, навіть визнання в Європі. Та й твори, які були написані ним у Італії, стали підсумком реалізації його можливостей, а не результатом навчання. М.Березовський дуже сподівався, що визнання його як сформованого композитора, дозволить посісти одне з чільних місць у вітчизняній музичній культурі. Автори деяких статей про М.Березовського [15, 14] стверджують, що протягом свого навчання в Італії він надсилав свої твори до Петербурзької придворної капели для виконання. З Італії він виїхав у 1774р. (за новішими даними – 1775 р.) та, прибувши до Петербургу, був прийнятий до Придворної капели на посаду капельмейстера. Але соціальний стан професійних музикантів на той час знаходився на рівні двірської прислуги (коли музиканта можна було навіть продати). Доведений до відчаю байдужим і зневажливим ставленням, М.Березовський на 32 році життя закінчив життя самогубством.

Творчий шлях М.Березовського тривав 12-14 років, проте у ньому можна виокремити 3 етапи: друга половина 1760-х рр., італійський період (1760-1770-і рр.) та середина 1770 рр. До кінця 60-х рр. він був вже відомим, визнаним композитором, який написав чимало хорових духовних творів. У ці роки його стиль викликав захоплення знавців і відповідав смакам двору. Сучасники не лише відзначали витончену красу музики М.Березовського, але й відчували у ній поєднання сучасної загальноєвропейської мови і національної: під ніжною грецькою мелодією виступало слов'янське пісенне начало, відмінне від західноєвропейської танцювальності як жанрової основи.

Творчою стихією М.Березовського була музика для хору а cappella. Могутнє та різноманітне за окрасою звучання великого хору найбільш імпонувало його композиторському мисленню. Працюючи у сфері хорової музики, композитор писав у її різних жанрах – окрім розгорнутих хорових концертів, Літургії, у його доробку існують й окремі щоденні твори. Безумовно, у художньому плані хорові концерти переважають над іншими композиціями. Саме у них проявилися найяскравіші риси його творчої особистості. У „Нарисах з історії української доживотної музики” читаємо: „Основні його [М.Березовського – Т.М.] твори, написані на батьківщині – духовні концерти – належать до найкращих зразків цього жанру. Для музики Березовського

характерна глибина почуттів, піднесеність образів, яскравий драматизм, увага до слова і його змісту”.[21, с.138].

М.Рицарева наводить відгук про М.Березовського як про визнаного музиканта зі статті Якоба фон Штеліна „Известия о музыке России” („Музыка и балет в России XVIII в.” – М., 1935): „Зазвичай при щоденній церковній службі у придворній капелі хор співає традиційні твори, часом мотети[...]. Але частіше, а у великі свята завжди, без виключення, - псалми, хвалебні пісні та інші тексти виконуються у формі справжніх церковних концертів, створених як італійськими придворними капельмейстерами, як-от Манфредіні, поважний Галуппі, так і українськими композиторами, колишніми церковними співаками. Серед останніх виділився Максим Березовський, який на сьогодні є придворним камерним музикантом, що володіє прекрасним обдаруванням, смаком і мистецтвом в композиції церковних творів витонченого стилю. На останньому він настільки розуміється, що знає, як треба щасливо поєднувати вогненну італійську мелодію з ніжною грецькою. Протягом кількох років він створив для придворної капели прекрасні церковні концерти з таким смаком і такою видатною гармонізацією, що виконання їх викликало захоплення знавців і схвалення двору. Основні з них написані на біблійські тексти, більша частина на псалми Давида, як-от: „Господь воцарися в лепоту облечеса”, „Не отвержи меня во время старости”, „Хвалите господа с небес”, надалі англійська схвальна пісня, по тому „Слава в вышних богу” й „Тебе бога хвалим””.[22, с. 46].

Саме жанр концерту надавав композиторові широкий простір для творчого пошуку. У концерті він був вільним від певних обмежень і сам жанр використовував глибоко та повно, а коло музичних джерел, з яких він запозичив необхідні засоби, було багатим і різноманітним. У творчій спадщині М.Березовського, в першу чергу, назвемо хорову церковну музику : „Отворяй ангели”, „В память вечную”, „Чашу спасения прийму”, „Во всю землю”, „Вірую”, „Отче наш”; концерти: „Не отвержи меня во время старости”(вважався вершиною творчості ще за життя композитора), „Господь воцарися”, „Слава в вышних Богу”, „Всі язици воспещіте руками”, „Прийдіте і видіте діла Божія”, „Тебе, Бога, хвалим”, „Внемліте, людіє мої”, „Бог ста в сонме богов”, „Отригну сердце мое”, „Милость і суд воспою”, „Не імаи інія помощи”. Поряд з цими концертами – майже аскетична Літургія і велично-святковий, яскравий концерт „Да воскреснет бог”, а також скромні причасні вірші, в яких цікаво поєднуються традиційність і народна пісенність, меланхолійно-молитвенний з українськими інтонаціями „Доколе, господи” і медитативно-величний „Unser Vater”(„Отче наш”).

Яскравий, монументальний, барочний концерт М.Березовського „Да воскреснет бог” – справжня перлина хорового мистецтва. Величаві темпи, багата багатоголосна тканина, насичені динамічні фарби створюють відчуття сили та впевненості. До слова, у Д.Бортнянського також існує концерт на аналогічний текст („Воскресни”). Їхнє порівняння свідчить як про індивідуальність стилю кожного з авторів, так і про значну тематичну і образну схожість цих концертів. Як пише М.Рицарева: „[...] в Концерті Д.Бортнянського можна передбачати деяку вільну редакцію відомого, але застарілого для його часу концерту М.Березовського”[22, с.115] . Дозволимо собі не погодитися з цим висловом, та зробити акцент на різних прийомах фактурного викладу у кожного з композиторів – зокрема, імітаційній поліфонії: у М.Березовського – суворо регламентована імітаційність, у Д.Бортнянського – вона вже є вільною, часто лише ритмічною. Різні в цих концертах і фінали. У М.Березовського – карбовано сувора fuga, у Д.Бортнянського – фінал є доволі вільним.

Джерелом концертів М.Березовського була українсько-російська культура партесного співу – хорової музики, яка веде свій початок з XVII ст. з Польщі через Україну до Росії. Цей хоровий концерт виник з культового богослужіння (кінець XVI ст., Італія) та втілює прагнення музикантів вийти за межі канонізованого мистецтва. Саме тому з традиційних текстів для концертів обиралися такі, в яких втілювалися безпосередні та природні людські переживання. Хоровий концерт був відкритим для просякнення музичних прийомів і стилістичних витоків світської музики. На межі XVII-XVIII ст. мелодика партесного концерту насичувалася елементами популярних жанрів: канту, розспіву гімнів, пісні. Фактура концерту збагачувалася підголосками, збільшувалася кількість хорових партій (голосів) – часом до 48. Історія партесного концерту зазнала і періоду яскравого розвитку та розповсюдження, і періоду застою. В епоху Катерини II хорове мистецтво знову набуло розвитку і навіть має свою півстолітню історію. Чутливо реагуючи на естетичні, інтонаційні та жанрові перетворення музичного середовища того часу, хоровий концерт розвивався трьома етапами: перший (1760-1770-і рр.) пов’язаний з ім’ям М.Березовського, другий (1780-поч.1790-х рр.) – з ім’ям Д.Бортнянського, третій (1790-1800-і рр.) – з ім’ям А.Веделя.

Серед інших творів М.Березовського – Соната C-dur для скрипки і клавесину (у трьох частинах), яка написана не у формі двох повністю виписаних партій, а для скрипки з генерал-басом. Щоправда, партія клавешного інструменту занотована без цифр (як це було за часів панування генерал-басу), та виписана лише партія лівої руки виконавця на клавешному інструменті – тобто вжитий нецифрований генерал-бас. За характером соната є близькою музиці рококо - легка та елегантна. Розквіт цього стилю припав на період 1725-1775 рр., і ці риси знаходимо в музиці Й.Гайдна, В.Моцарта.

У творчому доробку М.Березовського є й опера „Домофонт”. Зацікавленість оперною музикою пов’язана з тим, що у молоді роки він брав участь в оперних спектаклях, до того ж як учасник. Та і його вчитель Ф.Цоппіс був оперним композитором. Виступаючи на сцені Оранієнбаумського театру (місто неподалік від Петербургу), він виконував партії в операх „Олександр в Індії” Ф.Арайї та „Признана Семіраміда” В.Манфредіні.

Опера „Домофонт” була поставлена у 1773 році у Ліворно ще за життя композитора. В основі лібрето – драма Метастазіо „Демофонт”. Як відомо, саме Метастазіо сприяв проведенню реформи оперного лібрето. „Навіть окремі фрагменти „Демофонту” свідчать про цілком не пересічне володіння автором жанром італійської опери-seria (серйозна опера). Ця опера Березовського стоїть в одному ряду з італійськими операми Бортнянського, і всі вони свідчать про те, що за майстерністю двоє молодих російських (? – Т.М.) композиторів не поступалися кращим з представників сучасних їм західноєвропейських шкіл”[22,с.99]. Музикознавець В.Витвицький стверджує, що „основоположником українського музичного класицизму був М.Березовський. Типові риси ранньої стадії цього стилю притаманні його музичній мові однаково в царині мелодики і гармонії, як і формальної побудови його творів. Мелодиці Березовського прикметні лапідарність, стислість і виразність. Мелодичні лінії основані в нього часто на щаблях акордів. Трапляються в них звороти спільні з українськими народними піснями, що теж було згідне з тогочасними тенденціями. Треба зауважити, що народнопісенні інтонації знаходимо тільки у його церковних творах, зате в опері й сонаті їх немає. Березовський вміло і залюбки користувався різноманітними гармонічними засобами, причому вони багатші і сміливіші у його хорових творах, ніж у інших. Можна спостерігати, як композитор любить новим відкриттям своєї доби: звучанням чистих, нічим не приглушених співзвуч та їхніх сполук. Їхнє функційне пов’язання для нього очевидне”[7, с.94-95].

Твори М.Березовського написані у стилі, що відповідає пізньому європейському бароковому мисленню 1760-х рр. – поєднанню барокових і класицистичних рис. Його музика насичена сміливою фантазією, національною самобутністю, трагедійністю і водночас мудрістю. М.Березовський мислив поліфонічно, проте у його творах вже утверджується і гармонічна фактура, використовуються модуляції, альтерації, перервані каденції, органні пункти, затримання, що привносять у його твори різноманітність. Як творчий засіб М.Березовський використовував і звукозображальність, тобто тонко підкреслював усі вигини людської мови.

Високу оцінку творчості М.Березовського дав і М.Грінченко, який зазначав: „З його композицій знаємо „Віррю”, концерт „Не отвержи меня во время старости”, чотири причасних стихи та деякі інші. Всі вони носять тавро не аби якого таланту. Сила почуття разом з простотою, повна узгодженість музики зі словом, нова форма в самій будові концертів, загальна творча оригінальність та висока композиторська техніка – це прикмети, що відзначають творчість Березовського”[9,с.149].

Якщо б з поверненням з Італії М.Березовський міг би працювати зі світськими жанрами (а написані – соната для скрипки і чембало, а також оперні арії свідчать, що він володів цим у повній мірі), він міг би бути затребуваним. Але він не зміг (або не захотів) повернутися у бік раннього класицизму. Причину творчої трагедії М.Березовського слід вбачати не у соціальному статусі композитора, а у внутрішніх професійних протиріччях, періоді, коли відбувалася швидка зміна стилів.

Це зробив Д.Бортнянський. Його хорові твори, починаючи з 1780-х рр., були сповнені інтонаціями галантних танців і романсів, оперних арій і канту. Безумовно, Д.Бортнянський не відійшов від барокового стилю, проте ці риси в нього, швидше, стали залишковими.

Д.Бортнянський, бачачи, як холодно зустрів Петербург М.Березовського, не поспішав повертатися з Італії. Проте трагічна смерть М.Березовського примусила його переглянути свої наміри. Він ще активніше самовдосконалюється, щоб зарекомендувати себе якнайкраще. Ця репутація, на його думку, буде багато важити у Петербурзі. І це йому вдалося. Д.Бортнянський повертається до Петербургу. Як повідомляє М.Лебедев: „В исходе 1779 года [Бортнянский – Т.М.] возвратился в отечество” [Цит за: 11,с.52]. На той час Російська імперія переживала складні часи: селянські повстання Івана Гонти, Максима Залізняка(50-60-і рр. XVIII ст., Запорізька Січ (1769), повстання Омеляна Пугачова (1773-1774 рр.), до якого приєдналася й українська біднота.

У цей час активно розвивається українська національна культура. У літературі з’являється ім’я Г.Сковороди, у живописі – Д.Левицького, В.Боровиковського. На Україні продовжують активно функціонувати Київська академія, колеґіуми у Львові, Чернігові, Почасві. Відбувається й становлення національної музичної культури. Серед її представників – імена М.Березовського, А.Веделя, Є.Фоміна, В.Пашкевича, Д.Бортнянського.

З поверненням до Петербургу Д.Бортнянського було призначено композитором і клавесиністом, педагогом, капельмейстером при Павлові (синові Катерини II). Д.Бортнянський одразу стає відомим і популярним.

80-90-і роки – період його активної праці у жанрі хорової музики. Цьому сприяла діяльність Д.Бортнянського у Петербурзькій Придворній співацькій капелі, де йому було доручено керування хором придворних співців. Д.Бортнянський сам брав участь у виборі співців і з цією метою часто їздив в Україну. Саме за його участі капела поповнилася співаками з Харкова, Чернігова, Глухова. „Завдяки Бортнянському капела стала культивувати лише спів без інструментального супроводу. Осмислене інтонування, бездоганний ансамбль, чистота строю й емоційна виразність характеризували капелу як першокласний хоровий колектив” [11, с.84].

У творчому доробку Д.Бортнянського – 35 чотириголосних, 10 – двохорних концертів, в яких знайшли втілення найкращі традиції вітчизняної та західноєвропейської музичної культури. Ці твори близькі до партесного концерту XVIII ст. Як відомо, такі концерти призначалися як для світських заходів, так і для релігійних. Концерти Д.Бортнянського пов’язані не лише з традиціями церковного мистецтва, але й зі світською та побутовою музикою. Ці твори писалися у період, коли розвиток отримала демократична думка, просвітництво, коли посилювався інтерес до людської особистості та на перший план була висунена художня індивідуальність. І тут виникають паралелі з духовними концертами М.Березовського. Обидвоє писали хорові концерти у стилі бароко. А нове, що привніс Д.Бортнянський у жанр хорового концерту – це класичний інтонаційний стрій, спрощення фактури. Його концерти швидше можна порівняти з *concerto grosso*.

Разом з тим М.Березовський, Д.Бортнянський та інші підготували ґрунт для розвитку класичного стилю вітчизняної музики XIX ст. – періоду, коли хоровий концерт поступився місцем інструментальній та оперній музиці. Прагнучи розкрити у музиці всю глибину філософії псалмів, М.Березовський будував свої концерти зі складним поєднанням частин у циклі. Д.Бортнянський, навпаки, обирав текст, виходячи з традиційного принципу побудови хорового концерту (контраст частин за темпоритмом, ладом, тональністю), три або чотиричастинну їх побудову.

Як відомо, хоровий концерт – жанр поліфункціональний. Це і кульмінація літургії, і краса державної церемонії, і жанр світського музикування. У будь-якому сенсі – це художня творчість, рівень композиторського обдарування автора. Ще за життя Д.Бортнянського його духовні концерти звучали у різних містах і селищах України та були визнані багатою часткою української музичної спадщини. Тут маються на увазі українське походження теми 1-ої частини духовного концерту „Не умолчим нікогда”, теми першої та останньої частин концерту „Услыши, господи, глас мой”. На українській природі творів Д.Бортнянського наголошують Архімович Л., Шресер-Ткаченко О., Шеффер Т. [20], а також і російські музикознавці [10, с.26]. А на Західній Україні з ім’ям Д.Бортнянського було пов’язано відродження національної професійної музичної культури. Як зазначає С.Людкевич: „Його музика силою свого національного виразу й характеру утвердилася по його смерті на Великій Україні і у нас в Галичині мимо нашої волі і без нашого змагання і наклала свій відпечаток на всю нашу церковну музику XIX ст.” [17, с.225].

У своїх хорових творах Д.Бортнянський, як і М.Березовський, використовував типові звороти народної пісні, що сприяло доступності і популярності цих творів. Обґрунтовані висновки щодо інтонаційної спільності його музики з фольклором знаходимо у статтях і працях: С.Людкевича („Д.Бортнянський і сучасна українська музика”), М.Грінченка (Історія української музики. – К., 1922), Л.Н. Хіврич („Фугатні форми в хорових концертах Д.Бортнянського // Укр. музикознавство: Вип.6. – К., 1971), М.Рицаревої („Композитор Д.Бортнянський. – Л., 1979). Досить зіставити „Херувимську” №6 за народною пісню „Ой гай зелененький” чи хор „Вкусите і видите” з народною пісню „За все гаразд” зі збірника В.Трутовського. А у своїй „Месі” композитор використав мелодії київського розспіву, який увібрав в себе елементи народної пісенності та застосовувався у хоровій практиці на Україні.

Хорові твори Д.Бортнянського відзначаються простотою та щирістю. У свій час відомий французький композитор Г.Берліоз, почувши концерт Д.Бортнянського у виконанні Придворної капели, сказав: „[...] вони почали співати один з величезних восьмиголосних концертів Бортнянського. У цій гармонічній тканині чулися такі переплетіння голосів, які представлялися чимось надзвичайним, чулися зітхання і якісь невизначені ніжні звуки, схожі на звуки, які можуть примаритися; час від часу звучали інтонації, що за своєю напругою нагадують крик душі, здатний просякнути у серце та перервати дихання у грудях. А далі все завмирало у повітряному небесному *decrescendo*; здавалося, що це хор ангелів, які зносяться від землі до небес та поступово зникають у повітряних емпіріях” (4, с.323-324). А С.Людкевич писав: „Коли до того зважимо, що Бортнянський сам як організатор і довголітній директор Придворної капели, яка складалася майже виключно з українців, виробив у практиці стиль і напрям хорового співу а *cappella* та вперше поставив хор капели на недосяжну висоту, коли далі зважимо, що цю його традицію продовжували його наступники та щирі прихильники Ф.П.Львов і О.Ф.Львов (батько і син) та що придворна капела стала взірцем для всіх пізніших хорів у Росії, то стане нам ясно, що в Бортнянським ми маємо першого головного творця техніки хорового українського співу” [17, с.224].

У творчому доробку Д.Бортнянського є й опери. У них Д.Бортнянський наслідував традиції, що склалися в жанрі опери-серія: міфологічний сюжет, belcanto, насичення вокальних номерів віртуозною технікою, значна роль речитативів. У його доробку: опери-серія („Алкід”, „Квінт Фабій”, „Креонт”), опери-buffa (комічна опера): „Свято сеньйора”(комедія з аріями та балетом), „Сокіл”; є й лірична опера „Син-суперник, або Нова Стратоніка”. Не зважаючи на успадкованість форм західноєвропейської музики, Д.Бортнянський прагнув до використання вітчизняного музичного матеріалу. І хоча ці твори були призначені для іменитих осіб двору, в їх мелодиці відчутні інтонації, які є близькими до народних пісень і танців.

Доволі значущою була і інструментальна галузь творчості Д.Бортнянського: популярність мали його фортепіанні сонати, фортепіанні квартет і квінтет, „Концертна симфонія”[Sinfonia Concertanta](для семи інструментів), Концерт для чембало, Альбом п'єс для клавішних інструментів, „Гатчинський марш” для ансамблю фаготів і валторн, три сонати для скрипки та клавіру, в яких простежується прагнення композитора до розвитку традицій вітчизняного мистецтва, зокрема, інтонацій українського козака у фіналі „Концертної симфонії”. Як пише музикознавець Н.Швец: „Ії [інструментальну творчість – Т.М.] аж ніяк не можна розглядати як творчу периферію або наївно-примхливі, салонні імпровізації монументаліста”.[27, с.166]. А музикознавець М.Рицарева переконана, що „при всій простоті засобів якості музики, рівень композиційного мислення в умовах цього жанру настільки високі, що могли б бути гідним композитора, який усе життя писав [...] інструментальні твори”[22, с.170].

На початку ХІХ ст. творчість Д.Бортнянського позначена зверненням до жанрів кантати та гімну (які писалися на конкретні події чи для конкретної особи). Серед них: „Марше всеобщего ополчения”, „Песне Ратников”, „Живый в помощи вышняго” „Коль славен”, „Спасителю”, „Предвечный и необходимый”.

В обранні ефонічних засобів Д.Бортнянський послідовно розвивав гармонічні співвідношення, оновлюючи їх гармонічним мінором, що скристалізувався в українській музиці (Т-Д-Т), використання тризвуків в основному вигляді, автентичні звороти в їх кадансовій функції, що, відповідно, підкреслювало та посилювало тонічну стійкість; домінантовий тризвук мажору, який утворює з мінорною тонікою паралельної тональності характерну для натурально ладової гармонії секундову перемінність. Ось що зазначав С.Людкевич у своїй статті „Д.Бортнянський і сучасна українська музика”: [...]Музика його[мається на увазі Д.Бортнянський – Т.М.], Березовського і Веделя вийшла з надр тогочасної української музичної культури і глибоко в ній корениться... Д.Бортнянський став раг excellence українським хоровим вокалістом, і на тому полі немає йому рівного у нас, а, може, й в Європі [...]. Геть з дешевими, псевдомодерними кличами, якими кормиться наша музична неграмотність! Назад до музики Бортнянського, до правдивої музичної культури!” [17, с.226].

Ще за життя твори Д.Бортнянського поширилися в Росії та на Україні. Вони входили до постійного репертуару хорових колективів. Як пише В.Іванов: „[...] ще за життя композитора його хори у виконанні українських півчих мали великий успіх за кордоном. ” Так, у 1809 році у Відні хор графа А.Розумовського в російській посольській церкві співав твори Бортнянського. Один з учасників цього виступу Іван Ольшевський писав: „Ніжність співу [...]привабила дуже багато людей. Після завершення служби у Відні півчі поверталися на батьківщину – на Тернопільщину, Буковину, Поділля, несучи з собою любов до музики Бортнянського. Вона завоювала визнання і в центральній частині України” [11, с.133].

Композитор робив і аранжування – обробки щоденних мелодій у характері світської музики („Чертог твой”, „Да исполнятся уста наша”, „Ангел вопияше”, „Под твою милость”, „Дева днесь” тощо).

Іван Франко вважав Д.Бортнянського великим композитором (хоча існують й полемічні статті поета з приводу поглядів на його музику). У статті „Muzyka polska i guska” він писав про те, що у творах Д.Бортнянського „українська церковна музика [дійшла] своєї верховини. Його псалми можуть гідно стати поруч релігійних композицій Гайдна й інших західноєвропейських майстрів, перевершуючи їх простотою стилю, яка зумовлена духом східної музики”[24,с.242].

Такі галицькі композитори, як М.Вербицький (автор музики сучасного гімну України „Ще не вмерла Україна”; свого часу (1833 р.), вступивши до Львівської духовної семінарії, пропагував твори Д.Бортнянського. Вплив стилю Д.Бортнянського відчувається у „Заповіті” М.Вербицького, який називав Д.Бортнянського „нашим Моцартом” та радив молодому композитору В.Матюку вивчати музику Д.Бортнянського: „Школа[йдеться про Перемишлянську школу, яку було відкрито у 1829 р. при кафедральній церкві – Т.М.] одержала з Петрограда ноти, виписані Йосифом Левицьким, написані Д.Бортнянським в класичнім стилі, бо Д.Бортнянський, як це кожний дійсно вчений музикант розсудить, є в українців тим, ким в Західній Європі є Моцарт і Гайдн...”[6, с.139.]. У своїй статті „Наша руська народна пісня і її значення” В.Матюк також наголошував на великому значенні музики Д.Бортнянського: „Українська молодь розносила живе слово божественної музики Д.Бортнянського навіть під убогу селянську стріху”[18,с.2]. А С.Людкевич писав: „Що з української музичної сфери ХVІІІ ст. в добі, коли національна музика всіх слов'ян, не виключаючи чехів, була у пелюшках, вийшов музикант-творець європейської міри, „український Моцарт”

якого опери виставлялися у Венеції та Модені, якого духовні твори відомі, видаються і виконуються в таких центрах Європи, як Берлін та Париж? Чи ж не почесно для нас слухати найвищих похвал Бортнянському від таких європейських музикантів, як Берліоз, критиків, як Амброс, або почитати у якій-небудь музичній енциклопедії, що духовні твори Бортнянського займають високе місце в світовій музичній літературі? Справді, ким як ким, але Бортнянським можемо пишатися.” [17, с.219].

Такі галицькі композитори, як О.Нижанківський, Я.Лопатинський, Д.Січинський також зазнали впливу музики Д.Бортнянського.

До слова, на близькість музики Д.Бортнянського до творів В.Моцарта і Й.Гайдна наголошував і російський музикознавець М.Фіндейзен, аналізуючи його альбом п'єс для клавішних інструментів (фортепіано, клавесину, клавикорду) „[...]Сонатам [так називає автор твори цього альбому – Т.М.] Бортнянського не можна відмовити у мелодійності. У цьому сенсі вони не лише не поступаються великій кількості однорідних клавикордних сонат і сонатін другорядних сучасників Бортнянського на Заході, але й більш витонченіше та методично змістовніше їх, наближуючись у певній мірі до сонатин Гайдна і Моцарта” [23, с.271].

Доволі щасливе життя Д.Бортнянського сприяло виникненню цікавої легенди про його смерть – ніби то він помер під час виконання свого концерту. Якщо це і є правдою, оцінимо цю легенду, бо вона свідчить про високий статус музики цього композитора та його заслужене право на безсмертя.

Не зважаючи на те, що після 7 років, коли Д.Бортнянського та М.Березовського було перевезено з Глухова до Петербургу, і вони більше ніколи не перебували на Україні, композитори належать і своїй батьківщині. На сьогодні аналіз творчості цих композиторів дістав широкого висвітлення в сучасних українських дослідженнях [Л.Кияновської, Ю.Ясиновського, Н.Швець, О.Гнатишин], в яких доводиться, що музика Д.Бортнянського та М.Березовського вийшла також з надр сучасної їм української культури, що виявилось у наслідуванні та творчому переусвідомленні усталених на Україні співацьких традицій.

Максим Березовський і Дмитро Бортнянський – композитори великого творчого обдарування, музика яких відзначається високим рівнем професіоналізму та яскравими рисами української національної своєрідності. Хоча обидвоє рано покинули Україну, завершуючи навчання в Італії, а творчість їхнього зрілого періоду пов'язана з Італією та Петербургом, значення цих композиторів для української музичної культури неоціненне. Їхня творчість стала значним поступом на шляху розвитку багатих традицій української хорової культури та за своєю якістю та історичним значенням – важливим етапом розвитку не лише української, а й ширше – західноєвропейської музичної культури.

Список використаних джерел та літератури:

1. Асафьев Б. Из книги „Музыка моей родины”: Напутствие// Избранные труды. – М.: Изд-во АН СССР, 1955. – Т.4. – С.74.
2. Багадуров В.А. Очерки по истории вокальной методологии. – М.: Музгиз, 1956.
3. Бантиш-Каменский Д. Словарь достопамятных людей русской земли: Ч.1.- М., 1936.
4. Берлиоз Г. Избранные статьи. – М.:Музгиз, 1956.
5. Большая Советская Энциклопедия. – М.:Сов.энциклопедия, 1970. - Т. 3.-С. 656,1737.
6. Вербицкий М. Про спів музичний //Галичина. – Львів, 1863. – Вип.2. – С.139.
7. Витвицкий В. Максим Березовський. Життя і творчість. – Львів:”Логос”, 1995.
8. Волинський Й. Дмитро Бортнянський та Західна Україна //Укр.музикознавство: Наук-метод.міжвідомч. щорічник /Упор. та вст.ред. О.Шреєр-Ткаченко. – К.: Муз.Україна, 1971. – Вип.6. – С.185-200.
9. Грінченко М. Історія української музики. – К.:Вид-во „Спілка”, 1922.
10. Доброхотов Б.В. Д.С.Бортнянский. – М.,Л.: Музгиз, 1950.
11. Иванов В.Дмитро Бортнянский. – К.: Муз.Україна, 1980.
12. Історія української дожовтневої музики /Заг.ред. та упор. О.Шреєр-Ткаченко. – К.:Муз.Україна, 1969.
13. Кияновська Л. Феномен Дмитра Бортнянського в контексті української і російської музичної культури: Матеріали конференції, присвяченої 250 річниці від народження Дмитра Бортнянського(Львів, 8-9-листопада 2001 р.) // Записки наукового товариства імені Шевченка. Том ССXLVII: Праці музикознавчої комісії. – Львів, 2004 (НТШ). – С. 180-184.
14. Козицький П.Спів і музика у Київській Академії за 300 років її існування. - К.: Муз.Україна, 1971.
15. Лебедев Н. Березовський и Бортнянский как композиторы церковного пения. – СПб. 1882.
16. Ливанова Т. Русская музыкальная культура XVIII ст. в ее связях с литературным театром и бытом. – М.: Музгиз. – Т.1 - 1952; Т.2. -1953.

17. Людкевич С. „Д.Бортнянський і сучасна українська музика” // Дослідження, статті, рецензії/Упор., вст.ст., пер. і прим. З.Штундер. – К.:Муз.Україна, 1973. – С.219-226.
18. Матюк В. „Наша руська народна пісня і її значення” // Діло. - 1899. - Ч.14.
19. Музыкальная энциклопедия: - М.: Сов.энциклопедия, Сов.композитор, 1973. - Т.1
20. Музыкальная эстетика России XI-XVIII веков /Сост.текстов, пер. и общ.вст.статья А.И.Рогова. – М.:Музыка, 1973.
21. Нариси з історії української музики /Авт.скл.: Архімович Л., Каришева Т. та ін. – К.:Муз.Україна, 1964.
22. Рыцарева М. Композитор М.С.Березовский: Жизнь и творчество. – Л.:Музыка, 1983.
23. Финдейзен М. Очерки по истории музыки в России с древнейших времен до конца XVIII в.: Ч.2. - М., Л.: Госиздат, 1929.
24. Франко І. Muzyka polska i ruska //Kurier Lwowski, 1892.
25. Хіврич Л. Фугатні форми в хорових концертах Д.Бортнянського //Укр.музикознавство: Наук-метод. міжвідомч. щорічник /Упор. та вст.ред.О.Шреєр-Ткаченко. – К.: Муз.Україна, 1971. – Вип.6. – С.201-215.
26. Шагинян М. Воскрешение из мертвых: Повесть об одном исследовании. – М.: Худ. Лит-ра, 1968. – С.230.
27. Швець Н. Риси жанрово-стильового синтезу в інструментальній спадщині Дмитра Бортнянського: Матеріали конференції, присвяченої 250 річниці від народження Дмитра Бортнянського(Львів, 8-9-листопада 2001 р.) // Записки наукового товариства імені Шевченка. Том ССXLVII: Праці музикознавчої комісії. – Львів, 2004 (НТШ).
28. Ясиновський Ю. Українська церковна монодія доби Дмитра Бортнянського: Матеріали конференції, присвяченої 250 річниці від народження Дмитра Бортнянського(Львів, 8-9-листопада 2001 р.) // Записки наукового товариства імені Шевченка. Том ССXLVII: Праці музикознавчої комісії. – Львів, 2004 (НТШ).

Стаття надійшла до редакції 17.08.2007р.

Татьяна Молчанова

Максим Березовский и Дмитрий Бортнянский в контексте украинской музыкальной культуры: жизненные и творческие паралели

Аннотация. *Статья является попыткой непредвзятого научного исследования творчества ярких композиторов XVIII в. М.Березовского и Д.Бортнянского.*

Ключевые слова: *тенденциозность изучения, национальная принадлежность, Петербургская Придворная певческая капелла, хоровая духовная музыка, оперное творчество, украинский музыкальный фольклор.*

Tatyana Molchanova

M. Berezovsky and D.Bortnyansky as musician in Ukrainian musical culture

Annotation: *The article is an attempt of the unprejudiced scientific analysis of creative work by the brilliant composers of the XVIII century – M.Berezovsky and D.Bortnyansky.*

Key words: *tendentiousness of study; national belonging; the Petersburg Court Singing Cappella; the choral ecclesiastical music; the creative work by opera; Ukrainian musical folklore.*

УДК 94 (477: 470)

Овчар Ірина

Українське питання в Росії (кінець XX- початок XXI століття)

Анотація: *У статті розглядається українське питання в Росії (кінець XX- початок XXI століття) в контексті відновлення незалежності України.*

Основний акцент концентрується на взаємовідносинах України, Росії та української діаспори в Росії на початку XXI століття.

Ключові слова: *Україна, Росія, українська діаспора в Росії, Москва.*

Творення нової України зумовлює постійну потребу в теоретичному осмисленні й наданні будівничим силам наукового інструментарію, за допомогою якого може бути досить ефективним цей процес творення. Достатньо довгий період історії Україна була невід'ємною складовою Росії (як в імперські часи, так і

в період існування СРСР). Саме тому ми можемо говорити про роль та значення українського питання в Росії.

Своєрідної ваги українським будівничим силам надав період перебудови, який вкорінив в суспільній свідомості ідеї демократії, гласності та гуманізму.

Хоча на початковому етапі представники "режимного політикуму", тобто Перший секретар ЦК КПУ В. Щербицький та його команда сприйняли "гласність" і "перебудову" в основному як продовження звичного курсу Москви, скерованого на якнайшвидшу асиміляцію і русифікацію України [3, с.2].

Ще одним доказом того, що про Україну та національні особливості взагалі згадували вкінці 80-х років XX століття є виступ М.Горбачова на Січевому пленумі ЦК КПРС (27-29 січня 1987 р.), де він сказав, що, дісно, "немає ні одного принципового питання, яке не могли б ми як у минулому, так і тепер розв'язати без урахування того, що живемо в багатонаціональній державі"[3, с.3].

І лише коли В. Щербицький пішов з політичної арени, про Україну перестали говорити як про "заповідник консерваторів"[6, с.39].

Вже в 1990р. народні маси в більшості республік СРСР підтримали т.з. "демократів". В Україні ініціативу демократичних перетворень взяв на себе "РУХ"[6, с.40].

Проте про розпад СРСР ніхто не говорив і українське питання в ідеях самостійності не ставилося. М.С.Горбачов був переконаний, що Радянський Союз буде існувати, а щоб повірити в інше "треба бути людиною або несвідомою, або безвідповідальною"[1, с.328].

Багато слів Україні було присвячено після вибуху на Чорнобильській АЕС 26 квітня 1986 року.

З 1987 року "Спілка письменників України" розпочала "кампанію проти ерозії української мови"(9, с.468).Також були підняті питання захисту навколишнього середовища, переслідування Уніатської церкви, проблема "білих плям" в українській історії і культурі.

Внаслідок подій 1985-1990 років, 16 липня 1990 року Верховна Рада України одноголосно прийняла декларацію про суверенітет. Фактично, якби не збереження старої назви-Українська Радянська Соціалістична Республіка -, і не згадка про підписання Союзного договору, цей документ можна було би назвати декларацією про відділення від СРСР"[9, с.471].

Декларація не була спонтанним явищем, оскільки ще 19-23червня 1990 року на 28 з'їзді КПУ була прийнята резолюція про державний суверенітет УРСР."З'їзд однозначно висловився за проголошення та утвердження державного суверенітету"[4, с.106].

Таким чином, період 90-х років XX століття в україно-російських відносинах розвивався на основі самостійницьких позицій обох держав та на ґрунті новоствореного СНД.

Звичайно, важливими питаннями, які постали в цей час були політичні відносини, хоча економічна сфера залишалася не менш цікавою для Росії і України.

В той час популярними стали гасла націонал-демократів про вихід України з СНД, хоча сталими залишалися позиції соціал-комуністів, які хотіли заблокувати реформи Л.Кравчука і зайняти попередні позиції, фактично ж вирішили взяти реванш. Проте "Росія почала робити замкнуті цикли виробництва, обминувши Україну. Її вже не цікавив військово-промисловий комплекс, та й енергоресурсів в Росії зайвих не було"[6, с.240].

Президент України Л.Кравчук охарактеризував історію створення СНД і своє бачення його ролі. Він підкреслює,що в своїй політиці виходить з угоди ратифікованою Верховною Радою, де було визначено, що головними завданнями СНД повинні стати врегулювання цивілізованими способами всього комплексу невирішених питань, які залишалися з часів існування СРСР і налагодження між колишніми суб'єктами СРСР відносин на принципах рівноправності, взаємної вигоди і поваги суверенітету. Ці завдання були визнані Росією і стали основною умовою існування СНД та врегулювання взаємовідносин між незалежними державами.

Президент РФ Б.Єльцин зауважив, що "оновлення суспільства дається не легко, проте навіть найменші зрушення є. І саме життя змушує нас йти лише по цьому шляху"[2, с.165].

Протягом XX століття неодноразово поставало питання про входження України до складу Росії та про Автономну Республіку Крим, яка є частиною України. Щодо останнього питання, то претензії Росії тут є максимальними. В Криму значний вплив отримали сепаратистські тенденції.

Повертаючись до українського питання в Росії, варто відзначити, що вплив Росії позначився і на політичній сфері. Окрім того, що Головою ВР України було обрано 18травня 1994 року О.Мороза, передвиборча кампанія майбутнього Президента України Л.Кучми розгорталася під гаслами відновлення зв'язків з Росією та іншими країнами СНД, надання російській мові статусу офіційної. Він спирався на підтримку державної номенклатури і лівих політичних сил.

Фактично в такому ж дусі проводяться сучасні україно – російські відносини, які мають чітко обумовлений двосторонній зв'язок. Росія намагається використати попередні здобутки впливу над Україною

та зберегти існуючі економічні зв'язки. Україна не хоче втрачати дружні відносини з сусідньою Росією, тому досить часто йде на поступки інтересам В.Путіна, який є представником Росії.

Достатньо реально остання тенденція проявилася в політичному змісті парламентських виборів 2002 року в Україні, де значна кількість українських політиків та партій виступили гарантом лобіювання Російської політичної системи. Для порівняння можна назвати КПРФ та КПУ, "Наш дім-Росія"- "Наша Україна", "ЯБЛОКО"- "Яблуко" та ін.

На сьогоднішній день українське питання в Росії можна розглядати крізь призму діяльності Путін-Ющенко, де такі науково – освітні інституції, як Український Університет, Український Історичний Клуб м.Москви (ректор, голова УІК, професор, академік В.Ідзьо), Об'єднання Українців Росії (І.Дума) повинні через репресії та тиск організовувати свою діяльність в контексті впливу міжнародної ситуації, що не дає суттєвого розвитку, а навпаки веде до занепаду цих організацій, що проглядається після "Помаранчевої революції". Українська діаспора в Росії в 1991 –2005 роках (голова ОУР О.Руденко-Десняк) достатньо сильно реорганізувалася на початку ХХІ століття, коли на карті світу поста Україна, як і ряд незалежних держав, таких, як Грузія, що загострили відносини з російською тоталітарною системою, це призвело до руйнування російською владою після "Помаранчевої революції" в 2005 - 2006 роках української науково-освітньої та громадсько-політичної системи в Росії.

В Росії відповідно не відбулося зміни в політичній та культурній сферах, що штучно призвело до занепаду українського науково-освітнього, громадського та культурного життя, яке не має перспективи розвитку, оскільки Росія стала уособленням окремої російської націоналістичної держави та нації і не підтримує розвиток національних меншин, зокрема української, тому українське питання в Росії в першій чверті ХХІ століття залишається відкритим...

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Горбачев – Ельцин : 1500 дней политического противостояния. / Сост. Л.Н.Доброхотов. – М.: "Терра",1992. – 464с.
- 2.Ельцин Б.Н. Исповедь на заданную тему. – М.: Советский писатель, 1990. – 184с.
- 3.Камінський А. На перехідному етапі: "Гласність", "перебудова", "демократія" на Україні.-Мюнхен,1990.- 624с.
- 4.КПУ.З'їзд(28; 1990; Київ). Матеріали 28 з'їзду КПУ, 13-14груд.1990р.:(2-й етап).- К.:Видавництво "Україна",1991.- 121с.
- 5.Кульчицький С.В. Утвердження незалежної України: перше десятиліття. // Український історичний журнал.- 2001.- № 2.- с.3 - 23.
- 6.Михальченко Н.И., Андрущенко В.П.Беловежье. Л.Кравчук. Украина 1991-1995.-К.:Украинский Центр духовной культуры, 1996.- 512с.
- 7.Новітня історія України (1990-2000): Підручник. / під ред. А.Г.Слюсаренка.-К.: Вища школа, 2000.- 663с.
- 8.Орлов А.С. и др. История России. Учебник.- М.: ПБОЮЛ Л.В.Рожников, 2001.- 520с.
- 9.Хоскинг Дж. История Советского Союза. 1917-1991./ Пер. с англ. П.Куценкова. – Смоленск: "Русич", 2000. – 496с.

Стаття надійшла до редакції 1.10.2007р.

Овчар Ирина

Украинский вопрос в России (конец XX- начало XXI века)

Аннотация: В статье рассматривается украинский вопрос в России (конец XX- начало XXI века) в контексте возобновления независимости Украины.

Основной акцент концентрируется на взаимоотношениях Украины, России и украинской диаспоры в России в начале XXI века.

Ключевые слова: Украина, Россия, украинская диаспора в России, Москва .

Iryna Ovchar

Condition of Ukrainians in the Russia on border XX-XXI century

Annotation: In this article we can see problem of Ukraine in the Russia on the beginning XXI century, which connected with Independed of The Ukraine. The basic accent is relationship between Ukraine and Russia on the beginning XXI century.

Key words: Ukraine, Russia, Ukrainians in the Russia, Moscow.

Історична проблема вагомості навчання філософії для української молоді

Анотація: В статті розглядається історична проблема навчання філософії для української молоді. Основний акцент концентрується на сучасній проблемі та стані вивчення історії філософії в українській школі.

Ключові слова: Історія, культура, світогляд, філософія, релігія, навчання, школа.

1. Вступ:

В теперішньому часі молодь в Україні, в загальних явищах, а переважно в соціально-політичних, за різноманітними причинами невдалої української історії не бере участі в соціальному житті, тому є обов'язок науковців перевірити історію нашого народу та знайти причини такої невдачі.

Людство розв'язувало і розв'язує свої текучі та актуальні справи на тлі вікового поняття культурологічного та релігійного погляду.

Вже від 300-х років перед Христом, людство думало, як розв'язувати свої суспільні справи. Перші мудреці почали задавати собі запитання "Що то є Світ? Його початок, уживання і ціль" та по цих труднощах спостерегли, що людина є центром Світової природи та навіть її гідним представником, цебто людина є мікрocosмосом, що природа має свою вартість і що своїм розумом не лише доходить до правди, але і до Найвищого Єства та Йому є подібна, і з Ним може співпрацювати на добро людства[1,с.11-23].

2. Морально-етичні проблеми української молоді:

Задля короткого часу проблема розв'язання політичних справ в наших днях в Україні мусить бути тільки представлена як перспектива на майбутнє.

То правда, що написання історії українського народу дає нам великий вияв подій та доказу, як ми повинні себе поводити. Але потрібно признати, що є багато позитивного та доброго. Все-таки всі бачимо, що чогось бракує, не вистарчає мати незалежність: є в небезпеці стати колонією і ще й до того вратити свою рідну мову!

Говориться про революцію майдану. Але ця добра "еволюція" є початковим бажанням до покращення.

Старша генерація не є приготовлена до того та тримається минулого класичного диктаторіального режиму, а народ знаходиться в стислій потребі, гірше як в колгоспах і є призвичаєний до нарікання в теоретично дозволеній свободі.

Обіцянки на покращення в теперішніх виборах поділили населення на дві частини: по половині для тих, що обіцяли. Певна частина безнадійно не пішла голосувати, оскільки пропаганда до виборів мала як першу ціль покращити життя населення, а насправді партійні інтереси або особиста користь якоїсь партії.

Україна ще не є правдивою нацією. Чому? Різні є причини. Щоб побороти минуле та відновити на майбутнє, то потрібно мати знання, що робити і як робити, обґрунтувати це все науково і технічно на зразок найбільш розвинених держав.

Але потрібно спочатку бажати. Половина населення не хоче змін і цим затримує свій стан добробуту. Народ є поділений на впливи великих капіталістів і на другу половину бідних працівників та безробітних, які не знають, як вижити із своєю родиною.

Тільки в молоді є надія, що щось нового може відбутися. Ця молодь вже добрих десять років не отримує навчання та виховання за системою Маркса. Призвичаївшись до свободи, молодь відчуває обов'язок придбати знання та приготувитися до майбутнього життя. Старше покоління не має поняття відновлення і всілякі проблеми є ще засновані на критиці минулого. Дискутують, ображаються взаємно та віддаляють розв'язання справ на майбутнє: дискутують "Як було?" а не "Як має бути?".

"Як було?" потрібно добре осудити, щоб добре використати політичну ситуацію відновленої незалежності, яка дає можливість звільнитися від зла.

Історія є "метром" життя і на ній потрібно вміти продовжувати будувати майбутнє. Молодші люди потребують нового знання. Переважно того, що світ знає і на яких основах діє. Очевидно, уникаючи історичні теоретичні помилки та реальні трагічні події, тепер ніхто не хоче розв'язувати та покращити життя війною. Розумний і об'єктивний діалог здібних приготовлених осіб чи асоціацій є найкращим способом вирішити позитивно любі труднощі, попереджаючи можливі конфлікти та еventуальне пролиття крові.

Україна під тим оглядом дає добрий приклад, завдяки здібностям та старанням осіб під проводом президента. Світ з приємністю дивується цьому людському політичному способу, коли в терпеливості і у витривалості покращується життя цілого народу.

Відповідальна влада, цебто держава має серйозно подумати, як підготувати молодь, яка є в шкільному віці, переважно від 7 до 24 років життя, яка має обов'язок і також нагоду приготувитися до свого власного життя та до життя всієї національної спільноти на зразок міжнародних держав.

Моделі приготування та навчання молоді до життя є розвинуті у різних державах, але в теперішніх, переважно повоєнних часах, відчувається потреба знайти єдність та утворити можливість координації численних експериментів розроблення програм для навчання та приготування до кращого життя[3,с.48-50].

Треба починати з шкіл, покращуючи здатність до майбутнього, оскільки вже весь світ прогресує і тим самим дає знати, як поступати нам. Минуле також має свою вартість, воно було добре відносно тодішніх вимог. Тепер світ пішов вперед дуже швидко з прискоренням, так, що не є легко досягнути бажаної мети, тому що мінливість природи, техніки та населення є дуже прискорені і з іншого боку відчувається бажання відновлення.

Науковці стосовно розв'язку цієї проблеми, яка осмислюється на міжнародних зустрічах, роблять висновки, що потрібно починати підготовлення молоді вже з шкільного віку на кожному рівні навчання.

Головним центром відновлення науки і підготовки є Середня Школа, переважно останні три роки перед університетом, особливо для молоді від 15 до 18 років. Майже всі держави мають подібний план щодо предметів, змісту та тривалості, від 6-го року початкової школи держави мусять виконувати засади нової політики, цебто через відносини різноманітних шкіл до головних інтересів всього населення.

Позитивний розвиток всієї шкільної політики гарантує задоволення та мир держави в середині та на зовні. Провідником та ціллю політики навчання та виховання є завжди людина, із своїми обов'язками та вимогами. Аналог принципу (Аристотеля) попиту і пропозиції є мірою динаміки розвитку цілої спільноти.

В цій дійсності школа та виховання молоді до праці відіграють велику роль. Держави стараються укласти свій план, передбачаючи, також, що він не буде стабільний, а динамічний, має бути чутливим на зміни цілого населення[1,с.7-11].

3. Формация шкільного плану:

Шкільництво неначе пропозиція і інвестиція.

1. У шкільництві є капіталізований прогрес економіки.
2. Науковці бачать та виявляють вартість і користь науки.
3. Прогрес економіки завдячує технології приготовленої школами та формаційними інститутами.
4. Держави стараються збільшити інвестиції на користь шкільництва і в технічних дослідках навіть на найвищому рівні.
5. Є велика різниця у відносинах капіталу та продуктивності у розвинених та слаборозвинених державах.
6. Всі державні сили бачать негайну потребу планувати шкільництво, щоб не відстати в розвитку міжнародної економіки.

А). Моменти опрацювання моделі.

Аспекти економії та стан шкільництва: статистика.

- Вивчення та виявлення тимчасового стану та розвитку шкільництва.
- Оформлення рішення та способів виконання.
- Все за можливостями державної економії.
- Вияв та оцінка професійного рівня (стану) населення та його заняття.

Зауваження: перед реформою навчання повинен вийти документ минулого стану знання та науки та визначення потреби в числовій формі і накреслення плану напрямку розвитку.

Б). План навчання та формації.

1. Має бути ухвалений план щодо об'єктивності.
2. Виявити труднощі та сполучення їх з іншими чинниками.
3. План має бути: схоластичний, професійний.
4. Визначення потреби у фахівцях.
5. Гіпотетичне передбачення шкільного виховання та навчання.
6. Ухвалення рішення повинно бути профінансоване.
7. Передбачити в гіпотезі покращення допомоги загального добробуту.
8. Інші культурологічні та політичні чинники.

9. Передбачення динамічного росту шкільництва та зросту його фінансування.

Висновки:

Зауважується, що перевищує економічний аспект, це правда.

Відчувається потреба зацікавлення та поліпшення якості плану.

Увага: Розвиток економіки випереджає шкільні реформи, це є позитивним явищем. Мусить бути співпраця школи з економікою держави, щоб відбулися позитивні зміни[1,с.7-11].

4. Вибір філософського вчення:

Між предметами навчання в середній і вищій школі має бути Історія філософії, в останніх трьох роках навчання по три години в тиждень.

В школі також мають бути обов'язкове навчання філософії, на усіх рівнях, в яких програми мають: гуманістичний, літературний, історичний, ліричний, соціологічний, педагогічний, юридичний, економічний, політичний, релігійний та інші напрямки[2,с.283-316].

Обов'язково таке навчання, в таких самих відділах, має бути в середньо-спеціальних навчальних закладах.

Така система вивчення філософії діє у всіх розвинених, або в тих, що стараються покращити свій загальний добробут, державах.

Всі є переконані, що підвищення рівня науки гарантує підвищення добробуту, але щоб почати скоріше в навчанні та вихованні осіб до праці, є пропозиція починати навчання з молоді, яка знаходиться після незакінченої, або повної середньої освіти.

Між специфічними предметами вищесказаних є навчання Історії філософії.

Філософія вважається наукою всіх наук, тому щоб щось добре знати, то потрібно мати філософське знання та освіти. Не дивуйтеся, що в Україні немає її навчання у школах, оскільки в минулому матеріалістична держава не дозволяла навчання філософії, щоб тримати народ тільки як добрих робітників, а не як людей, котрим філософія гарантує правду та свободу.

Україна, вже вільна-незалежна, тому переважно молодь відчуває потребу почути те, що ніколи не могла почути, цебто правду.

Метод навчання може бути історичний, так як було в часі, або теоретичний за тематикою предметів. Навчання філософії є досить трудне, але всі бажають дійти до істини.

Проблемою центру філософії є ЛЮДИНА, названа мікрокосмосом[2,с.283-316].

5. Додаток: У всіх філософських системах існують зерна істини. Треба приступати до навчання з духом розуміння, і з любов'ю до правди та з об'єктивною покірною, Проблеми, які завжди були в центрі філософії:

- пізнання, метафізика, наука про буття всього того, що є;
- етика, або мораль;
- естетика, або мистецтво;
- релігія;
- політика - наука про державу.

6. Висновки: Шановні науковці та молодь, тепер затримаймося в мовчанці та вислухаймо нашу живу душу, яка хоче знати, яка хоче діяти в динамічній постійній досконалості, щоб дійти до джерела найбільшого щастя, будьмо разом. На Вас, науковці та молодь, Україна має велику надію! З'єднаймо наше особисте "Я" в пошані до Бога, Єдиного для Всіх, щоб довести цілою нашою особою, як навчати наш народ любові до нашої України!

Список використаних джерел та літератури:

1. Пришляк М. Історія Філософії.- Львів "Ліґа прес", 2007.
2. Pryshlak Michele. La scuola media superiore in Polonia. Japadre editore-L`Aquila-1984.
3. Pryshlak Michele. Aspetti economici di una politica dell`istruzione. Roma-1966.

Стаття надійшла до редакції 23.10.2007р.

Историческая проблема и ее роль в изучении философии украинской молодежью

Аннотация: В статье рассматривается историческая проблема изучения философии украинской молодежи.

Основной акцент концентрируется на современной проблеме и состоянии изучения истории философии в украинской школе.

Ключевые слова: История, культура мировоззрение, философия, религия, изучение школа,

р. Mykhajlo Pryshlyak

Historical problem of philosophical study for the Ukrainians young.

Annotation: This article consider historical problem of philosophical study for the Ukrainian young. The basic accent is problem of modern philosophy and her study in the school of Ukraine.

Key words: history, culture, philosophy, religion, study, school.

УДК 001.4

Леонід Токар

“Науковий інструментарій українознавця”

Анотація. З цього числа під цією рубрикою редколегія починає публікувати добірку термінів та понять з українознавства, в якій подаватимуться теоретико-методологічні розробки з українознавства як науки і навчальної дисципліни.

Ключові слова: українознавство, україністика, україніка, періодизація, теорія, методологія, концентри українознавства.

КОНЦЕПЦІЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА. Концепція (лат. conception – розуміння, система) — певний підхід, розуміння, трактування явищ, програм, процесів; головна точка зору, провідна ідея пізнання і висвітлення, основний задум, конструктивний принцип певного виду діяльності і творчості, висвітлення їх наслідків.

Концепція українознавства як і українознавча наука, формувалась упродовж багатьох століть як на терені України, так і в зарубіжних країнах.

Сам термін “українознавство” з’являється в науковій літературі у ХІХ столітті. Але сутність завжди передуює поняттю та її визначенню. В глибинах віків формується та зазнає різних модифікацій і розуміння сутності українознавства. Тому в основу дослідження та висвітлення генези українознавства кладуться принципи: історизму, системності, цілісності знань, всієї повноти джерельної бази; вітчизняного і зарубіжного досвіду; аналізу – синтезу – передбачення; порівняння; бачення явищ стосовно причин і наслідків; наукової об’єктивності висновків.

Чи не вперше концептуально українознавчий задум проявляється в “Літописі Аскольда” (про події 860-867 рр. н.е.), автор якого виразив його у бажанні пізнати й розкрити “Повість минулих літ, звідки постала Руська земля, хто в Києві починав першим владувати і як Руська земля ствердила себе” [3,с.7-15]. Але постановці і здійсненню такої мети передували вагомі події праукраїнського та зарубіжного дослідного життя упродовж багатьох століть.

Це відтворено в усно-поетичній народній творчості, в пам’яті Мезинської культури (Чернігово-Сіверщина, 20 тис. років), Кам’яної Могили (12 тис. років) та Трипільської культури (2,5 тис. років до н.е.), у видатній пам’ятці цивілізаційно-культурного розвитку “Велесовій книзі”. Уже в ній автор ставив за мету показати, як наш пранарод понад 15 віків жив у безкінечних війнах із сусідами та кочовими племенами й напасниками – персами (Дарій), греками, римлянами, хозарами, варягами за право бути народом, за свою землю і віру, за свободу й визначений рідною природою й численними поколіннями пращурів спосіб життя. Як він переміг, «ставши собою» і зрозумівши: за свою долю потрібно боротися! Потрібно шанувати своїх прапредків, їх традиції, свою мову і віру, своїх “Наву, Яву і Праву”, своїх героїв, вождів і богів. Як всякий етно-національний міф, “Велесова книга” поєднувала міфологічний і реально-історичний підходи, а в основу всього ставила етнос (рід, плем’я), його життєво-будівничу перспективу.

В “Літописі Аскольда” домінантним виступає уже історичний підхід, хоч у світоглядному плані він опирається на принцип міфологізації людей, подій і явищ. Критерієм їх духовної наповненості постає

біблійна традиція. Та ядром поняття України-Руси є плем'я, але тепер уже – державне, орієнтоване на проблеми як внутрішні, так і зовнішні (міждержавні), з чітко вираженим пріоритетом етно-державницького інтересу, утвердження ідеології провідного етносу (полянського) з його Київським, Чернігівським та Переяславським князівствами, внутрішньою і міжнародною місією.

Вагомий складник знань про “руську землю” з її племенами скіфів, германців, кельтів, сарматів, гунів, венедів, антів, склавінів творять згадки, повідомлення та описи істориків, географів, політиків, мандрівників, діячів церкви Греції й Риму, арабських і скандинавських країн[5,с.47-51].

Уже на цьому етапі окреслилась наукова істина: народ, його минуле, сучасне й майбутнє, долю та історичну місію можна пізнати й виразити лише на засадах системного, комплексного підходу, використовуючи методи аналізу й синтезу здобутків етнологів, істориків і лінгвістів, соціологів і культурологів, релігіє-, право-, природо- й державознавців.

Новим етапом українознавства стає доба велико-княжої Київської держави, коли в літописі “Повість минулих літ” за 1187 рік з'являється й поняття “Україна”, що обіймає землі не лише Київського, Чернігівського та Переяславського князівств, а й “червенські городи” (прилучені Володимиром Великим), теперішні Буковину й Галичину і як окремі князівства, і як частини Галицько-Волинського королівства — ядра хоч і поневоленої, але все ще єдиної Київської великокняжої держави.

На цьому етапі розвиваються традиції попередніх поколінь, щонайперше в літописній літературі (Київський, Галицько-Волинський літописи), але водночас і в народній творчості, зокрема в билинах київського циклу; в художніх творах (“Слово о полку Ігоревім”), у філософській (“Слово про закон і благодать”), педагогічній (“Поучення дітям”) та в церковній літературі (“Києво-Печерський патерик”, проповіді К.Туровського), в численних творах природничого змісту.

Тоді ж формується й етно-державницька світська і конфесійна еліта. Україна органічно входить у європейський світ, розвиває свою освіту й культуру на чітко вираженій етно-державницькій “філософії серця”. Етнічна духовність стає основою державницької ідеології та політики, на її засадах не тільки навчаються покоління, а й вводяться як загальнонародні свята: День Мови і День Держави. А Я. Мудрий настановляє свого митрополита ріднитися з королівсько-імперськими династіями Європи.

В історичній ретроспекції розвитку українознавства особливим видається етап, пов'язаний з нескінченною боротьбою з монголо-татарами, турками й кримськими татарами та з литовсько-польською експансією – як державною, так і релігійною та соціально-економічною, ідеологічною. Україну шматують, штучно роз'єднують на князівства і воєводства, етнічні й конфесійні анклавні. За цих умов українознавство стає найбільш ефективною формою самозбереження українського народу, органічно проникаючи в системи виховання й освіти, в програмні принципи діяльності братств та відроджуваних центрів української еліти (Любеч, Львів, Луцьк, Київ, Чернігів). Українську ідею пропагує студентство (а згодом і професура) в навчально-наукових інституціях Польщі й Німеччини, Італії та Франції.

Закономірно, що всі ці події стали провісниками не тільки нового етапу в українознавстві, а, насамперед, у підготовці та здійсненні національно-визвольної революції.

Як і раніше провідна роль відводиться літописній літературі: Густинському літопису (про події XII-XVI ст.), козацьким літописам Самовидця, Грабянки, Величка. В центрі їх уваги — причини й наслідки втрати Україною державності, соціальної етно-національної неволі, трагічне становище української мови, освіти, науки, культури, церкви. Відроджується полемічна й історіософська традиції, нового піднесення набувають література, театр. З усією очевидністю постає роль комплексного дослідження й висвітлення феноменів України та українства: історико-археологічного, соціально-економічного і лінгвістичного, філософсько-релігійного і етно-національного, культурологічного й державницького. Очевидним стає і те, що при всій значимості крає-, країно-, суспільство-, природо-, етно-, релігіє-, культурознавство самі по собі є лише частинами анатомії цілісного організму, яким є Україна й українство.

В усвідомленні цього особлива роль належить філософії Г.Сковороди, творчості І.Котляревського, “Історії русів”, у яких Україна постає в усій часопросторовій перспективі й цілісності розвитку як феномен світової цивілізації і культури[5,с.47-51].

Це об'єктивно творило передумови виходу українознавства за межі його компонентних складників. Цей період пов'язаний, насамперед, з іменами М.Максимовича та Т.Шевченка, яких по праву можна вважати основоположниками застосування системного цілісного підходу до вивчення і висвітлення України й українства як єдиного цілого. А в слід за ними у цьому напрямку починає творити й діяти ціла плеяда дослідників: П.Куліш, М.Костомаров, І.Нечуй-Левицький, М.Драгоманов, М.Гулак, О.Потебня, П.Юркевич, С.Подолінський, В.Антонович, Д.Яворницький, Б.Грінченко та ін. В процесі вивчення й осмислення їх доробку українознавство все більше постає як цілісна система знань про українство, філософію його буття і розвитку від роду до етносу, нації, громадянського суспільства та держави. І процес цей кожного разу постає все більш ємним і багатограним.

Логічно, що на межі XIX-XX ст. у розвитку українознавства поряд з його фундаторами як цілісної наукової системи М.Грушевським та І.Франком на чільні позиції виходять археологи та антропологи Ф.Вовк і В.Хвойка, представники практично всіх суспільно-політичних, соціально-економічних, етно-національних, природничих, правових наук, синтезаторами яких стали В.Вернадський і С.Єфремов з його нарисом “Українознавство” (1920).

Трактоване як «політика і філософія держави», наукове українознавство в особі своїх першотворців ставить світоглядні питання “Нащо нас мати привела?” (Т.Шевченко), “Хто такі українці і чого вони хочуть?” (М.Грушевський). Їх постановка й пошуки відповідей стали головним рушієм національно-державницького й культурного відродження України й українства в першій чверті XX ст.

Суперечливим, антиномічним постає етап розвитку українознавства в радянську добу. Він практично стає провальним в Україні й періодом розквіту українознавства за її межами. Комуно-імперський режим фактично забороняє поглиблювати знання про Україну та українство. І тому не дивно, що й сьогодні певна частина вітчизняних вчених, зокрема і в Київському університеті, продовжує зводити його до етнографії і фольклористики і вульгарно тлумаченого народознавства. І це в той час, коли українознавці Польщі і Чехії, Англії і Бельгії, Німеччини і Франції, Австралії, Канади і США синтезують досвід минулих віків, досліджують українство в усіх його іпостасях, як цілісний феномен світового розвитку, тому створюють дійсно наукову за змістом і формою «Енциклопедію українознавства» (за ред. В.Кубійовича та З.Кузеля).

З огляду на нові умови розвитку України й світового українства, а також на уроки еволюції українознавчої науки за ініціативи Інституту українознавства при Київському державному університеті ім. Т.Шевченка на початку 90-х років XX ст. розробляється і здійснюється концепція і програма відродження та розвитку українознавства як цілісної наукової системи знань про Україну і світове українство на всьому планетарному часо-просторі їхньої еволюції (див. ст. НДІУ). У цьому зв'язку та з врахуванням напрацювань крає-, країно-, людино-, суспільство-, народознавства, але тепер не як суми самодостатніх величин, а як компонентів цілісного організму — України й українства і розробляється новий концептуальний підхід до осмислення сучасних проблем українознавства. І, що організм цей може бути досліджений і відповідно виражений тільки через єдність взаємозалежних концентрів знань: Україна – історія, теорія, методологія; Україна – етнос, – природа, – нація і держава, – культура; Україна і українство у міжнародних відносинах; Україна – доля, ментальність, історична місія[4,с.37-46].

Причини й мотиви зрозумілі: носіями природної сутності народу (визначеної трансцендентно) є рід і етнос. Характер, спосіб життя, долю етносу зумовлює природа. Природа зумовлює і семантику, внутрішній лад, кольори і барви, музику мови. Знання про природу, етнос, мову, допоможуть зрозуміти культуру (матеріальну і духовну), ментальність, історичну місію долю народу. Усе те разом зумовлює спосіб життя, правову систему й тип нації, держави, громадянського суспільства, а через це і характер міжнародних відносин.

Тому зрозуміло, що вивчення та висвітлення окремих складників цілого не дає повного уявлення про Україну, які перебувають у постійному самовдосконаленні й саморозвитку. В іншому випадку не відбудеться глибокого самопізнання й самостворення українства, перерветься шлях, зникне енергія вічності. Несвідомий себе і своєї місії народ зникне з карти вселюдства.

Завдання українознавства – на основі багатовікового досвіду українського народу та вселюдства відкрити найбільш оптимальні шляхи в майбутнє — до щастя й краси, правди й свободи, справедливості й гуманізму[5,с.47-51].

Літ.: 1. Брайчевський М. Літопис Аскольда. — К., 2001. 2. Кононенко П.П. Українознавство. Підручник. — К., 1996. 3. Максимович М. Київ явився градом великимъ. — К., . 4. Грушевський М. Історія України-Руси. 5. Єфремов С. Українознавство — К., 1920. 6. Українознавство. Антропология. Упор. Крисаченко В.С. — К., 1996.

П.Кононенко

УКРАЇНОЗНАВСТВО — наука цілісного пізнання (самопізнання), творення й самотворення українського народу і його етнічної території (України) в усьому часо-просторовому їх вимірі; інтегративне (синтетичне) наукове знання про феномен українства, закономірності, досвід та уроки його розвитку, особливості прояву у визначальних сферах буття (природо-соціальній, етнонаціональній, матеріальній, духовній, суспільно-політичній) як цілісності.

Становлення й розвиток українознавства відбувається в органічній єдності зі становленням і розвитком українського етносу, нації, народу в усіх сферах їхнього буття.

Якісні характеристики українознавчих знань, їх глибина, обшири, інтегративність й синтетичність визначаються станом, характером і потребами розвитку етносу, народу, нації, рівнем свідомості та розуміння ними свого історичного покликання як явища самотутнього й самодостатнього.

Науковий аналіз засвідчує, що формування українського етносу, народу, нації й розвиток науки самопізнання й самотворення (українознавства) — це двоєдиний процес, в якому одне не може відбуватися без іншого. І ця єдність є відтворенням загального закону Природи — єдності її матеріального і духовного світу[5,с.47-51].

Кінець XX — початок XXI ст. підтверджують, що тенденція до все глибшого усвідомлення значення єдності процесів людського буття стає провідною. Логічним бачиться й наростання інтегративних процесів у науці про людину, народ, націю, вселюдство.

Потреба в якісно нових (синтетичних) знаннях стає велінням часу. В Україні розвиток науки цілісного пізнання (самопізнання) з ряду причин набуває особливої гостроти. Світова загальноцивілізаційна тенденція до глобалізації суспільних процесів проявляється тут на фоні посилення формування української нації і становлення національної держави.

Усвідомлення важливості єдності складників у пізнанні цілого відбувається одночасно з усвідомленням того, що саме українство й українознавство є органічною часткою вселюдства, його духовного світу.

Таким чином, мова йде про якісно нові синтетичні знання про Україну й українство в усіх багатовекторних зв'язках і проявах. Вироблення таких знань тим важливіше, поскільки і за царату, та й у добу СРСР, історична роль і місія українського народу як явища самотнього, сили самодостатньої замовчувалася, а то й заперечувалась. І це суттєво позначалося не тільки на об'єктивності, правдивості історичних та історіософських досліджень, а й на виробленні їх методології, підготовці науково-педагогічних кадрів. Не дивно, що й сьогодні певна частина українських науковців та освітян продовжує дотримуватися старих концептуальних підходів.

Великої шкоди самопізнанню й самотворенню народу завдають одномірність і однозначність наукових досліджень. Принципових коректив потребує наука про українство й українознавство за межами Батьківщини. Саме тому українознавство має розвиватися на ґрунті органічної єдності суспільних і природничих наук, всеукраїнського й світового досвіду. Воно не підміняє і не заміняє їх, а синтезує здобуті знання, надаючи їм нової якості. Українознавство не може розвиватися, не беручи до уваги доробку спеціальних наук. У свою чергу, спеціальні науки отримують від українознавства те, чого самі створити не можуть, — методологічні підходи, принципи та напрями пізнання цілого.

У своєму розвитку українознавство як наука і освітня дисципліна пройшло довгий і складний шлях: від перших писемних згадок істориків, розрізнених відомостей закордонних дослідників та мандрівників — до більш системних тематичних викладів, історіографічних й історіософських описів українознавчої думки та вивчення доробку в системі освіти[4,с.37-46].

Початки ж формування знань про землі нинішньої України та їх людність сягають ще античних часів (Гомер, Геродот). Більш повні й системні описи відносяться до київсько-руської доби. Починаючи з IX ст., літописи як своєрідна традиція відображення життєдіяльності праукраїнців, проходять через увесь княжий період. Згодом, суттєво розширившись за формою і змістом, продовжуються і в добу козаччини в літописах Самовидця, Грабянки, Величка, в “Історії Русів”, у працях “громадівців” та “хлопоманів”, у дослідженнях та творчості Г.Сковороди, І.Котляревського, М.Максимовича, М.Костомарова, П.Куліша, Т.Шевченка, В.Антоновича, М.Драгоманова, Л.Українки, І.Франка та ін.

Саме завдяки наполегливій і самовідданій праці усіх відомих і невідомих авторів здійснювався великий процес накопичення і попередньої системної обробки знань про Україну й українство аж до XIX ст. включно.

На початку XX ст., спираючись на доробок попередників, визначні українські вчені-гуманісти М. Грушевський, В. Вернадський, Д. та В.Дорошенки, С.Єфремов, Д.Багалій, І.Стешенко змогли розгледіти обриси українознавства як системи наукових знань, як науки, що не тільки досліджує та описує спосіб життя, а й спосіб мислення українців. Саме українознавство в їх дослідженнях все більш чітко постає як наукова система знань, як важливий чинник історичного процесу.

У 1918 р. В.Вернадський — президент тільки-но створеної АН, наголошує на необхідності сприяння введенню спеціальних дисциплін з українознавства у вищій та відповідних предметів у середній школі. В 1920 р. С.Єфремов видає перший навчальний посібник “Українознавство”, а згодом Д.Дорошенко друкує свій “Огляд української історіографії”. І коли на першому етапі, за його словами, українознавство розумілося як початки наукового дослідження української історії, етнографії, мови, письменства, що були перейняті глибокою любов'ю до рідної землі, свого народу, бажаннями прислужитися для його добра, то відтепер воно починає формуватися як єдина система знань.

Ці глибинні зрушення в науці самопізнання українців були насильно майже на 70 років перервані більшовицьким тоталітарним режимом.

І тільки з кінця 80-х років тенденція до розвитку українознавства як цілісної системи знань знову починає відроджуватися. Як своєрідну естафету від попередників у формуванні українознавства як

синтетичної науки, як методології освіти і навчальної дисципліни з цього часу перебирають на себе проф. П.Кононенко і науковці заснованого ним Інституту українознавства (див. ст. НДІУ МОНУ).

Нині функції та спектр дії українознавства суттєво розширилися за межі дослідження суто національно-культурних проблем. Вони охоплюють і соціальні та державотворчі процеси, і формування свідомості та моралі, освіту й виховання, політику і культуру в широкому розумінні (не лише духовну, а й матеріальну).

Такими, в головному, визначаються межі сучасного українознавства в концепції та дослідженнях проф. Кононенка П.П., працях науковців НДІУ МОНУ.

Особливості становлення сучасної української нації, утвердження її державності, історичного процесу в цілому такі, що вимагають у короткий термін забезпечити формування в українства якісно нових ціннісних орієнтацій і цілісних уявлень як про самих себе, так і про оточуючий світ. Здійснення таких завдань, та ще й у певних часо-просторових межах не може відбутися лише на основі компонентних (галузових) знань. Воно може стати наслідком творення нової інтегративної синтетичної якості цих знань. Такі синтетичні знання і формує сучасне українознавство.

Літ.: Енциклопедія українознавства в 3-х т. — К., 1994; та в 10-и т. — К., 1996; Кононенко П.П. Українознавство. Підручник. — К., 1996; Крисаченко В.С. Українознавство. Хрестоматія. У 2-х кн. — К., 1996; Збірник наукових праць НДІУ МОН України. — Т.1. — 2003; Т. 2. — 2004; Т.3. — 2004; Токар Л.К. Об'єкт і предмет українознавства // Українознавство. — № 1. — 2001; Токар Л.К. Зміст українознавства: системно-функціональний підхід до структурування знань // Українознавство. — 2004. — № 4.

Л.Токар

УКРАЇНІСТИКА. Термін “україністика”, як і подібні терміни: “полоністика”, “русистика”, “германістика”, “славістика”, “балканістика” тощо, вживається переважно тоді, коли мають на увазі відомості та наукові знання про ту чи іншу країну, галузь життєдіяльності народу в зарубіжних країнах (скажімо, україністика в Канаді, Австралії, Японії, Китаї тощо). Аналогічно вживаються терміни: “полоністика”, “русистика”, “балканістика” і т.п. в Україні, коли йдеться про літературні переклади, специфічну діяльність наукової і художньої інтелігенції в тій чи іншій галузі знань як про окремі країни, так і про цілі регіони[6,с.60-63].

У процесі розвитку науки самопізнання в умовах незалежності України термін “україністика” став вживатися й тоді, коли мова заходить про певні її галузі в самій Україні. Маються на увазі науки, які досліджують різні сфери матеріального і духовного життя українського народу. І в цьому разі термін “україністика” визначається як сукупність наукових дисциплін гуманітарного і природничого циклів, які вивчають різні сторони (складові) спільного об'єкта (України й українського народу). Це науки про природу, екологію, етногенез, мову, історію, економіку, культуру, соціальні відносини, суспільний устрій, право, психологію, мистецтво, виховання тощо. Умовою їх виникнення й розвитку стала спеціалізація досліджень за певними сферами (галузями) життєдіяльності людини і народу України. Кожна з цих наукових дисциплін має свій окремий предмет вивчення. В його дослідженні домінуючим виступає метод диференціації, тобто пізнання цілого за його складовими[7,с.45-48].

Відповідне визначення терміна “україністика” може і повинно здійснюватися в органічній єдності з усвідомленням терміна “українознавство” (див. ст. “Українознавство”). Ці поняття не тотожні, але й не заперечують одне одного. І тільки в єдності дають можливість усвідомити сутність «українознавства» і “україністики”, принципи та механізми їх розвитку.

Українознавство може плідно розвиватися в напрямку оптимізації лише на основі інтеграції і синтезу знань, які творяться у різних галузях україністики.

Україністика набуває доцільності розвитку тільки на основі теоретико-методологічних засад цілісного об'єкта, які досліджує українознавство[7,с.45-48].

Літ.: 1. Кононенко П.П. Українознавство. Підручник. — К., 1996; 2. Токар Л.К. Українознавство в системі наукових і навчальних дисциплін. Зб. наук. праць. Т.1, 2003; 3. Токар Л.К. Зміст українознавства: системно-функціональний підхід до структурування знань // Українознавство, № 4, 2004.

Л.Токар

УКРАЇНІКА. На відміну від понять “україністика” і “українознавство”, що визначають різні рівні та якісні характеристики науки самопізнання, “україніка” має дещо інше змістове навантаження. За обсягами і функціональним призначенням термін пояснює явище, яке виходить за межі наукової сфери. Він охоплює не тільки науки про людину, етнос, націю, народ України, а й реальне їх життя в усіх сферах і формах прояву. “Україніка” розкриває, передає природну самотність українського народу, специфіку її прояву як в матеріальному, так і духовному житті, вказує на критерії оцінки сутнісної повноти і життєдайної сили нації і народу, відтворює їхню українськість. Україніка як явище і як поняття творить “життєву шкіру і тканину” українського національного буття, без якої не почути биття народного серця. А природна корисність

(покликання) цілком глухне і не зможе пробитися у світ та здійснити в ньому своє призначення. Без цього ж настає «час лягати в постіль і готуватися до відходу, який тепер уже не за горами» (Т.Карлейль) [1,с 3-8].

Та чи варто поспішати за порадою філософа і вкладати українство до постелі вічності?

Продуктивніше і доцільніше ще раз осмислити і явища, і поняття, які визначають і творять нашу українськість в її внутрішній логіці та взаємозв'язку всіх компонентів. Бо тільки так ми й зможемо зрозуміти і реалізувати своє покликання.

Українська етнічність і національність – це все, що накопичувалося народом віками природного й дійсного в його мові, звичаях, обрядах, традиціях, ментальності, засобах дії, способі життя, що творило й творить у народі оту “другу шкіру”, яка стає для нього як його власна[6,с.60-63].

Літ.: 1. Карлей Т. Тепер и прежде. — М., 1994; 2. Кубійович В. Наукове товариство ім. Шевченка // Український історик. — 1973. — № 1-2.

Л.Токар

ЗМІСТ УКРАЇНОЗНАВСТВА. У природі діє універсальний Закон, за яким тільки й може відбуватися розвиток будь-чого: організму, особистості, спільноти, предмета, явища, процесу тощо, і розвиток цей відбувається лише за умови, коли мета, зміст, форма (структура) процесу взаємодіють як сутнісні його компоненти, тобто творять єдине ціле.

У науці, як і в природі та житті людей, які вона досліджує, ціле не може бути пізнане й відповідно вивчене без з'ясування змісту й структури його зовнішнього прояву, сенсу і характеру взаємодії складників.

В енциклопедичних виданнях поняття “зміст” трактується як взаємодія істотних елементів і процесів, притаманних даному явищу чи предмету.

Тож і при визначенні змісту українознавства маємо з'ясувати його структуру (склад сутнісних компонентів) і неодмінно дослідити характер їх взаємодії в єдиному процесі творення і розвитку науки.

Погоджуючись з визначеннями попередників, додамо до них лише один, але суттєво важливий компонент. Поняття “зміст” неодмінно має включати і саму ідею предмета, явища, процесу, яка й обумовлює і структуру, і характер взаємодії складників цілого.

Отже, зміст як і сутність будь-якого суспільного явища не може бути з'ясованим без усвідомлення його ідеї — визначального чинника структурно-організаційної й функціональної мотивації. Ця закономірність тепер усе відчутніше позначається на вивченні процесів та явищ суспільного життя і, відповідно, й на розвитку науки, що досліджує ці процеси та явища.

Усвідомлення змісту, теоретико-методологічних підвалин та практики сучасного українознавства неможливе без належної уваги до самої ідеї структурування наукового знання, мотивації його творення та розвитку.

Питання ролі ідеї (української національної) у визначенні змісту українознавства розглядається окремо (див. ст. «Національна ідея»). Пошлемося лише на висновок: будь-яке суспільне явище (наука в тому числі) не може бути з'ясоване й адекватно пізнане без усвідомлення ідеї його творення та розвитку.

Ідея, як внутрішня сутність явища, процесу, дії тощо й уособлює їх зовнішній прояв, у т.ч. структурний і функціональний.

Системний, структурний, функціональний, генетичний, історичний підходи в з'ясуванні природи, характеру, змісту науки як цілого об'єктивно притаманні кожній її галузі мають стати неодмінним чинником наукового самопізнання, дослідження та вивчення закономірностей його розвитку[7,с.45-48].

На жаль, в українознавстві процес цей суттєво затримався. Намагання його прискорити помітно посилюється лише наприкінці ХХ ст. На початку 90-х років зусиллями співробітників НДІУ МОН України розроблено наукову концепцію українознавства як цілісної системи знань, як науки і навчальної дисципліни, створено освітні програми, перший підручник та посібники з українознавства.

Саме на цей час характер українського життя, його потреби починають диктувати нові підходи й нові виміри в самопізнанні, а теоретико-методологічні знання в цій галузі досягають такого рівня розвитку, коли стають спроможними охоплювати, аналізувати й синтезувати всю полісистемну сферу українознавства й відтворювати більш-менш цілісний образ народу.

Отже, коли йдеться про структуру наукового самопізнання, то мається на увазі не стільки ідеальне його бачення, а, насамперед, конкретно-історичний зріз, що відображає, з одного боку, рівень готовності суб'єкта до творення таких знань, а з іншого — спільноти до їх сприйняття. Проте, в обох випадках (в ідеальному і в конкретно-історичному) у структуруванні знань є те спільне, що визначає напрям, зміст і характер процесу. Вони не є самодостатніми, довільними, а похідними.

Принцип структурування змісту науки самопізнання і в ідеалі, і в конкретно-історичному зрізі визначається єдиним законом — цілісності, системності розвитку світу й людського буття, зокрема. Саме тому методологічним орієнтиром розвитку науки самопізнання є вимоги принципу єдності структури

людського буття і структурування знань про нього з підпорядкуванням останнього єдиній меті — пізнання (самопізнання) цілого.

Такий висновок базується на всьому попередньому досвіді розвитку природничих і суспільних наук, які крок за кроком підводили людей до розуміння, що їхнє буття є не чим іншим, як цілісною системою не тільки в просторі, а й у часі; що навколишній світ, як матеріальний, так і духовний не ізольовані одне від одного явища, предмети, процеси, а їх сукупності, системні, цілісні утворення.

На цій основі й відбуваються серйозні зрушення як в організації, так і в змісті науки. Змінюється сам характер бачення світу, місця та ролі в ньому людини.

У центрі наукового самопізнання все виразніше постають не окремі складники: сфери, явища, процеси людського буття, а великі і малі його системи, їх взаємовплив та взаємодія у всіх аспектах системного прояву. І з цього часу вже не тільки окремі дослідники, а й людські спільноти: нації, народи, людство в цілому починають все глибше усвідомлювати свій взаємозв'язок і взаємовпливи в процесі розвитку, і що відповідь на вічне питання про сенс людського буття необхідно шукати не десь, у невідомих світах, а у власній природо-соціальній сутності, в її фізично-біологічному, психологічному, етнічному, економічному, політичному, духовному вимірах, в історичному досвіді поколінь.

І що питання про характер та межі людського буття — це питання не тільки і не стільки індивіда, окремої особистості і навіть не покоління й держави, а питання буття нації, народу, життя розумного на Землі, яким шляхом і на яких засадах у подальшому вони розвиватимуться.

Тільки за такого підходу відбувається своєрідне “подовження” кінцевості суб'єкта буття в тому розумінні, що природна загибель окремих індивідів, речей, явищ не веде до знищення їх виду та роду. А саме видове буття набуває вигляду “подовженого” за межі буття «індивідуального».

Дорогою ж до нього є прості, зрозумілі й доступні кожному сходинки, по яких людину веде сама Природа: від сім'ї — до роду, від роду — до племені, етносу, нації, народу та вселюдства. І пам'ять про людину та її присутність у справах і здобутках, духовності спільноти будуть тим відчутнішими і тривалішими, чим значимішими і вагомішими будуть діяння на благо спільноти. Такою є логіка природного буття людини. Такою має бути і логіка науки самопізнання.

При визначенні змісту українознавства так важливо з'ясувати зміст і структуру основних сфер буття людини й спільноти, те, наскільки їх чинники в своїй мотивації, організації та дії єдині в творенні і розвитку особи, нації, народу, життя розумного на кожному етапі відповідно до їх природо-історичного покликання.

Це необхідно зробити тому, що саме в них (сферах життєдіяльності) найбільш чітко проявляється людська сутність і не тільки стосовно певного спектру буття, а в єдності всіх його складових. Бо хоч людина діє відповідно до специфіки тієї чи іншої сфери, але вона завжди несе в собі цілісну мотивацію буття. І на її дії в сфері суспільної організації, державотворенні, економіці, політиці, соціальних відносинах, культурі, праві, моралі і т.д. завжди накладаються мотивація та трансформації в усіх інших складових. І тільки разом вони здатні відтворити всю повноту людського єства.

У такому змісті думок логічною постає і концепція українознавства, розроблена проф. Кононенком П.П. (Див. ст. «Концепція українознавства»).

У ній на більш цілісному системному рівні розвиваються думки попередників кінця XIX — поч. XX ст. про основні концентри знань, на засадах яких твориться українознавство як цілісна наука і як методологія освіти та виховання. Саме принцип побудови знання за конценраами дає можливість відтворити у свідомості реальне людське буття в таких його сферах як природа, етнонаціональні, соціальні відносини, суспільне, державне життя, економіка, культура тощо. В них проявляється людська сутність. І саме тому пізнання (самопізнання) людини, спільноти має відбуватися за тим же принципом. Та хоч прояв людської сутності відбувається у певній сфері: в економіці, політиці, громадянському житті, культурі тощо, але неодмінно з людиною, спільнотою як цілісностями, які завжди несуть у собі знання і мотивації інших концентрів, і тільки в їх єдності творять людське буття, стають критеріями його відповідності. З цих позицій можна пояснити виникнення все більш складних явищ духовності, що акумулюють у собі не вузький спектр специфічних знань та дії, а набувають комплексного, інтегративного характеру. Зокрема, таких, як: “національна ідея”, “етнопсихологія”, “етнокультура”, “економічна, політична культура”, “гуманітарна політика”, “соціальна політика”, “громадянське суспільство” тощо.

У методологічному сенсі виключно важливо завжди ставити перед собою запитання, а як усі ті знання, що інтегруються навколо того чи іншого стрижня (концентру), сприяють не тільки усвідомленню досвіду специфічної дії, а й тому, яке місце належить цьому специфічному знанню і досвіду специфічної дії в цілісній системі знань про людину, спільноту, в єдиному процесі їх самотворення.

Це важливо, оскільки посилення процесів інтеграції стає визначальним не тільки на рівні спільноти, а й уселюдства.

Закономірно, що на нинішньому етапі в розвитку українознавства головною проблемою постає вироблення у спільноти потреби інтеграції знань, сформованих на рівні концентрів, в яких відтворюється досвід основних сфер життєдіяльності народу.

Для науки в цілому і українознавства, зокрема, головним стає не просте накопичення та поширення знань, а їх систематизація, системне, синтетичне осмислення, пізнання законів та закономірностей розвитку природи, людини й суспільства.

Термін “інтеграція”, вжитий стосовно українознавства, несе в собі значно більше навантаження і не може бути зведеним до механічного поєднання знань з певних концентрів людського буття. Інтеграція знань в українознавстві відбувається на рівні синтезу. Саме синтез знань дає можливість творити їх нову якість, яка відтепер стає вирішальним чинником не лише розвитку цілісного українознавства, а й розвитку знань у кожному з концентрів. Що ж стосується окремішності концентрів, то вона є відносною, як відносним є поділ цілісного людського буття на окремі його сфери[6,с.60-63].

Українознавство не є і не може бути антиподом своїх складників.

Воно виростає із чинних концентрів, розвивається в органічній єдності з ними. Виступаючи методологічним центром єдиної науки самопізнання нації, народу, українознавство має своє коло знань у вигляді концентрів, які, поширюючись, перекриваючи одне одного і творять те цілісне коло науки, яке має розкрити сенс нашого буття, в т.ч. й етнонаціонального.

Літ.: 1. Декарт Р. Міркування про метод . — К., 2001; 2. Лейбниц Г.В.. Предварительные сведения к энциклопедии или универсальной науке. Соч. в 4-х т. — Т. 3. — М., 1984; 3. Кононенко П.П. Українознавство. Підручник. — К., 1996; 4. Токар Л.К. Національна ідея як внутрішня сутність і самовираження нації // Українознавство. — 2002. — № 4; 5. Токар Л.К. Зміст українознавства: системно-функціональний підхід до структурування знань // Українознавство. — 2004. — № 3–4.

Л.Токар

ПЕРІОДИЗАЦІЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА: періодизація науки — метод аналізу наукової думки, який передбачає систему принципів та прийомів, пов'язаних з дослідженням особливостей її зародження та специфіки розвитку в різних історичних умовах і одночасно виявляє те спільне, що творить цілісність науки, незалежно від специфіки того чи іншого періоду.

Універсальна цілісність українознавства як наукової системи постає, досягається й розкривається на шляху історизму, синхронного і діахронного розгляду (пізнання) еволюції об'єкту дослідження (України й українства) в усіх сферах буття народу, і, відповідно, через систему знань, які формуються в їх концентрах: Україна – етнос; Україна – природа, Україна – історія, Україна – мова, Україна – культура (матеріальна й гуманітарно-духова: релігія, філософія, право, мистецтво, освіта, наука; валеологія; військо); Україна в міжнародних відносинах; Україна – ментальність, доля, історична місія.

З огляду на все зазначене українознавство досліджується і розвивається в часо-просторовій єдності: а) на терені України; б) в зарубіжних країнах і постає як цілісна система самопізнання в органічному зв'язку з пізнанням світу, виховання й навчання, єдності знання, любові і творення.

Оскільки предмет українознавства еволюціонує, в такій же мірі, як і об'єкт (Україна й світове українство), відповідно й українознавство еволюціонує як в кількісних, так і якісних вимірах.

Перші сліди розвитку об'єкта пізнання і, відповідно, науки про нього засвідчують пам'ятки матеріальної культури: з мізинської стоянки на Чернігівщині (існувала 30 тис. р. тому), Київської стоянки (близько 20 тис. р.), Кам'яної Могили (12 тис. р.), численних залишків трипільської та пізніших культур.

Історичними писемними свідченнями **першого періоду** розвитку сутності українознавства на вітчизняному терені постають: «Велесова книга» (про події V – VIII ст.. н.е.) та «Літопис Аскольда» (про події 860–867 рр.), безсмертні пам'ятки міфології і фольклору. Вони розкривають процес формування родів та племен, їхнього світосприйняття й світорозуміння, релігії, філософії, права, творення власної держави, зв'язки з іншими народами і державами (з греками, арабами, скандинавами, Візантією та Римом). Особливістю цього періоду становлення і розвитку українознавства є контамінація біблійно-міфологічного, історично-досвідного та літературно-мистецького методів висвітлення питань, зокрема: «Звідки пішла руська земля, хто в ній першим почав управляти, як руська земля постала»).

Важливі відомості про праукраїнські старожитності розкривають зарубіжні джерела: індоєвропейські, скандинавські, вірменські, арабські, грецькі, римські, ряду ін. європейських країн: про Землю й Природу (Гомер, Геродот, Гіппократ, Демосфен, Полібій, Страбон, Овідій, Назон, Марцеллін, Сповідник, Порфірородний, б. ін.); про ріки й моря, природні особливості та багатства, про племена і вождів, про культуру, ментальність наших прапредків, про їхні міжнародні контакти. З тих перших джерел постають гуни і готи, скіфи й сармати, відомі вожді держав і племен, володар Київської держави Кий, який ще в 433 р здійснив похід і захопив столицю Візантії Константинополь та сприяв переходу тієї імперії від рабовласництва до феодалізму.

Другий період пов'язаний з розквітом Київської великокняжої та Галицько-Волинської королівської держав (від Володимира Великого, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха до Романа і Данила галицьких (князів Чернігівської і Галицької династій). На цьому етапі здійснюються і перші кроки до власного самоусвідомлення, розвиваються ліричні й епічні народні пісні, билини, перекази; домінуючим стає історичне літописання (Київський, Галицько-Волинський літописи), оригінальна й перекладна релігійна література (зокрема “Києво-Печерський патерик”, проповіді К.Туровського); славетні пам'ятки правової культури (“Руська правда”), релігійно-філософської (“Про Закон Мойсеєм даний і про Благодать та Істину в Ісусі Христі втілених” митрополита Іларіона), політико-педагогічної (“Поучення дітям” В.Мономаха), літературно-мистецької творчості (“Слово о полку Ігоревім”, “Слово о погибелі Землі руської”). В цей період в писемному вигляді фіксується термін Україна (Оукраїна) (в Іпатіївському літописі 1187 р.).

Через поєднання міфологічного й конкретно-історичного методів подається всепланетарний, загальнокосмічний фон, історія розселення слов'янських племен та характеристика племен Київської держави, – робиться спроба дати відповідь на питання: які племена складали праукраїнські етнос та народ і справді були творцями праукраїнської держави та визначали її відносини з близькими і далекими сусідами.

З появою терміна та поняття “Україна” починає кристалізуватися і термін “українство”, принаймні, в сутнісному його сприйнятті через систему знань про праукраїнську землю, державу, релігію, мову й культуру (“Ізбірник Святослава”), про племена і систему державного правління та міжнародні відносини.

Третій період (XIV – XVII ст.) пов'язаний з утвердженням тенденції в розвитку української еліти — орієнтації на Європу, її освітні, наукові і релігійні центри, на соціально-економічну систему (магдебурзьке право), відновлення державного й етно-національного суверенітету. Почленована сусідами, Україна звертає свої погляди на джерела історичної пам'яті народу на державотворчі демократичні традиції, зосереджуючи особливу увагу на всенародній єдності. При зниженні урядуючої ролі Києва центр ваги суспільного розвитку поширюється на землі Чернігівщини й Галичини.

Ферментом відродження українського світу після монголо-татарського і литовсько-польського панування стає українознавство — як синтез історіософії, релігії, освіти, науки, культури, ідеології. На ґрунті тисячолітніх традицій народжується козацтво — становий хребет нової єдності всіх верств народу-нації. Запорозька Січ і Гетьманщина відроджують домінуючу літописну літературу (Густинський літопис, «козацькі літописи» Самовидця, Величка, Грабянки), а також ідеологію козацьких і братських шкіл, Острозької і Київської Могиллянсько-Мазепинської академії, народної творчості (історичних пісень і народних дум), писемної літератури, філософсько-релігійної творчості (К.Транквіліона-Ставровельського, Л.Барановича, І.Галатюцького, Д.Туптала, І.Максимовича, А.Дубневича). Вершинними здобутками методології українознавства на цьому етапі стають філософія пізнання та самопізнання, свободи і демократії Григорія Сковороди та ідея народоправства Конституції Пилипа Орлика (1710). Україна опиняється в центрі уваги широкого зарубіжжя: про її національно-державне, демократичне, культурне та правове відродження пишуть німецькі й французькі, польські й сирійські дипломати, мандрівники, військові. З огляду на розгін українського державо- та культуротворення великий філософ Й.Г.Гердер пророкує Україні роль майбутньої Еллади. Українознавство стає органічною гілкою всеєвропейської суспільно-політичної думки.

Четвертий період — XIX століття — пов'язаний із творчістю Івана Котляревського та автора “Історії русів”: спираючись на великі традиції минулого, аналіз тогочасних проблем та на ідеали щодо майбутнього України і світового українства, вони зображують глибини його Буття і Свідомості від часу славетної Трої, скіфів і сарматів до новітніх століть. Синтез історії і філології, філософії і релігії, соціальної та національної ідеології визначає і розвиток освіти, науки, літератури, мистецтва.

Вершиною ідеї українознавства та українотворення стає творчість Тараса Шевченка з його вимогою пізнати “хто ми, чиї, яких батьків діти?”, “нащо нас мати привела?”, який шлях і яке майбутнє України та її місце в світі.

У цьому періоді не тільки формується наукова теорія та система українознавства зусиллями М.Максимовича і П.Куліша, М.Костомарова і О.Потебні, М.Драгоманова й П.Юркевича, В.Антоновича, П.Чубинського, П.Житецького, М.Грушевського, — а й набуває вжитку термін “українознавство”. Його складовими стають фольклористика і лінгвістика, археологія та антропологія (Ф.Вовк, В.Хвойка), історія й філософія, культурологія і соціологія та правознавство. Ще значною мірою автономні, вони все більше тяжіють до взаємопроникнення, а провідною константою стає для них геніально виражена Т.Шевченком та І.Франком національна ідея.

П'ятий період — XX століття — завершує процес оптимізації формування українознавства як цілісної системи в її інтегративній сутності. Надзвичайно важливу роль відіграють у цьому Наукове товариство ім. Т.Шевченка (з 1897 р. очолюване М.Грушевським спочатку у Львові, а згодом у Києві) та створена в 1918 р. Національна Академія Наук, президентом якої було обрано Володимира Вернадського.

1920 р. виходить праця Сергія Єфремова “Українознавство”, яка стає методичною основою системи освіти і синхронно з “Історією України-Руси” М.Грушевського потужно стимулює могутній процес національно-державного Відродження України.

Закономірним продовженням цього процесу стає вихід у світ на початку 30-х років XX ст. Загальної Української Енциклопедії (редагованої І.Раковським) та з кінця 40-х років “Енциклопедії українознавства” (редагованої І.Кубійовичем та З.Кузелею) за кордоном і УРЕ в УРСР (за редакцією М.Бажана).

Радянський політичний режим рішуче протидівав розвиткові українознавства, доля якого була аналогічною долі України та світового українства.

Шостий період еволюції українознавства пов'язаний з розвитком України як суверенної Соборної держави і охоплює період з кінця 80-х років XX ст.. Його репрезентантами стали численні освітні, наукові, культуро- і державотворчі колективи та інституції як в Україні, так і за її рубежами, — і насамперед — міжнародна асоціація “Інститут українознавства” (нині це Міжнародна асоціація “Україна і світове українство”) та академічний (науково-освітній) інститут українознавства (спочатку при Київському університеті ім. Тараса Шевченка, а з 2000 р. — Науково-дослідний інститут українознавства Міністерства освіти і науки), створені Петром Кононенком у 1990-1992 роках. У співдружності з вченими, педагогами, громадськими і політичними діячами України та зарубіжжя було створено інтегративну концепцію та програму вивчення, висвітлення, розвитку українознавства: довідники, посібники і підручники “Українознавство” (1994, 1996, 2005, 2006 рр.). Важливим чинником набуття міжнародного характеру науки українознавства стали щорічні Міжнародні конференції “Українознавство: стан, проблеми, перспективи розвитку” (уже проведено їх 14). В ході роботи конференцій було схвалено концепцію, програму, методологію українознавства як цілісної наукової системи і як освітньої дисципліни, в розробці яких разом з директором НДІУ проф. П.Кононенком брали й беруть активну участь О.Гончар, Г.Удовенко, Д.Павличко, Л.Токар, В.Крисаченко і О.Таланчук, В.Баран і Я.Калакура, С.Наливайко і В.Сніжко, Г.Сазоненко, В.Солдатенко, Т.Кононенко і О.Ярошинський, С.Єрмоленко, Ю.Фігурний і А.Пономаренко, А.Погрібний і Г.Філіпчук, Ю.Блохін-Бойко, Є.Федоренко, В.Ідзьо, Т.Гунчак, Яр Славутич, О.Баканідзе, Я.Розумний, Д.Штогрин, Кадзуо Накаї, Л.Терзієвська, О.Мишанич, С.Сегеда, А.Мокренко, В.Коротя-Ковальська, Л.Баранівська, А.Козлов, О.Любар та інші[6,с.60-63].

Літ.: Кононенко П.П. Українознавство. — К., 2006; Калакура Я.С. Українська історіографія. — К., 2004; Інститут українознавства. Довідник до 10-річчя діяльності. — К., 2002; Токар Л.К. Українознавство: становлення та проблеми наукової системи // Українознавство. III-й Міжнародний Конгрес українців. Харків. 26-29 серпня 1996. — Х., 1996. — С.24-30.

П.Кононенко

ТЕОРІЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА. Теорія (від гр. *theoria* – розгляд, дослідження, наукове пізнання) – система основних ідей у будь-якій галузі знань; у широкому розумінні – результат узагальнень практики, відтворення об'єктивних законів, закономірностей розвитку природи, суспільства.

У вузькому розумінні – система поглядів на сутність явищ і процесів природи, суспільства, людського мислення. Наукова теорія – об'єднана єдиною ідеєю чітка і логічна система знань про закони розвитку явища чи сукупності явищ.

Теорія як явище і як поняття не може бути адекватно осмислена поза єдністю її з практикою. Вона не існує відокремлено, оскільки основою і головним замовником її виступає практика.

Проте теорія не обмежується узагальненням даних практики. В процесі розвитку вона виявляє і розкриває всякий раз нові зв'язки і сторони предмета, явища, процесу і тим самим допомагає практиці успішніше оволодівати ними. “... Два людських устремління – до Знання і Могутності – настільки співпадають в одному й тому ж, – зауважував Ф. Бекон, – що невдача на практиці більше всього відбувається від незнання причин”. Діалектична єдність практичної діяльності, процесу пізнання і розвитку людської свідомості об'єктивно ставить в центр їх структурно-функціонального визначення принцип єдності теорії і практики.

В умовах постійного розширення та ускладнення людської діяльності, виявлення нових напрямів і зв'язків, проблема єдності її з теорією стає все більш багатогранною, складною і актуальною. За таких обставин практика все частіше звертається за порадою до науки.

В українській науці тепер це найпомітніше проявляється в процесі формування та розвитку українознавства.

Бо чи не вперше тут так органічно став проявлятися творчий компонент науки: **по-перше**, у формуванні нового світобачення народу і розуміння ним власного «я» у цьому світі; **по-друге**, у виробленні адекватних відповідей на те, якими мають бути прояви нової якості українства як цілого і в матеріальній, і в духовній сферах буття.

Настав час, коли суспільну свідомість необхідно готувати до більш широкого сприйняття дійсності. Тільки в широкому й все більш повному її баченні можна осмислити процеси, які відбуваються, зрозуміти своє місце і роль у них. Таким чином, пізнання й самопізнання українського народу, закономірностей і механізмів формування його світогляду, ментальності, розроблення засобів і прийомів самоідентифікації стає не тільки важливою науково-теоретичною проблемою, а й конкретним практичним завданням. Необхідно знайти відповідь як на питання злочи дня, так і на перспективу. Куди йти, як рухатися? Що брати з собою, а що залишити в минулому?

І шукати відповіді на питання свого буття маємо не десь, у когось, а в першу чергу в самих собі. Пошук цей має стати головною проблемою науки і, бути, відповідно, забезпечений теоретично і світоглядно. На жаль, наука самопізнання, з різних причин, довгий час перебувала за межами суспільних і державних пріоритетів українства[5,с.37-46].

Ще на початку ХХ століття Д.Дорошенко відзначав, що українознавство, як наука, лише короткі періоди "тішилось" сприятливими умовами розвитку. Здебільшого йому доводилось боротися з перешкодами. До сказаного тепер додати можна лише одне: не тільки доводилось, а й доводиться долати неабиякі перепони.

Більше того, у наш час супротив стає ще відчутнішим, бо чиниться з середини українського суспільства.

І відбувається це не випадково. Нелегка доля українознавства пов'язана з його сутністю, тією роллю, яку воно відігравало і має відігравати в житті українського народу, його держави.

З історичної ретроспекції випливає принципово важливий висновок: українознавство має справу з такого роду знаннями, які виливають світло на саму сутність України й українства, їх історичну місію, місце і роль у світовому цивілізаційному розвитку.

Проблема українознавства – це, в першу чергу, проблема бачення і розуміння себе українською людиною, нацією, народом як суб'єкта дій в усіх сферах буття. А з підстав ХХІ ст. це в першу чергу вирішення таких невідкладних завдань, як побудова української національної держави, вихід із затяжного кризового стану економіки, політичного і, особливо, духовного життя, включення українського народу у світовий цивілізаційний процес не лише як споживача, а як повноправного творця загальнолюдських цінностей.

Саме така мотивація пояснює загадку ставлення до українознавства, на яке вказував Д.Дорошенко і, з яким, на превеликий жаль, доводиться зустрічатись і сьогодні.

Ставлення до України й українства проектує і відповідне ставлення до українознавства.

Та не все тут однозначно. Можна зрозуміти позицію антиукраїнських сил, які відстоюють свої інтереси. У них логіка проста – інтереси є інтереси.

Але несприйняття українознавства з боку певної частини громадян України зрозуміти складно. Особливо прикро, що серед них виявилися і науковці та чиновники державних, управлінських структур. В їх середовищі сьогодні ще можна почути твердження, що українознавство як наука і як навчальна дисципліна – це проти загальних правил. Бо де і в кого є щось подібне. Інша справа, коли інститут України твориться в Канаді, США і т.д... Але тоді й виходить, що іноземці знають про нас більше, ніж ми про себе. І стається так, як говорив Т.Шевченко, коли нашу історію нам німець розказує. Вивчення ж досвіду по суті, а не за формами прояву, підтверджує, що від стародавньої Греції і до сьогодення в усіх цивілізованих країнах серед визначальних проблем науки завжди стояла проблема самопізнання.

"Пізнай себе" — як заповіт усім людям звучить і нині одна з премудростей оракулів Дельфійського храму. Великий німецький філософ І. Кант називав два явища, які незмінно захоплювали його: зоряне небо над головою і моральний закон в людині. Для Г.Сковороди не розуміти себе було рівнозначним тому, що й загубити себе самого. Пізнати ж себе, знайти себе для нього було рівнозначним.

У нас же нерідко все було навпаки. Ми пізнавали інших. На самопізнання ні часу, ні можливостей, та й бажання, як у декого тепер, не вистачало. Не встигали розгледіти навіть всякий раз нових суверенів, Тож і не дивно, що й сьогодні ведемо дискусії – чи нація ми історична, державна, чи ні?

І з першородною наївністю заявляємо світові, що не знаємо, яку ж державу будемо, а тому й шукаємо "доброго козуха" з чужого плеча.

У нашому неадекватному випадку, як здається, слід мати на увазі дві причини: першу, породжену негативною рисою суспільної ментальності, її століттями формували сили експансії і колонізації, створюючи стереотип мислення, що ми не є самодостатньою силою, а якесь відгалуження спочатку польської, а потім великоруської нації. Це те, що Є.Маланюк схарактеризував як "малоросійство", і що тепер ми називаємо почуттям меншовартості. І єдиними ліками тут, скажемо вслід за Є.Маланюком, може стати лише утвердження незалежного повнокровного життя українського народу. Друга причина тісно пов'язана з першою. Незважаючи на те, що українознавство як форма знання з'являється одночасно з появою українського етносу, творення ним суспільного життя, українознавство як наука, що покликана досліджувати

досвід і його уроки, в активний процес свого формування (а значить і поширення) вступає лише на межі XIX – XX ст. До того ж процес цей знову постає неоднозначним. Поряд з піднесенням та розквітом українознавчих досліджень 1917 – 1928 рр. маємо більш, ніж півстолітню перерву в будь-яких системних дослідженнях. Та й перерва ця була не простою, а часом творення нового стереотипу мислення: українство – органічна частка нової спільноти людей – радянського народу. А за таких обставин українознавство було зовсім недоречним. Бо пізнати себе, то “слово в слово” знайти себе як самодостатнє явище.

Поворот у долі України й українства позначився й на долі українознавства. В добу тоталітаризму в Україні практично не велося системних досліджень життя народу. І лише якоюсь мірою потреба в таких дослідженнях виповнювалась українознавцями діаспори. Отже, наука, ще не сформувавшись, стала суттєво відставати від потреб розвитку українського суспільства, в ім'я яких вона і вибудовувалась.

Щоб надолужити втрачений час і піднятися до рівня своїх завдань в українознавців сьогодення немає іншого шляху, як пройти через кожен етап творення науки, глибоко і критично дослідити праці попередників, виявити і систематизувати всі думки, окремі зауваження, які вони залишили після себе в теорії і методології українознавства. До того ж ці думки через політичний тиск, цензурні заборони й обмеження нерідко маскувались, подавались вроздріб.

Процес цей нелегкий, тривалий і потребує зусиль багатьох дослідників. Лише перелік імен вчених, які тією чи іншою мірою були причетні до українознавчих досліджень, зайняв би немало часу.

У даному контексті варто назвати праці, в яких робилися спроби визначити теоретико-методологічні засади етнічного самопізнання й самотворення народу. До них, перш за все, слід віднести дослідження М.Грушевського, зокрема: “Історію України-Руси”, енциклопедичне видання “Украинский народ в його прошлом й настоящем” (у співавторстві), “Развитие украинских изучений в XIX в. и раскрытие в них основных вопросов украиноведения”, “На порозі нової України”, праці І.Франка: “Найновіші напрямки в народознавстві”, “Що таке поступ”, В.Вернадського “Українське питання і російська громадськість”, Д.Дорошенка “Розвиток науки українознавства у XIX – на початку XX ст. та її досягнення”, “Огляд української історіографії”, С.Єфремова “Українознавство”, Д.Багалія “Нарис української історіографії”, Ю.Липи “Призначення України”) С.Рудницького “Українська справа зі становища політичної географії”, О.Бочковського “Вступ до націології”, Ф.Сушицького “Принципи українознавства” і “Методи українознавства”, його ж, у співавторстві з О.Дорошкевичем, “Материалы по вопросу о преподавании предмета украиноведения в учебных заведениях”, Є.Маланюка “Малоросійство” та ін.[5,с.47-51].

Як уже підкреслювалось, практично припиняються дослідження наукових засад українознавства в добу тоталітаризму, тоді робилось це головним чином вченими української діаспори: перш за все такими ентузіастами українознавства як О.Оглоблин, В.Кубійович і З.Кузеля, зусиллями яких була підготовлена і видана “Енциклопедія Українознавства”. В Україні ж лише наприкінці XX ст. (в 90-ті роки) вперше в практиці українознавства з'являється можливість вести планомірні системні дослідження, робиться спроба поєднання зусиль українознавців діаспори й України, вибудовується ряд науково-дослідних інституцій, зокрема Інститут українознавства Київського університету імені Тараса Шевченка, Інститут українознавства НАН України та Інститут народознавства у м. Львові.

Дослідження теоретико-методологічних проблем українознавства і як науки, і як навчальної дисципліни стає пріоритетним в роботі колективу Інституту українознавства (з червня 2000 р. НДІУ МОН України), очолюваного проф. П.Кононенком.

Серед окремих дослідників, які розробляли і розробляють ті чи інші питання теорії й методології українознавства слід назвати академіків В.Смолія, О.Пріцака, Г.Філіпчука, А.Жуковського, чл.-кор. НАН України В.Барана, професорів Т.Гунчака, Яра Славутича, Д.Штогриня, Л.Винара, Є.Федоренка, В.Крисаченка, Я.Калакуру, В.Сарбея, В.Солдатенка, В.Ідзьо, канд. іст.наук Т.Горбань, яка, до речі, вперше в українській новітній історії захистила дисертацію, присвячену українознавчій проблематиці, в т.ч. дослідженню питання періодизації науки. Вагомим внеском в осмисленні питань теорії й методології сучасного українознавства став науковий доробок акад. П.Кононенка. Зокрема, такі праці як: підручник для системи освіти “Українознавство”; “Освіта XXI століття: філософія родинності”; “Феномен української мови...” (у співавт.), “Український етнос: генеза і перспективи...” (у співавт.), “Національна ідея, нація, націоналізм” та ін. Коли систематизувати й узагальнено охарактеризувати доробок лише названих Інституцій і дослідників, то можна й сьогодні, при бажанні, вже чітко і переконливо визначити основні параметри науки українознавства. **По-перше**, вона не є штучним витвором, породженням кабінетних мрійників, а започаткована самим життям, є відповіддю на злободенні питання розвитку українського народу, його, світобачення і світосприймання; потребу суспільних і державних форм організації життя, національного самоудосконалення й самореалізації.

По-друге, що формується і розвивається ця наука за загальними законами розвитку суспільства і науки, зокрема: має свою етносоціальну і теоретико-методологічну базу.

Думка про цілісний інтегративний характер українознавства як системи наукових знань про Україну й українство проходить через усі дослідження попередників. Так, М.Грушевський у своїх працях і, в першу чергу, в "Історії України-Руси" переконливо довів, що формування українознавства як науки відбувається з того часу, коли дослідники переходять від висвітлення локальних етнокультурних сюжетів, опису окремих історичних подій, сфер діяльності, регіонів, діячів до широкого зображення всієї палітри життя народу, країни, історичного процесу в цілому. При цьому він вказував, на необхідність дослідження буття кожної народності (українського народу зокрема) як цілості окремо, в її генетичному спадку, а не як додатків до історії великодержавних націй.

До основоположних слід віднести і думки І.Франка з приводу обширу науки українознавства, її взаємодії з іншими науками та місця в загальноцивілізаційному розвитку людства. І хоч в його промові "Найновіші напрямки в народознавстві", виголошені ще наприкінці XIX ст., за формою йдеться про народознавство, але по суті, як це підтверджує і сам автор, мається на увазі щось більше, ніж те, що складає, власне, сферу народознавства.

Про важливість цілісного осмислення і вирішення питань буття українства, збереження і розвиток національної культури з великим занепокоєнням говорив В.Вернадський. "Питання стоїть про охорону інтересів істинної культури. Питання стоїть, нарешті, про збереження й розвиток руського племені з його споконвічних коренів про посилення його опору чужорідним виливам"[4,с.37-46].

Серед практичних заходів вирішення цих питань він бачив:

- а) встановлення правильного погляду на український рух у спеціальних виданнях;
- б) зокрема, сприяння якнайшвидшому вирішенню шкільного питання;
- в) сприяння введення спеціальних дисциплін з українознавства у вищій школі та відновлення предметів у середній.

Глибоко переконливі думки про історичну тяглість українознавства, його зростаючу роль у розвитку українського народу в освіті, зокрема, про державницький характер науки містяться в праці С.Єфремова "Українознавство".

"... Становище України, в самому процесі нескінченної боротьби невиразне й мінливе, – писав він, – все ж накладає на громадян її чимало нових обов'язків, а з них найперший – знати свій край, щоб найбільш доцільно та інтенсивно служити йому". Саме ж знання України з її минулим і сучасним "з усякими формами, завданнями та проявами українського життя", писав вчений, повинно стати морально обов'язковим.

Отже, паралельно з осмисленням українознавства як науки відбувається інший важливий процес – його трансформація в суспільне життя як галузі знань, основи освіти, просвітництва та виховання.

З часу проголошення державної незалежності України за ініціативою професорів І.Стешенка і О.Дорошкевича, при активній підтримці голови Центральної Ради М.Грушевського, а згодом і першого президента Української АН В.Вернадського розробляється державна політика впровадження українознавства як навчальної дисципліни в систему освіти зі своїм змістом, принципами і методами викладання. Зі становленням українознавства як науки і як навчальної дисципліни в системі освіти незалежної України вони органічно пов'язували доцільний розвиток процесів самопізнання, самовизначення й самореалізації української нації.

Виходячи з цієї принципової позиції, моделюються завдання освіти та виховання, зокрема, негайне відкриття українського народного університету.

Заперечуючи можливість формального підходу до справи, проф. Ф.Сушицький зауважує: "... Разом з тим також цілком ясно, що український університет як вищий прояв національної свідомості, повинен широко проводити ті науки та ідеї, які складають з себе цілий цикл т.зв. українознавства".

Підкреслюючи думку про те, що раніше ми мали змогу навчатись переважно чужому, і що настав час повернутись до свого, Ф.Сушицький пропонує: "В вищій школі це найкраще зробити через широко закладене українознавство".

Навіть такий, багато в чому фрагментарний погляд на процес формування українознавства як науки протягом XX і поч. XXI ст. дає підстави говорити, що в ньому є своя внутрішня логіка, цілісність і тяглість, що воно не є лише суб'єктивним витвором наших сучасників.

Через усі складнощі, перепони, обмеження і заборони українознавство постає по суті єдиним і неперервним зі своєю логікою прирощення знань. І при бажанні можна пізнати його об'єктивну природу, прослідкувати, як крок за кроком із окремих ідей, думок та теоретичних блоків твориться цілісна будова науки. Те, чим є сьогодні теоретико-методологічна база українознавства, стало і наслідком великої мужньої праці наших попередників і доробку сучасників.

Завдяки зусиллям попередників і наших сучасників, а тепер уже цілих інституцій, зокрема, колективу науковців НДІУ МОНУ і його засновника професора П.Кононенка сьогодні ми вже маємо:

досить чітке визначення сутності українознавства як науки і навчальної дисципліни, його мети, соціальних функцій і завдань;

концепцію українознавства як науки і навчальної дисципліни; чіткі уявлення про об'єкт і предмет науки українознавства; визначення його змісту, основних структурних компонентів, в т.ч. змістових концентрів;

розуміння співвідношення змісту і форм українознавства зі змістом та формами інших наук, бачення його як нової якості знань про Україну й українство;

визначення (в основному) понятійного апарату науки; уже діючі концепції, програми, методики українознавства як навчальної дисципліни;

необхідні науково-методичні розробки та обґрунтування шляхів та засобів впровадження українознавства як навчальної дисципліни і як методології освітнього процесу в середніх та вищих навчальних закладах України, в системі перепідготовки кадрів.

І це суттєво. Та одночасно ще надто повільно вказаний доробок набирає сили, йде в люди. Серед тих, хто впливає на обшари і зміст духовної сфери в сучасній Україні немало і таких, що все ще мають сумніви в доцільності розвитку українознавства як науки, і, особливо, його впровадження як навчальної дисципліни. Якщо в науковому, чи науково-методичному плані українознавство (як явище тимчасове) ще й має якийсь сенс, говорять вони, то з введенням його в системи освіти, просвітництва та виховання ніяк погодитись не можна. Бо вийде знову щось на зразок “наукового комунізму”. При цьому прибічники тези начебто і не помічають, що за використанням певного стереотипу відбувається підміна понять етнонаціональних і вузькопартійних, партійної ідеології і національної ідеї, духовних засад розвитку народу. З таких “добрих” переконань ще й тепер окремі керівники освітніх закладів та чиновники управлінських структур “роблять усе”, щоб доробок науки українознавства не вибудувався в окрему навчальну дисципліну, щоб інституції, які займаються розробкою проблем українознавства, не стали причетними до підготовки освітніх кадрів.

Не можна не звернути увагу і на таке трактування явища, що міститься в енциклопедичних виданнях (див. “Мала енциклопедія етнодержавознавства”, де говориться, що вживання поняття “українознавство” у надетнографічному розумінні викликане скоріше історичними обставинами (відсутністю власної держави, національної науки, освіти і т.п.). “Відсутність національної науки і тим більше її галузевої спеціалізації, – спричинили до спрямованості на Україну загалом як об'єкт дослідження. На цій традиції, – говорять автори, ґрунтувалось і ґрунтується слововживання українознавства...”

Тобто, поява українознавства, за авторами видання, викликана скоріше збігом обставин, а ніж об'єктивними чинниками: виникненням, розвитком, життєдіяльністю українського народу.

Саме такі теоретичні міркування, як здається, стали основою своєрідної концепції заперечення об'єктивного характеру існування українознавства як науки і навчальної дисципліни, яка була в свій час викладена в газеті “Освіта України” (17.III.1996).

У світлі сказаного раніше і, перш за все, нашими попередниками, неважко побачити, що у всіх цих випадках робиться спроба тлумачити українознавство як звичайну суму галузевих знань, як якесь збірне, до певної міри явище еклектичне, своєрідний замінник чогось сутнісно іншого, а не якісно нове знання, синтезуючу науку. Бо в іншому разі ми зіткнулися з порушенням об'єктивної логіки розвитку будь-якої науки і взаємодії, синтезуючих наук з галузевими (накопичення знань, їх систематизація, узагальнення, історіософське осмислення і т.д.). І, напевне, в світлі такої теорії українознавство розглядається не інакше як епізод, як явище, яке зійде найближчим часом, як тільки суспільні процеси увійдуть у «своє» русло, а галузеві науки досягнуть необхідного розвитку. (Розумій і так, що українознавство не стільки дитя суті, скільки часу і обставин.) А раз так, то виникають сумніви: на чому ж зосереджувати сили дослідників і чи варто їх доробок вивчати в школі.

Напевне, крім таких загальнометодологічного плану сумнівів (якщо це сумніви), з'явиться немало й інших стосовно змісту, структури, окремих галузей науки. Та це слід сприймати скоріше як проблеми духовного зростання. І в їх вирішенні нам будуть допомагати нові, глибоко виражені наукові розробки, те, що у науковому вжитку називається наповненням нового змісту, деталізацією того периметра будови науки, який залишили нам попередники[3,61-159].

Літ.: Бекон Ф. Новый органон. – М., 1939; Готт В.С., Семенюк Е.П., Урсул А.Д. Категории современной науки. – М., 1984; Рачков П.А. Наукovedение: проблемы, структура, элементы. – М., 1974; Кононенко П.П. Українознавство. – К., 2006; Кононенко П.П. Національна ідея, нація, націоналізм. – К, 2005; Токар Л.К. Актуальні питання теорії і методології українознавства // Українознавство. – № 1-2. – 2002.

Л.Токар

МЕТОДОЛОГІЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА. Методологія (від сл. метод і логас) – вчення про структуру, логічну організацію, методи, засоби діяльності. Методологія науки – вчення про метод наукового пізнання, принципи його побудови, способи і форми організації.

Таке визначення методології вказує на її виключну роль не лише в пізнанні світу (об'єкта), пошуку істини (як своєрідного вектора в русі людської думки), а й як на чинник формування свідомості людини, її здатності віднайти оптимальні шляхи та засоби своєї діяльності. Методологія дає відповідь на питання що, чому і як необхідно пізнавати і з чого починати.

Проникнення в глибини речей і процесів є основою наукового пізнання. Наука – це діалектична єдність теорії і методу. Метод за Гегелем не тільки дає істину в останній інстанції (абсолютну істину), але й творить сам світ, є його абсолютним законом. Тож, щоб відповідати своєму призначенню, наука має бути не тільки системою наукових знань, в яких пояснюється світ (об'єкт), але одночасно – і методом його вдосконалення та самовдосконалення суб'єкта. Закономірності розвитку Природи, людини, суспільства, причини єдності явищ і процесів не лежать на поверхні і тому не можуть безпосередньо відтворюватися в людській свідомості. В іншому разі потреби в науці не було б. Тому першим і головним завданням науки є – віднайти закономірності розвитку природи і суспільства, пізнати механізми їх дії та усвідомити межі застосування на практиці.

Виходячи із системного розвитку суспільства, особливостей його прояву як цілісності в різних сферах і галузях людського буття, методологія, відповідно, поділяється на загальну і галузеву. При цьому, як і в природі системних об'єктів, так і в структурі методології, яка визначає напрями і характер їх дослідження, існує органічний взаємозв'язок.

Порушення логіки такого зв'язку в структурі знання в методології його організації й розвитку може суттєво вплинути не тільки на характер розвитку науки, а й деформувати сам процес розвитку об'єкта. За таких обставин на певному етапі вплив складників на ціле стає більш відчутним, ніж цілого на його складники, що негативно позначається і на характері розвитку загальної методології. На формування науки самопізнання народу тепер все відчутніше стали впливати методологічні вектори, які визначаються в окремих сферах і галузях буття таких, як: матеріально-виробнича сфера, суспільне, державне життя, культура, ідеологія, політика, мораль тощо.

Виправлення ситуації може відбутися тільки за умови повернення розвитку суспільних процесів у русло дії законів природи, узгодженості їх прояву в кожній із сфер людського буття. Зростаючі потреби вирішення загальнометодологічних питань науки і науки про людину, зокрема, диктуються перш за все ускладненням самого знання, поглибленням його диференціації і помітним на цьому фоні відставанням процесів інтеграції та синтезу знань, які вимагають спеціальних і цілеспрямованих зусиль. Головними орієнтирами на цьому шляху мають стати:

людина і природа – єдине ціле; природа і довкілля є тілом людини; фізичне і духовне життя людини нерозривно пов'язане з природою; людина – суспільне явище і тільки в суспільстві природа виступає основою її людської сутності; тільки в суспільстві її природне буття постає як буття людське; як нероздільність природи і людини, такою ж має бути нероздільність сутності людини як цілого з усіма її формами і особливостями прояву у кожній із сфер буття.

Із цього логічно випливає:

по-перше, що науки, які вивчають окремо тільки одну природу (природознавство), або тільки одну людину (суспільствознавство) не можуть безмежно членувати по суті єдиний об'єкт пізнання;

по-друге, що на цьому шляху неодмінно має здійснитися теоретичний синтез, спроможний охопити в єдності обидва аспекти наукового пізнання – і природний, і суспільний, бо тільки в їх єдності існує реальна можливість пізнати ціле і закони його розвитку;

по-третє, загальне правило системного підходу справедливе і в пізнанні такого цілісного об'єкта (підсистеми природи), яким є людське суспільство. Всі здійснювані тут членування на рівні сфер буття і, відповідно, галузей знань в своїй перспективі неодмінно мають інтегруватися в цілісному знанні, яке, у випадку з пізнанням (самопізнанням) українського народу, і уособлює українознавство.

Питання теорії та методології в науці відносяться до тих, які потребують постійної уваги, пошуку всякий раз нових шляхів і засобів розв'язання проблем, творення наукового інструментарію у відповідності з потребами практики й рівнем свідомості людей. Тут не може бути абсолютно завершених, раз і на завжди сформованих уявлень і формул їх виразу. Бо на кожному історичному етапі в методологічному плані, як і на практиці, постають нові ще невідомі комбінації сполучень і взаємодії, а значить і пізнання закономірностей їх прояву [7, с.45-48].

Виходячи з такого розуміння, розвиток методології науки слід розглядати у 2-х вимірах:

як загальнометодологічну проблему з позиції становлення й розвитку науки як цілого, як форми (сфери) духовної діяльності, засобу формування свідомості людей;

і з позиції тих проблем, що постають на бистрині буття народу, яке певна наука (в даному разі – українознавство) намагається осмислити й пояснити в конкретному часі та просторі.

І хоч за тривалий період розвитку науки у загальному наукознавстві про особливості процесу сказано уже немало (і про закономірності, і про функції, і про принципи, і про методи), стосовно українознавства є потреба зауважити:

передовсім, що становлення і розвиток його як синтетичної науки, як цілісної системи наукових інтегративних знань, засобу самопізнання, самоідентифікації і самотворення народу має об'єктивний характер, який обумовлюється законами природи, потребами життєдіяльності народу, єдністю процесу пізнання світу і самопізнання людини (спільноти);

що формування українознавства як цілісної науки не є виключенням із правил розвитку наук. Тепер процес пізнання має багато прикладів утвердження тенденції одночасного розвитку як галузевих, так і синтетичних наук. Люди знають лише два шляхи, два засоби пізнання світу і самопізнання – це шлях диференціації та інтеграції складників об'єкта пізнання, із застосуванням методів аналізу й синтезу, що підтверджує – світ (об'єкт пізнання) єдине ціле;

що українознавство і його розвиток у напрямку своєї цілісності не суперечать уже усталеним галузевим наукам, а навпаки, сприяють їх розвитку, уточнюючи його напрямки і мету, ставлячи галузевий науковий пошук на більш широку і фундаментальну (методологічну) основу пізнання різних сторін, якостей і т.п. єдиного об'єкта. І гострота потреби в синтетичних науках визначається обширами і рівнем розвитку наук галузевих, які і прискорюють процес формування перших. Процес цей об'єктивний – людська свідомість прирошується синтезом знань.

І, насамкінець: довгий час вважалось, що в системі класифікації наук слід виділяти основні (фундаментальні) і прикладні – тобто ті, що пояснюють не основні, а «похідні» проблеми, пов'язані з життєдіяльністю самої людини.

Дехто і тепер, погоджуючись з існуванням українознавства як науки, одночасно відносить його до наук другого плану (прикладних).

Відомий випадок, коли конкурсна комісія з відбору проектів фундаментальних досліджень Міністерства освіти і науки України відмовилася розглядати проект Інституту українознавства: «Українознавство і проблеми самопізнання та самотворення українського народу», як такий, що не може бути віднесений до фундаментальних досліджень.

Невідповідність такого висновку зрозуміла, оскільки він у своїй основі суперечить важливішому Закону Природи – єдності та ієрархічного зчеплення всіх складових світу. Більше того, його пізнання (самопізнання) стає можливим тільки тоді, коли життя на планеті Земля, а значить й у Всесвіті в своїх трансформаціях досягає розумних форм. Пізнання (самопізнання) світу взагалі не може відбутись поза межами сутності розумного.

Таким чином, проблема пізнання світу (довкілля) і самопізнання людини в даному циклі трансформацій є і має бути визначальною для науки.

Ці висновки тим важливіші і необхідніші, бо за останній час робилося немало спроб поставити під сумнів правомірність застосування загальних закономірностей стосовно українознавства, як науки цілісного пізнання України і українського народу.

Не має і не може бути істинно наукового знання, яке б не розкривало і не утверджувало великий зв'язок усіх складових єдиного об'єкта пізнання і єдиного світу. В іншому випадку їх пізнання буде не відповідним. В такому контексті цілком зрозумілим постає той факт, чому в науковому пошуці ми неодмінно ставимо поруч пізнання світу і самопізнання людини, її свідомість і самосвідомість. Без усвідомлення, співвіднесення і взаємодії всіх складників неможливо зрозуміти і особливості етно-, націогенезу, розвитку культури народу, характеру, напрямків руху людської цивілізації, тим більше – виробити відповідну власну позицію в цьому русі.

Фахові, галузеві, політичні, регіональні і навіть суто земні обмеження локалізують думку в той час, як у глибинах людського ества все відчутнішим стає безмежний космічний покликання. І саме в цьому слід шукати першопричини постійного устремління і любові людини до свободи і незалежності, її невдоволення досягнутим і невпинної жаги нового знання, нічим необмеженої свободи мислення, а отже, і творчості та дії.

І в середні віки (коли порушення світоглядних догм було рівнозначним смертному вироку), і в будь-які інші часи, люди завжди залишались прибічниками нічим не обмежених думки, знання, пошуку.

Людина (спільнота) як невід'ємна складова Природи підпорядкована загальним законам її розвитку. В такій же мірі, як і сама Природа, вона безмежна у своїх можливостях. Як і Природа, людина є комплексом поєднань і в той же час – ланкою, складником інших природних систем. Закономірно, що і пізнання світу, в якому ми живемо, і самопізнання людей мають відбуватись синхронно. Пізнання суті будь-якого явища (об'єкта) не може відбутись за межами його єдності та взаємодії як внутрішньої, так і зовнішньої. Саме тому кожен крок науки має не обмежувати, а навпаки – надавати все нові і нові можливості в розкритті існуючих зв'язків, а відтак і творчого потенціалу як окремої людини, так і спільноти.

Нині вже досить чітко можна прослідкувати закономірність: чим на вищий щабель розвитку піднімається людство, чим ємнішою стає його свідомість, тим повнішими і всеохоплюючими мають бути знання людей як про оточуючий світ, так і про самих себе. Між процесом пізнання і самопізнання не можна допускати розриву, адже це може зашкодити не лише людям, а й природі. Діалектика ж пізнання й самопізнання бачиться такою, що дослідження ланки, сторони, якості тощо є лише кроком на шляху пізнання цілого. Природну ж сутність цілого можна пізнати лише в усій повноті її складників.

Таким же має бути і підхід щодо пізнання та самопізнання людини (народу). Тільки синтез властивостей, рис тощо розкриває її природну сутність, дає сходження до вершини пізнання і творення людського єства.

В його контексті дилема становлення і розвитку науки самопізнання народу на засадах інтеграції галузевих знань постає не лише розумною, а й має стати домінантною у пошуці шляхів і засобів суспільного розвитку. Цей висновок має за собою весь попередній досвід людства.

Думка про важливість і необхідність самопізнання проходить і через усю свідому історію українського народу.

“Питають нас народи, хто ми. І ми відповідаємо...”, що “ми русичі, аж ніяк не варяги”, – говорить в староукраїнській пам’ятці V – IX ст. – “Велесовій книзі”.

Питання “...звідки пішла Руська земля! І хто в ній почав спершу княжити і як Руська земля постала” були головними серед тих, на які намагався дати відповідь літописець Нестор у “Повісті минулих літ”.

Ідеєю самопізнання пронизана творчість видатних українських поетів, письменників і науковців.

Понять на деле жизнь людей,
Прочесть все чёрные страницы,
Все незаконные дела...
И сохранить полёт орла,
И сердце чистой голубицы!
Се человек!

...Людей изведать – и любить!

Ці пристрасні слова Тараса Шевченка з його “Тризны” могли б стати епіграфом не лише до літературно-художньої творчості, а й до гуманітарної науки.

Таке розуміння проблеми самопізнання, значення її вирішення (на переконання С.Єфремова), перетворює його в моральний обов’язок кожного громадянина: знати свій край, знати Україну з її минулим та сучасністю, з усякими формами, завданнями та проявами українського життя, щоб найбільш доцільно й інтенсивно йому служити. Тож пізнання й самопізнання, принаймні для духовних провідників України, постають не лише логічними і розумними, а й домінантними у пошуку шляхів та засобів соціальних злетів.

Здавалося б, за таких обставин усі зусилля мали б бути зосереджені на якнайшвидшому розробленні принципів, засобів та технологій цього процесу.

Та, на жаль, такою однозначною проблема бачиться тільки у взаємодії “людина – природа”. Як тільки її починають розглядати через призму стосунків “людина – людина”, коли зачіпаються інтереси багатьох, коли проблема переходить у площину політичну, – відразу втрачаються ясність і однозначність, виникає багато перепон на шляху її реалізації. І чи не тому пізнання й самопізнання, принаймні для українців, було і все ще залишається проблемою переважно політичною, а не науковою. А точніше, все ще науково не осмисленою й адекватно не відтвореною. А це, в свою чергу, не може не позначитися і на характері становлення науки самопізнання.

І тому процес її формування постає таким довгим і нелегким.

Свідомо чи з неуцтва, але й по 15-ти роках незалежності продовжуємо консервувати той стан суспільно-політичного життя, основи якого закладалися ще за часів царської Росії, коли жили за принципом «хати з краю» або «якось то там буде».

Неадекватність політичного мислення українців уже XIX ст. була визнана головним гальмом руху України на шляху соціального прогресу.

Відзначаючи великий потенціал української ідеї, П.Куліш, зокрема наголошував, що хоч “кращого в ідеї за українців нічого немає”, та в реальному житті ідея української сутності так і не реалізована.

І перш за все з причини відсутності “своєї національної, а не чужої політики”.

Отже, є розуміння й досвід мислення, є стурбованість. Немає лише одного – адекватної дії.

Не може світ дізнатися про Україну за умов, коли самі українці про себе мало що знають та й знати не хочуть.

Визначення напрямків і змісту розвитку духовної сфери, а за нею і політики, відбувалось і все ще відбувається переважно шляхом спроб і помилок. Соціальне ж замовлення (потреба) в українознавчих знаннях, що все більш чітко проявляється з кінця XX ст., як і раніше реалізується переважно на рівні інтуїції

та відчайдушних зусиль окремих дослідників-ентузіастів, до того ж ще й під тиском постійної протидії. Майже до кінця XX ст. в Україні фактично не проводилися серйозні системні дослідження в галузі науки самопізнання українського народу, і, зокрема, її методології.

Тільки після проголошення політичної незалежності України ця робота починає набувати обрисів системності та цілеспрямованості [6, с. 60-63].

Уже перші роки існування України в статусі самостійної держави показали, що її реальна, а не декларативна незалежність визначається світоглядом, самосвідомістю, ментальністю народу, політичною волею його провідників. І що все це ще не є відповідним до потреб часу.

Досягнення сутнісних змін лише шляхом проведення мітингів, проголошення гасел, політичних програм і декларацій не є вирішальним. То справа тривалої і кропіткої роботи по створенню власної системи духовного життя і, в першу чергу, розбудови національної культури, науки, освіти, виховання.

Таким чином, пізнання й самопізнання народу, закономірностей і механізмів формування його світогляду, ментальності й самоідентифікації тепер для українського народу стає не тільки важливою теоретичною і методологічною проблемою, а й конкретним практичним завданням. Необхідно дати відповідь на цілком конкретні питання нашого розвою.

На жаль, усю серйозність моменту, поставлених ним запитань відповідним чином усвідомили не відразу й не всі.

Певна частина політиків, освітян та й науковців все ще вважає, що вирішити їх можна на старих методологічних засадах, вперто відстоюючи підхід, за яким дослідження в галузях політики, мови, історії, фольклору тощо власне і є вичерпним українознавством.

І все ж завдяки тим, хто усвідомив усю важливість і гостроту проблеми цілісного пізнання й самопізнання українського народу та неминаячого їх значення для розбудови дійсно незалежної України, пошуки відповідей на поставлені самим життям питання, крок за кроком спрямовуються в сферу науки, освіти, виховання. Все помітніше в такому спрямуванні стає роль наукових й освітніх українознавчих центрів. Це особливо переконливо підтвердила й історія створення та діяльності Інституту українознавства Міністерства освіти і науки.

Розроблені колективом інституту концептуальні й теоретико-методологічні засади українознавства стали своєрідним наріжним каменем у подальшому розвитку науки й освіти.

Неординарність діяльності цієї інституції проявилась не тільки в якісно новому підході до українознавства (як до цілісної науки), а й у тому, що від самого початку вона (діяльність) по суті ніколи не обмежувалась лише науковими дослідженнями (хоч до цього колектив усякий раз спонукали).

Доробок Інституту завжди спрямовувався в галузі культури, освіти, виховання, державотворчі процеси. Це суттєво активізувало і значно прискорило науковий пошук, зробило його більш предметним і дієвим.

У минулому багато що було зроблено стросовно руйнування природної цілісності як особи української людини, так і нації, народу. На жаль, уроків з минулого не засвоєно. Як світова, так і етнонаціональні спільноти залишаються поділеними за соціально-політичними, етнічно-релігійними і ін. ознаками. Практично ігнорується великий закон Природи – єдності через багатоманіття. Етнічне, соціальне все ще бачиться не як єднаючий та взаємозбагачуючий чинник, а як фактор, що стоїть на шляху такої єдності. Природному принципу розвитку – єдності через багатоманіття і взаємозбагачення, люди вперто протиставляють свій – єдності через уніфікацію і “збагачення” через поляризацію.

Тепер в газетних публікаціях утверджується думка, що система освіти в Україні має бути уніфікована з європейською, підпорядкована тому, щоб наша молодь навчилася ідентифікувати себе з європейською спільнотою.

В іншому контексті стверджується, що еволюція українського парламентаризму тепер все більше має відповідати європейським стандартам.

На перший погляд начебто й приваблива перспектива. Та то тільки на перший погляд. Бо з чимось подібним ми вже зустрічалися у минулому.

Складно сказати, чого більше в такій постановці і закликах до розв’язання проблем: звичайного нерозуміння їх суті, чи свідомої гри у терміни з наперед заданою метою. Бо якщо ми підемо за порадами й ідентифікуємо себе з європейцями (до речі, невідомо з ким із них), то як тоді бути з самоідентифікацією. Та й взагалі чи буде тоді потреба себе самоідентифікувати? І як тоді бути з національною культурою, освітою, традиціями та й взагалі з тяглістю соціально-культурного процесу, який (за М.Грушевським) ніколи не переривався?

За цими ж ідеологемами, на думку їх творців, мають бути закладені й «нові» підвалини історичного процесу. Така невідповідність пошуків “ідеології для України” тим разючіша, коли виходити з того факту, що тепер сама Європа (Західна) стоїть перед серйозною кризою власної самоідентифікації.

Таке ж враження складається і від порад щодо запровадження європейських стандартів у сферу суспільно-політичного життя. Якщо мова йде про принципи суспільного й державного устрою, які пройшли перевірку й підтвердження життям (зокрема: формування й розподіл влади, її підконтрольність і відповідальність перед народом; прозорість формування й реалізації політики і т.п.), то це дійсно варте, щоб його вивчати, і в разі відповідності інтересам спільноти переносити на національний ґрунт.

В іншому випадку «стандартування» національного, суспільно-політичного життя за європейськими, американськими, російськими чи ін. зразками завдасть шкоди не лише сфері політики, а й культури, моралі, свідомості та й для інших буде малокорисним.

Можемо навіть не помітити, коли станемо перед дилемою маленької Македонії, доля якої ще не так давно залежала не від її народу, а від не то повноважного представника європейського уряду, не то посла американського президента.

Такою ж двозначністю відзначається і широко тиражована останнім часом в пресі концепція “громадянської освіти”.

Якщо зняти наліт фразеології про демократичні підвалини суспільства, толерантність відносин і т. п., то чітко постає думка, закладена в концепції, що національні інтереси українців, національна освіта й виховання є щось ефемерне, несучасне, архаїчне і шкодить прогресу, стоїть на шляху до Європи. Сумнівні, якщо не сказати шкідливі, постулати.

На цьому тлі чи не найгострішими постають питання: чому ж освіта в Україні має розвиватись не як якась абстрактна “громадянська”, а як національна, яка повинна формувати насамперед свідомих громадян України, а вже через їхню національну громадянськість – усвідомлення сенсу загальнолюдської спільноти; чому в основу її розбудови необхідно покласти українознавство і як науку, і як навчальну дисципліну та методологію освітньо-виховного процесу; чому історичний досвід народу, його традиції виступають домінуючими у зв’язуванні підвалин національної ідеї, принципів її дії і пошуку перспектив розвитку?

Саме тому в пізнанні, самопізнанні й самотворенні українства не має більш важливого і відповідального завдання, як створення наукового фундаменту цього процесу: з’ясування методології предмета, методу, функцій наук, які досліджують один і той же об’єкт, місце та роль цих знань в освіті, у суспільних і державотворчих процесах.

Літ.: Бердяев Н. Самопознание. – М., Харьков, 1998; Готт В.С., Урсул А.Д., Семенюк Е. П. О единстве научного знания (Общенаучные теоретические средства познания). – М., 1997; Декарт Р. Міркування про метод. – К., 2001; Єфремов С. Українознавство. – К., 1920; Кононенко П.П. Українознавство. Підручник. – К., 2006; Копнин П.В. Логические основы науки. – К, 1968; П.Куліш. Вибрані листи... – Нью-Йорк–Торонто, 1984; Є.Маланюк. Нариси з історії нашої культури. – Нью-Йорк, 1954.

Л.Токар

ПРИНЦИПИ УКРАЇНОЗНАВСТВА. Призначення будь-якої наукової дисципліни, і науки як цілого, визначається загальною потребою і логікою людського буття – пізнанням законів розвитку Природи, людини й суспільства та виробленням технологій їх застосування. Доки не пізнані закони розвитку, людина може тільки спостерігати та описувати явища й процеси, збирати і систематизувати факти, накопичувати імперичний матеріал. Але вона нічого не може пояснити і, тим більше, передбачити. Наука починається тільки тоді, коли знання приводяться в систему відповідно до законів розвитку. І процес цей постає оптимальним лише за умови, коли вивчення загальних і специфічних законів (в т.ч. й наукових) відбувається в органічній єдності, субординації та узгодженості.

При цьому важливо пам’ятати, що закони науки відтворюють лише те, що є в дійсності. Тільки за таких умов вони вказують, як необхідно мислити у тій чи іншій сфері буття, будучи пізнаними, закони виступають основою для визначення принципів і методів пізнання та практичної дії. Тож, хоч пізнання законів розвитку – головне, але не єдине завдання науки. Наступним її кроком завжди було визначення механізмів (принципів і методів) прояву пізнаних законів. Все це в своїй єдності та взаємодії й творить таке явище і поняття, як методологія науки.

Пізнання законів розвитку, усвідомлення принципів і методів їх прояву, в т.ч. й на рівні свідомості, дозволяє всякий раз глибше проникати в сутність явищ і процесів, чіткіше бачити місце і роль в них людини, виробляти адекватну її поведінку та дію. У цьому триєдиному завданні науки, в наближенні її до практики особлива (визначальна) роль належить пізнанню принципів прояву законів розвитку. Ще нашим предкам була відома істина: коли знайдено принцип, тоді неодмінно буде відшукано і засоби його поширення (застосування).

Відповідно, і в науковій організації знання центральне місце належить принципам його побудови. Те, наскільки для практики важить віднайдення наукових принципів дії, свідчить хоч би той факт, що без твердих і надійних наукових основ переконання люди не можуть брати на себе тягар важливих рішень та відповідальність за їх виконання. Усвідомлення принципів пізнання (самопізнання) дозволяє суб’єкту

формувати тверде переконання й логіку дій, побачити їх наступність і взаємозв'язок не тільки в теорії, а й на практиці.

Принцип (від лат *principium*) – початок, основа, висхідне положення теорії, вчення, науки, погляд на речі; керівна ідея, основне правило дії, внутрішнє переконання, що визначає норму поведінки.

Коли керуватися таким визначенням категорії «принцип», то в українознавстві, як і в будь-якій галузі науки, маємо виділити загальні (надсистемні) принципи, в яких проявляються універсальні властивості всього сущого, а також ті, що характерні для його внутрішньої побудови й розвитку як соціальної системи. І саме тому маємо визнати, що українознавство розвивається на основі таких ідей: **по-перше**, що його принципи не є чимось самодостатнім. Вони є похідними від принципів розвитку самого об'єкта дослідження (вивчення) – України й українського народу; **по-друге**, що пізнання світу і самопізнання людини й суспільства відбуваються в органічній єдності природного і соціального. Пізнання й освоєння Природи (довкілля і далеких світів) може і має бути здійснено тільки на основі його єдності із самопізнанням суб'єкта. Освоєння світу і самовдосконалення людини органічно єдиний процес, в якому одне без іншого відбутися не може; тільки завдяки практичному досвіду, принципам і методам його організації (методології) минуле зустрічається з сучасним і майбутнім і тільки так забезпечується неперервність і цілісність історичного процесу; **по-третє**, визнання того, що в українознавстві, як в науці цілісного пізнання народу, при творенні його механізму визначальними є концепти цілісності та ієрархічного щеплення всіх структурних компонентів системи і системних знань, взаємодії їх в процесі постійного розвитку, діалектичної єдності матеріальної і духовної їх сутності і, відповідно, свідомості та наукового знання, як на рівні теорії, так і практичного досвіду.

До числа основоположних (універсальних) принципів розвитку науки, як цілого, маємо віднести принципи: системності, цілісності, єдності світобудови і багатоманіття форм її прояву. Відповідно, й процес розвитку людини (спільноти) й науки про них неодмінно має будуватися на засадах принципу пізнання (самопізнання) всього багатоманіття прояву форм людської сутності як цілого і, одночасно, його єдності в прояву життя розумного на планеті Земля.

Спираючись на логіку цих надсистемних принципів розвитку, і українознавство як цілісна наукова система знань може і має розвиватися на основі принципів:

Єдності пізнання й самопізнання, творення й самотворення як домінантного (основоположного) принципу розвитку людини і спільноти та науки про них;

Єдності людини і Природи. Людина живе Природою, яка є її тілом. Тому детальніше й старанне вивчення впливів кожної території, кожної місцевості (довкілля) на людину, групу людей чи народ, має бути покладене в основу самопізнання. Сама будова Землі несе в собі причини і відмінностей, і єдності людських проявів.

Єдності матеріального і духовного (теорії і практики) в бутті людини (спільноти). Людина є синтезом усіх сфер буття. Знання про Природу і людину, як і сама Природа та людина – органічно єдині;

Диференціації та інтегративності знань.

В науці, як і в Природі, та природі людини закладені два принципи пізнання: диференціації та інтеграції процесу. Інтегративний характер знань визначений цілісною системною природою об'єктів (речей, явищ, процесів) пізнання. Диференціація є похідною від свідомості та психолого-біологічних можливостей людини;

принципу історизму (єдності та взаємодії минулого, сучасного й майбутнього), який відтворює і визначає неперервність історичного процесу, взаємозв'язок і взаємодію всіх його складників, зокрема, наступність і певну спадкоємність подій та процесів.

І, на кінець, **принципу внутрішньої самоорганізації змісту й саморозвитку науки**, що відбувається на основі концентрації та інтеграції знань в єдиній системі їх концентрів, які уособлюють специфіку прояву цілого (об'єкта) в основних сферах людського буття[7, с.45-48].

Літ.: Готт; Семенюк Э.П., Урсул А.Д. Категории науки. – М., 1984; Кононенко П.П. Українознавство. Підручник. – К., 2006; Токар Л.К. Об'єкт і предмет українознавства // 36. наук. праць НДІУ МОН України. Т. I. – К., 2003.

Л. Токар

МЕТОДИ УКРАЇНОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ — один з пріоритетних компонентів методологічного інструментарію наукового пізнання, комплекс прийомів і способів здобуття істини. Чільне місце серед методів українознавства займають загальнонаукові методи аналізу і синтезу, системно-структурного та проблемно-функціонального підходів, логічний, історико-хронологічний, історико-ситуаційний, порівняльний, ретроспективний, біографічний, методи конкретно-соціологічних досліджень, типологізації, класифікації, наукометрії, контентаналізу та ін. В сучасних умовах українознавці дедалі ширше застосовують кількісні методи, які важливі в роботі з комп'ютерною технікою.

Розвиваючись як інтегративна наукова система знань, українознавство спирається на доробок гуманітарних і природничих наук, що зумовлює використання загальнонаукових і міждисциплінарних методів дослідження. Вони дозволяють пізнавати ті явища й процеси, які перебувають на порубіжжі різних наук. Йдеться, зокрема, про методи аналізу і синтезу, які дають змогу, з одного боку, поглиблено дослідити кожен елемент системи, джерела кожного структурного підрозділу окремо, а з іншого боку, синтезувати одержані відомості, сформувати системні знання про об'єкт як цілісне явище.

Важливими є проблемний та функціональний методи, націлені на дослідження певної українознавчої проблеми, що потребує свого вирішення в загальнофункціональному контексті науки. Більшість українознавчих досліджень передбачають розв'язання проблемних ситуацій, перехід від відомого знання до невідомого шляхом вибору з багатьох варіантів пізнання найбільш оптимального, зосередження на головному та абстрагування від другорядного.

Незамінним в українознавстві є логічний метод пізнання, який базується на законах логіки і включає способи доведення або заперечення достовірності тих чи інших положень, висновків, доведення їх істинності або хибності. Цей метод зосереджує увагу дослідника на теоретичному осмисленні подій, явищ, процесів, формулюванні широких наукових узагальнень. Зважаючи на домінуюче місце в українознавстві історичних знань, історичних джерел, серед дослідницьких методів провідну роль відіграють історико-хронологічний та історико-ситуаційний методи. Вони допомагають проникнути у причини того чи іншого явища, з'ясувати його історичну зумовленість, основні етапи розвитку, виявити вплив конкретної ситуації на хід події або процесу.

Українознавство – це наука про людей, і сама вона твориться людьми. Ось чому вона послуговується методами пізнання особи, зокрема біографічним, завдяки якому українство як об'єкт пізнання персоніфікується, а всі події і явища сприймаються як результат діяльності конкретних людей. Біографічний метод орієнтує на аналіз життєвого шляху тієї чи іншої особи, допомагає виявити найхарактерніші риси покоління, яке вона представляє.

Досвід провідних українознавців засвідчує, що будь-яке дослідження може бути успішним і результативним за умови комплексного застосування методів, насамперед тих, що дозволяють продуктивно розв'язати завдання[7,с.45-48].

Літ.: 1. Кононенко П.П. Українознавство: предмет, завдання, історія, методологія // Наук. зб. Українознавство. — К., 1997. — С. 3—20; 2. Токар Л.К. Українознавство: становлення та проблеми розвитку наукової системи. — С. 24—29; 3. Калакура Я. С. Методологічний інструментарій українознавця // Українознавство. — 2003. — Ч. 1(6). — С. 76-78.

Я.Калакура

ІСТОРИОСОФІЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА — явище і поняття, яке починає активно осмислюватися і розроблятися в українській науці з середини 90-х рр. ХХ ст. і це не випадково: Україна вперше постала перед необхідністю пошуку власного шляху розвитку. Відтепер саме життя вимагало заново переосмислити не лише подальший поступ, а й всю історичну конкретику в контексті єдиного і неперервного буття та історичного досвіду народу. З цього часу стає все більш очевидним, що для забезпечення успішного й заможного його життя, руху в напрямку самореалізації однієї критики та заперечення вчорашніх цінностей уже недостатньо. Без глибокого аналізу, переосмислення всієї історії народу й історичного досвіду та його уроків, зокрема, одностороння (політично задана критика) на ділі може завдати лише шкоди, привести до апологетики ще гірших зразків позаминулого. На жаль, цього не уникла й українська спільнота. Принаймні, так можна атестувати те, як гуманітарна наука, однозначно засудивши і відкинувши своєрідний автаркізм (самозадоволення) компартійної еліти, не розкривши й не пояснивши його причин, об'єктивно мало що зробила і для пояснення та попередження подібного явища ще в більш загрозливих масштабах, в які воно переродилося упродовж 90-х рр. ХХ ст. та на поч. ХХІ ст. Увесь цей час українська наука (яку ще досить умовно можна назвати такою) була явищем, що існувало ніби десь поза межами історичного процесу[1,с.32-37].

І це в той час, як її завдання уже формувалися, виходячи з етнонаціональних устремлінь і мали осмислюватися на системних засадах національної ідеї, національних інтересів, на основі самопізнання, самоідентифікації й самотворення народу, побудови ним національної держави і громадянського суспільства. У цьому була тим більша потреба, оскільки не лише на політичному, а й «науковому» рівнях суспільство вже надто довго перебувало в полоні емоційно-політичного засліплення, а його чинники в своїх судженнях нерідко доходили до абсурду: коли й національна ідея у нас не то не «спрацьовувала», не то українська нація її взагалі не мала; коли національній державі протиставляється громадянське суспільство; етнонації — політична нація, коли мету і засоби власного розвитку та дії ми починаємо шукати в можливостях та скрижальях інших народів.

Як видно з усього, розв'язання цих та інших проблем тепер і надалі багато в чому залежатиме від «внутрішньої» організації української гуманітарної науки, відповідності її механізмів новим цілям і

завданням розвитку. Існуюча ж її структура, організація, а головне змістова заданість все ще залишаються в старій парадигмі. А за таких обставин наука не спроможна осмислити й здійснити глибинний аналіз нових тенденцій розвитку і сфер буття народу і, відповідно, мало чим може допомогти і політикам, і державцям, і широкій громадськості в усвідомленні та вирішенні цілого ряду невідкладних завдань, які все ще визначаються і вирішуються переважно стихійно, на засадах інтуїції, за допомогою методу спроб і помилок. І це тоді, коли існує нагальна потреба у виробленні якісно нового бачення, нових підходів та дій.

Коли тут хоч би узагальнено позначити ті питання, які тепер постають в центрі уваги української спільноти і у вирішенні яких уже ніяк не обійтися без їх історіософського осмислення (інакше не вирватись з хибного кола), то в першу чергу мали б виділити:

1. Визначення принципів, за якими має відбуватися подальше вдосконалення та структурування суспільного життя. Бо чи може бути прийнятним тут старий підхід, коли спільнота структурується за принципом 2-х полюсів: з одного боку невеличка групка надбгатих людей, а з іншого, основна маса громадян, які перебувають на межі виживання;

2. Усвідомлення того, що ж стоїть нині за соціально-політичною, етнічною розбалансованістю суспільного життя, коли етноси і регіони протиставляються етносам і регіонам, коли майже половина населення країни вже нікому і ні чому не довіряє;

3. Що треба зробити, щоб в Україні з'явилася єдина стратегія розвитку, щоб уряди, суспільні й політичні організації в її реалізації виступали не як опоненти своїх попередників і сучасників, а як спадкоємці й партнери в усьому часопросторі буття народу?

4. Як сформувати державну владу в усіх її гілках, щоб вона діяла як влада всього народу, а не влада тих чи інших партій, коаліцій, олігархічних груп та кланів?

5. Чому так трапилося, що життя політиків, бізнесменів, народних депутатів, політичних партій, інших чинників державної влади і народу відбуваються в різних вимірах?

6. За якими принципами необхідно творити суспільно-політичні структури, органи державної влади, щоб у своєму розвитку вони завжди відстоювали баланс інтересів окремої людини, певних спільнот і всього народу, щоб влада і політичні чинники шукали підтримку своїм діям у громадян тільки на шляху формування більш високого рівня їх життя, відповідного світогляду, розвитку свідомості, а не постійних політичних і духовних маніпуляцій та махінацій, які врешті-решт призведуть спільноту в нікуди?

7. Чи можна вважати, що в Україні тепер існує свобода слова, якщо вона не приводить до свободи вибору, коли вибір цей диктується грошима? Україною беззастережно і безсоромно правлять великі гроші. Серед фізичного і духовного насилля, яке так урізноманітнюється в українській спільноті найбільш огидним і системним постає насилля грошей.

При цьому зовні людину начебто ніхто і не насилує, не позбавляє волі, свободи мислення, віри, судження та дії, але матеріально вона поставлена в такі умови, коли під загрозою бути позбавленою роботи, а значить, втратити елементарні засоби до існування, позбавляється не лише свободи вибору, а й свободи мати свою думку та дію. (Пригадаймо хоч би випадки з телеканалом “Інтер”, київськими газетами “Хрещатик”, “Вечірній Київ” тощо). Тепер уже стало правилом, коли лікарі, вчителі, науковці та ін. подаються в торгівлю або за кордон на заробітки. При цьому сторонньо складається враження, що тільки гроші і власність дають людині свободу і незалежність.

Але враження те оманливе, поверхове. Бо реально і той, хто має гроші та володіє власністю не може вважати себе вільним, він стає рабом свого статку, зазнає насилля грошей. Статок і гроші все більше починають уособлювати смисл людського життя. І не складно зрозуміти, чому людям навіть з великим статком і великими грошима з часом все більше хочеться, щоб про них думали краще, чим у реальному житті. Саме з цією метою створюються благодійні фонди, будуються храми і навіть заклади культури. Але все те надто далеко від братнього безкорисливого єднання зі спільнотою, своїм народом.

Не менш гостро постає і пошук відповіді на запитання, що необхідно зробити, щоб такі системні й потужні засоби людського самовдосконалення й розвитку як преса, радіо, телебачення й, особливо, Інтернет не трансформувалися в засоби облуди, брехні, психологічного, морального і світоглядного тиску на людину?

Сьогодні українство починає все більше усвідомлювати, наскільки важливо в стратегії суспільного поступу забезпечити єдність політичного, економічного і духовного життя. Бо не можна досягти якісно вищого його рівня, перебудовуючи лише одну якусь частину цілого.

Зокрема, не можна не відчувати, як деформована мета економічного поступу сутнісно позначається й на деформації ментальності, моралі, культури, духовності народу.

І навпаки, деформована ментальність, мораль, духовність перетворюються із чинника розвитку в серйозне гальмо творчості, зростання добробуту народу. І чи не в цьому необхідно шукати головні причини того, що і після 15 років самостійного життя в Україні так і не вдалося здолати таке зло, як корупція та хабарництво, які тепер беззастережно проникли в усі його сфери.

Тільки цілісне системне бачення, осмислення й розв'язання усіх цих проблем (витоки, тенденції, наслідки та уроки прояву) в їх часо-просторовій єдності дозволять адекватно зорієнтуватися і в досвіді попередніх поколінь, а також знайти необхідні власні рішення. Саме це і вирізняє історіософський напрямок (аспект) в розвитку науки про людину. Тільки відчувши глибинне підґрунтя історії, тільки досягнувши в її логіці проблеми сьогодення і завтрашнього дня, можна віднайти і відповідні критерії та оцінки історичного процесу на кожному конкретному його відрізку. Тільки такий підхід дає реальну можливість осмислити сенс буття будь-то окремої людини, нації, народу чи всього людства, зрозуміти визначальну мотивацію людського життя, його призначення. І тільки так людина здатна усвідомити своє покликання та призначення, яке врешті-решт зводиться до того, щоб людина відбулася саме як Людина, стала Людиною. Тож і її буття має сприйматись не інакше, як сфера самореалізації в людині, нації, народі саме людського.

На фоні визначення поняття українознавства (див. статтю «Українознавство») не складно побачити, що саме цей аспект є домінантним в українознавстві. Історіософський метод є його внутрішньою сутнісною особливістю. І коли на основі такого підходу шукати визначення поняття «історіософія українознавства», то логіка виникнення самого терміна вказує нам і напрямок пошуку. Це поєднання двох грецьких термінів — *historia* і *sofia*.

Перший — історія вживається в його подвійному значенні: 1) як процес розвитку в природі й суспільстві; 2) як комплекс суспільних наук, що вивчають минуле нації, народу, людства в усьому його багатоманітті.

Другий — премудрість, мудрість, майстерність. Тож в найбільш узагальненій формі визначення «історіософію» можна передати як мудрість історії. У більш детальному ж його тлумаченні — це система знань, які відтворюють рівень свідомості народу, пізнання ним законів історичного розвитку, а в їх контексті сенсу людського буття і на цій основі дають підстави для аналізу й оцінки як свого власного досвіду, так і досвіду та уроків буття попередників, допомагають вибору найбільш адекватних напрямків та засобів поступу в майбутньому.

Але, було б некоректно обійти увагою і дещо інше визначення поняття, яке вперше з'явилося (у 2005 р.) в енциклопедичній літературі (Див. ЕІУ. Т.3. — К., 2005). Там, зокрема, говориться, що «історіософія» означає релігійно-філософські чи філософсько-ірраціонально-містичні уявлення про історичний процес та відповідні теоретичні схеми розвитку такого процесу і відповідні способи теоретизування і т.д. (Див. ст. «Історіософія»).

Напевне, як і будь-які наукові знання і, відповідно, термінологічне їх визначення (якщо глибоко проаналізувати) виростили з людських інстинктів, релігійних вірувань, містичних та ірраціональних уявлень тощо на шляху руху людства в пізнанні світу й самопізнанні. І чим глибше опускатися в минуле, тим більш чітко будуть проявлятися їх прецеденти в пізнанні дійсності й самопізнанні. Але ж свідомість людства в цілому і окремих народів, зокрема, зростає в напрямку все більш повного пізнання раціонального світу і себе в цьому світі.

Тому обшири іраціонального в змісті історіософії науки, як і в свідомості людини, весь час будуть зменшуватися. Отже, можна стверджувати, що і тепер, і згодом роль та значення історіософського складника саме як синтетичного знання в розвитку гуманітарної науки і, українознавства зокрема, увесь час буде наростати. Історіософський контекст українознавства є його визначальною сутнісною ознакою як синтетичної науки[2,с.76-78].

Літ.: Брайчевський М. Історіософські підвалини історичного поступу // Український історик. — 1994. — Ч.1-4. — С. 234-240; Губман Б.Л. Смысл истории. Очерки современных западных концепций. — Мю.: Наука. — 1991. — 190 с.; Ткаченко В., Ресент О. Україна: на межі цивілізацій (історико-політичні розвідки). — К., 1995. — 159 с.; Кремінь В., Табачник Д., Ткаченко В. Україна: альтернативи поступу. Критика історичного досвіду. — К.: фірма «Ars-Ukraine», 1996. — 778 с.; Павленко Ю.В. Історіософія // ЕІУ. — К.: Наук. думка. Т.3. — С. 591-592.

Л. Токар

ІНТЕГРАТИВНІСТЬ УКРАЇНОЗНАВСТВА — задана властивість науки, що визначається її метою, соціальними функціями та завданнями: цілісного пізнання (самопізнання), творення й самотворення об'єкта (українського народу та його країни). І.у. від лат. *integratio* — відновлення, заповнення (у напрямку до *integer* — цілого).

1). Процес, який веде до досягнення (в т.ч. і в сприйнятті) природного стану об'єкта, зв'язаності (органічної єдності) його окремих частин і їх функцій, що постають при диференціації пізнання цілого в т.ч. і багатоманітних функцій єдиної системи (організму).

2). Процес зближення (відновлення) зв'язків наук, що відбувається постійно поряд з процесом їх диференціації. Двоєдиний метод пізнання й освоєння світу, самопізнання й самотворення людини, нації, народу, людства.

Значення формування українознавства як інтегративної системи знань, як синтетичної науки про Україну і українство стає особливо зрозумілим на фоні наростання диференціації процесу пізнання (самопізнання), який постійно відбувається в гуманітарній науці від часів середньовіччя і до нині. При цьому подальше поглиблення диференціації наук про людину супроводжувалося і відповідною диференціацією їх методологічного забезпечення, що створює все більше труднощів у пізнанні та розумінні цілого.

Під впливом невпинного наростання обшину і глибини знань, які здобуваються галузевими науками, все відчутніше видозмінювалося і традиційне уявлення про українську людину, націю і народ України. Все відчутніше постає і потреба творення цілісної (загальної) методології процесу пізнання, самопізнання й самотворення цілого. Тим більше, що до останнього часу навіть науковці обмежувалися переважно знаннями про ціле на рівні дотичності того, що творилося галузевими науками і навчальними дисциплінами. Такий підхід, за яким ціле пізнавалося і характеризувалося на основі механічного поєднання його складових, був характерний ще й наприкінці 90-х рр. XX ст., коли навіть науковці, професори, викладачі крає- і народознавства нерідко ставили риторичне запитання: А хіба взагалі можлива така все об'єднуюча наука? І чи залишиться після її створення хоч якась галузь діяльності народу (або окремих його представників), яка не увійшла б прямо чи опосередковано до такого всеохоплюючого явища і поняття? Українознавство, як наука цілісного пізнання народу і його країни, насторожувало, викликало нерозуміння, а звідси і певну розгубленість в окремих представників науки, освіти і виховання. Бо на їх думку, це вело процес пізнання, самопізнання й самотворення в нікуди. Як наслідок з'явилися не зовсім адекватні пропозиції. Дехто бачив вихід у тому, щоб єдину синтетичну науку про Україну та її народ, яка тільки-но почала формуватися, розділити термінологічно і по суті на дві складові:

1) Загальне українознавство, яке включало б всю емпіричну інформацію про Україну й українство і тим поставляло матеріал, творило б “джерельну базу для українського народознавства” (Див. “Філософ. і соціолог. Науки”, 1995, № 1-2).

Не складно побачити: по-перше, що такий матеріал, і не лише емпіричний, уже накопичено всіма попередніми напрацюваннями галузевих наук;

по-друге. Що все це уже має свій понятійно-термінологічний вираз (Див. ст. “Українознавство”, “Україністика”; “Україніка”);

по-третє. Що тепер уже настав час і є потреба приведення усіх розрізнених галузевих знань до єдиного знаменника, тобто створення нової якості знань про ціле (Україну й український народ).

І мова має йти не про якесь нове всеохоплююче зібрання емпіричних матеріалів про Україну й українство, а про інтеграцію і синтез уже накопичених, а також тих, що ще будуть здобуті, знань. І процес цей, як і методи диференціації та інтеграції в творенні та осмисленні добутого знання бачиться в науці як двоединий і неперервний [6, с.60-63].

Літ.: Кононенко П.П. Українознавство. Підручник для вищих навч. зал. — К.: Міленіум, 2006. — 872 с.; Токар Л.К. Українознавство в системі наук і навч. дисциплін // Українознавство. — 2003. № 2-3(7-8). — С. 173-176; Карпенко Ю. О.Потєбня — зачинатель українського народознавства // Філософ. і соціол. думка, 1995. — № 1-2. — С. 23-38; Nota bene Літературознавчий словник. — К.: Вид. центр Академія, 1997. — С. 313-314.

Л. Токар

КОНЦЕНТРИ УКРАЇНОЗНАВСТВА. Для успішного розвитку українознавства як науки цілісного пізнання України й українства (див. ст. «Українознавство») виключно важливо зрозуміти, що ж складає в ньому цілісність, а точніше з'ясувати змістову структуру і, відповідно, побачити складники, з яких вона виростає. У цьому процесі принциповим є не тільки визначення того, що, а й як, яким чином пізнає його українознавство. І хоч в основі пізнання (самопізнання) завжди була, є і буде людська сутність як цілісність, та не менш важливо побачити й те, як ця цілісність постала і як вона проявляється. Вивчення об'єкта відбувається не в статисті, не в раз і назавжди заданій формі, а в процесі його діяльнісного розвитку, всякий раз у різних умовах, сферах і галузях буття. І саме ця особливість прояву людської сутності, специфіка формування свідомості та психології сприйняття людини, зумовлюють, що процес цей відбувається не відразу у цілісному вигляді, а в різних його складниках, у постійно наростаючому обсязі: від простого до все більш складного, від часткового до більш цілісного: спочатку за принципом диференціації процесу, а потім його оптимізації, що й обумовило виникнення галузевих (спеціальних) наукових дисциплін, в т.ч. і наук про людину.

Без їх доробку, попередньої, так би мовити, підготовчої роботи процес цілісного осмислення людської сутності не міг би відбутися. Але галузеві дослідження, кожне з яких розвивається за своїми принципами, методологією і методикою, рано чи пізно мали постати перед дилемою взаємодії з іншими складниками, виробленням механізмів і технологій взаємодії, а точніше перед дилемою розроблення методології розвитку цілого та особливостей його прояву. Дослідження методології прояву цілого в кожній із сфер буття (а не тільки особливостей самої сфери) якраз і відрізняють підхід інтегративного українознавства від його

складових – галузевих наук. Саме такий підхід у визначенні методології українознавства і поставив на перший план його подальшого розвитку проблему концентрації знань, добутих галузевими науками, в їх дослідженні та вивченні певних сторін, особливостей, властивостей, якостей і т.п. цілого.

При цьому результатом такої концентрації знань має стати не їх локалізація, як це може видатися на перший погляд, а посилення єдності і, відповідно, єдності концентрів як по горизонталі, так і по вертикалі в їх ієрархічному зчепленні.

Поняття концентр в українознавстві запозичено від латинського *concentratio* – концентрація, що походить від двох слів *cum* – разом і *centrum* – центр і означає зосередження, скупчення, зібрання в одному місці, або навколо єдиного центру. Формула концентрів знань не є абстрактною. В основу їх визначення покладено важливіші сфери буття української людини і спільноти. Вони відтворювали і відтворюють реальні процеси людського буття. Відповідно й концентрів знань може і має бути стільки, скільки існує сфер буття людини й спільноти.

Бо тільки в таких його сферах як природа, етнонаціональні, соціальні відносини, мова, суспільне, державне життя, політика, економіка, культура, духовність тощо проявляється людська сутність. Відповідно й пізнання (самопізнання) людини, спільноти має відбуватися за тим же принципом. Але особливістю прояву людської сутності є те, що хоч і відбувається цей процес у певній сфері: в економіці, політиці, громадському житті, культурі тощо, але неодмінно з людиною, спільнотою як цілісностями, які завжди несуть у собі знання і мотивації інших концентрів, і тільки в їх єдності й творять людське буття, стають критеріями його відповідності. І саме з цих позицій можна пояснити виникнення таких складних явищ духовності, які акумулюють в собі не вузький, специфічний спектр знань та дії, а набувають все більш комплексного інтегративного характеру. Завдяки цьому ми можемо більш чітко уявити, що стоїть за такими поняттями, як: “національна ідея”, “національні інтереси”, “етнопсихологія”, “етнокультура”, “економічна, політична культура”, “гуманітарна політика”, “соціальна політика”, “громадянське суспільство” тощо.

В методологічному сенсі виключно важливо завжди ставити перед собою запитання, а як всі ті знання, що інтегруються навколо того чи іншого стрижня в концентрі, сприяють не тільки усвідомленню досвіду специфічної дії, а й неодмінно тому, яке місце належить цьому специфічному знанню і досвіду специфічної дії в цілісній системі знань про людину, спільноту, в єдиному процесі їх самотворення.

Це тим важливіше, оскільки посилення цих процесів тепер уже не тільки на рівні спільноти, а й вселюдства стає все відчутнішим.

І не дивно, що головною проблемою розвитку українознавства на нинішньому етапі постає вироблення в спільноті потреби інтеграції знань, які формувалися і формуються на рівні їх концентрів і в яких відтворюється досвід основних сфер життєдіяльності людини й спільноти.

Та саме на цьому шляху виникає найбільше непорозуміння і суперечностей і не лише в науковій, а й політичній та управлінській сферах.

Серед науковців, а за ними й політиків та управлінців, є немало таких, хто й сьогодні вважає, що українознавства, як цілісної системи знань, як окремої науки немає і не може бути, бо це «загрожувало б (?) існуванню десятків наукових напрямків...”.

При цьому автори таких і подібних тверджень неначе й не помічають, що всі ці напрямки і школи виникли й існують не десь, не самі по собі, а як наслідок предметного (компонентного) пізнання цілого – українського народу.

В науці, як і в реальному житті, найбільш складним виявляється перехід на новий більш високий системний рівень мислення. Та без його здійснення не можна зрозуміти, що пізнання цілого не буде відповідним доти, доки воно відбувається на методологічних засадах лише якогось одного, чи навіть кількох його складників. Бо ціле завжди потребує й цілісної методології пізнання та дії.

Те, наскільки старі підходи можуть виявитись невідповідними новим потребам, новому рівню свідомості, мислення й стати деструктивними на практиці засвідчило, зокрема, й обговорення проекту “Державної цільової програми “Українознавство” в Міністерстві освіти і науки України, яке відбулося наприкінці 2003 р.

Як не прикро й дивно, але проти прийняття такої програми виступили ті, хто, як здавалося, мав би в першу чергу її відстоювати. Це представники трьох академічних інститутів: народознавства, мистецтвознавства, фольклористики та етнології й інституту українознавства ім. І. Крип'якевича.

Найбільш рельєфно і без будь-яких сумнівів мотиви заперечення були викладені у відгуках інститутів народознавства й мистецтвознавства, фольклористики та етнології.

“...Зовсім незрозумілий акцент, – стверджувалося у відгуку першого з них, – що українознавство виступає як наука”. (?) Форма і зміст цього відгуку засвідчили, що тут відстоюється фактично та ж лінія і дія, яка була запропонована в газетних публікаціях ще в середині 90-х рр., коли термін українознавство брався в

лапки, а саме його існування в якомусь (крім компонентного) синтетичному цілісному вигляді взагалі заперечувалося.

І хоч від того часу було вже немало зроблено (принаймні, в НДІУ МОН України) для дослідження сенсу, характеру та механізмів взаємодії українознавства і галузевих наук та навчальних дисциплін, однак, судячи з усього, цей доробок (концепції, програми, наукові статті тощо) залишився у декого поза увагою. Як наслідок і на поч. ХХІ ст. відстоюється все та ж сумнівна неконструктивна позиція: “В Державній цільовій програмі “Українознавство” ...пропонують підміну цілих самодостатніх наукових галузей, дисциплін, напрямків (?) академічної науки на інтегративну універсальну дисципліну “українознавство”. І хоч не зрозуміло де, коли і хто робив такі пропозиції, та те уже не має принципового значення. Принциповим у даному випадку є те, що як і раніше, безпідставно заперечується єдність, цілісність науки, реальний зв’язок її сутнісних компонентів. Головну небезпеку для науки й освіти тут і сьогодні бачать в об’єктивній тенденції до інтеграції наукових знань.

Немає якоїсь надпотреби обґрунтовувати всю безпідставність подібних (відомчих) побоювань. Вони девальвуються самою функцією науки, для якої завжди головним було не просте накопичення та поширення знань, а їх систематизація, системне, синтетичне осмислення, пізнання законів та закономірностей розвитку природи, людини й суспільства[6,с.60-63].

Термін же “інтеграція”, вжитий стосовно українознавства аж ніяк не може бути зведеним до механічного поєднання знань з певних концентрів людського буття. Інтеграція знань в українознавстві відбувається на рівні синтезу.

Саме синтез знань дозволяє творити їх нову якість, яка тепер стає вирішальним чинником не лише для розвитку цілісного українознавства, а й розвитку знань у кожному з його концентрів.

У такому висвітленні не менш суперечливою та сумнівною постає думка і про те, що проблема розвитку сучасного українознавства як інтегративної системи знань закорінена начебто в неадекватності його концептуальної побудови за принципом концентрів знань. Що саме “концептуальні засади, побудовані на єдності концентрів, стали своєрідною “ахіллесовою п’ятою”, тим чинником, що не тільки відігравав об’єднуючу роль, а й став своєрідною “лінією розлому”, котра буцім-то підштовхує до окремішності кожного з концентрів, роз’єднує потенціал вчених у розробці саме інтегративного українознавства.

Важко зрозуміти: як можна собі уявити інтегративні знання без процесу інтеграції, цілісну синтетичну наукову дисципліну без синтезу доробку спеціальних наукових дисциплін, в яких відтворюється досвід буття людини, нації, народу, вселюдства як цілого. Але і в цьому понятті, як декому здається, проявляється нечіткість концептуальних побудов сучасного українознавства. Оскільки українознавство, як і будь-яка інша наука, є “відкритою” системою знань. І це справедливо. Але мотивація цілісності українознавства не є похідною його змісту і структури (їх цілісність завжди відносна), а від його мети і функцій – пізнання українського народу і його країни як природосоціальної цілісності. Пізнання ж цілісного об’єкта може бути оптимальним лише на засадах відповідної методології й універсального інструментарію.

Що ж стосується “окремішності” концентрів, то вона була, є і буде, але неодмінно як відносна. Як відносним є поділ цілісного людського буття на окремі його сфери.

То ж українознавство не є і не може бути антиподом своїх складників.

Українознавство виростає із чинних його концентрів, розвивається в їх органічній єдності.

Виступаючи методологічним центром єдиної науки самопізнання й самотворення нації, народу, українознавство має своє коло знань у вигляді його концентрів, які, розростаючись, все відчутніше й помітніше перекривають один одного і таким чином творять те цілісне коло науки, яке на рівні свідомості й має розкрити сенс нашого буття в т.ч. етнонаціонального. Для наочності концентри знань можна уподобити концентричним колам, які утворюються на воді, коли на неї кидати якісь предмети. Розходячись, такі кола в перспективі будуть все більше перекривати одне одного і в кінці кінців зіллються в єдине ціле.

Подібним чином твориться і єдине коло науки самопізнання.

Та уявлення про структурну побудову змісту українознавства, як цілісної наукової системи, буде не повним, коли ми обмежимося тільки зовнішнім аспектом його прояву.

Він має і своє внутрішнє спрямування.

Перехід до більш оптимального (цілісного) знання і мислення може відбутися лише на засадах постійного самовдосконалення засобів науки. І в цьому випадку особливо актуальною бачиться думка І. Канта про те, що перш ніж пізнавати об’єкт, необхідно дослідити засоби пізнання, власну спроможність дати реальну картину об’єкта, пізнати його таким, яким він є.

Українознавство, як і будь-яка соціальна система, має свій керуючий центр і засоби (інструментарій) саморозвитку[7,с.45-48].

Таким центром (концентром), що забезпечує його розвиток виступають джерельні, історіографічні та теоретико-методологічні засади, історичний досвід та уроки самотворення й саморозвитку.

Саме цей центр (складник в структурі змісту науки) і дозволяє українознавству зосереджуватися не лише на самому корисному і достовірному, а й головним чином на універсальному і найбільш відповідному як для розвитку цілого, так і всіх його складників.

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Калакура Я.С.Історичні засади українознавства як науки і навчальної дисципліни. Українознавець. Львів-2005.-Ч.І.
- 2.Калакура Я.С. Методологічний інструментарій українознавця // Українознавство. — 2003. -Ч. 1(6).
- 3.Кононенко П.П. Українознавство. Підручник для вищих навч. зал. К.: Міленіум.
- 4.Кононенко П.П.Українознавство в системі освіти. Українознавець. Львів-2005.-Ч.І.
- 5.Кононенко П.Історичні засади українознавства. Українознавець. Львів-2006.-Ч.ІІ.
- 6.Токар Л.Українознавство і побудова національної держави в Україні. Українознавець. Львів-2006.-Ч.ІІ.
- 7.Токар Л.Українознавство у змісті та структурі національної освіти. Українознавець. Львів-2007.-Ч.ІІІ.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2007р.

Леонід Токар

Научный инструментарий украиноведа

Анотация. С этого числа под этой рубрикой редколегия начинает публиковать подборку терминов та понятий с украиноведения, в которой будут излагаться теоретико-методологические разработки с украиноведения как науки и учебной дисциплины.

Ключевые слова: украиноведения, украинистика, украиника, периодизация, теория, методология, концентри украиноведения.

Leonid Tokar

The scientific terms coonnoiseuer of Ukraine

Annotation: From this date under this rubric the editorial board begins publishing of terms and conceptions of ukrainian study in which teoretically-metodological working-ups of ukrainian study and educational discipline will be presented.

Key words: Ukrainian study, ukrainistics, ukrainics, periodization, theory, methodology, concentrers of ukrainian study.

Філологія

УДК 82.09

Анна Галащук

Ліна Костенко - поет дисидент

Анотація: У статті аналізуються поетичні та літературні твори поета – дисидента Ліни Костенко.

Основний акцент концентрується на творчості поетеси – дисидента Ліни Костенко, яка в радянську епоху була прбуджувачем української літератури, культури та громадської думки.

Ключові слова: Ліна Костенко, шістдесятники, український народ, ідея національного відродження українські поети,, творчість Ліни Костенко.

Л.Костенко, талановита поетеса-“шістдесятниця”, своєю творчістю вписала яскраву сторінку в історію української літератури. Творила вона в поетичному суцвітті Івана Драча, Миколи Вінграновського, Василя Симоненка.

60-ті роки ХХ століття – це умови тоталітарного режиму, коли український народ був позбавлений державності. Це був період, коли процеси денаціоналізації набували великої сили, коли нації перетворювалися у безлике населення, позбавлене своєї мови, культури, історичної пам’яті. Це болем віддавалось в серцях кращих людей України, в серцях українських поетів.

Ідея національного відродження, ідея повернення українському народу національної гідності проходить через всю творчість Ліни Костенко.

Стверджуючи ідею національного відродження, поетеса розвиває тему патріотизму, звертається до історичної пам’яті, до часів, коли український народ боровся за свою державність, за свою самостійність: звертається до історії тих народів, доля яких чимось нагадувала їй долю України.

Тема патріотизму яскраво звучить в історичному романі ”Маруся Чурай”:

“Усе як є - дорога, явори,
усе моє, все зветься - Україна.
Така краса, висока і нетлінна,
Що хоч спинись і з Богом говори”.

У творі “Маруся Чурай” Костенко відображає найсуттєвіші моменти соціально-політичного та духовного життя України середини ХУІІІ ст. Це Україна в період Хмельниччини.

У творі яскраво звучить почуття туги за українською державністю.

Це почуття проявляється і в образах роману, в таких, як Богдан Хмельницький, Пушкар, Іван Іскра, Лесько Черкес. Це – люди, в яких сформоване почуття власної Держави.

Поетеса в романі підкреслює величезну роль Богдана Хмельницького як організатора визвольної боротьби українського народу. Його розум і воля скерували величезну енергію українського народу в боротьбі за незалежність, за створення власної Держави:

“Усе до Богдана і всі од Богдана
із тьми виростають і в тьмі розстають”.

Відчувається позитивне ставлення поетеси до Богдана Хмельницького як поборника незалежної України, як хороброї, гуманної, розумної людини. Він добре розуміє значення поезії Марусі Чурай для України, для українського народу, для підтримання національного духа:

“Усі пісні - як перло багатоцінне,
Як дивен скарб серед земних марнот.
Тим паче зараз, при такій війні,-
що помагає не вгашати духа,
як не співцями створені пісні?
Про наші битви-на папері голо,
Лише в піснях вогонь отой пашить”.

Гетьман України виступає в романі також як поборник честі, який розуміє, що зрада людини те ж саме, що зрада вітчизни. Зрада людини сприймається ним як моральний злочин. Він скасовує своїм Указом рішення суду відносно страти Марусі [1,с. 391].

Пушкар, Іван Іскра, Лесько Черкес – борці за незалежну Україну, хоробрі, розумні, чесні, люди високої моралі.

Почуття туги за державністю проявляється також у змалюванні України, яка постійно страждала: це земля, на якій ніколи не було спокою, “тут споконвіку скрізь лилася кров”, тут постійно спалахували повстання замученого народу. В романі Костенко зображені поруйновані, голодні та холодні “удовині села” України.

Вболіваючи, що Україна 60-х-80-х років ХХ століття позбавлена державності, поетеса звертається до часів боротьби українського народу за незалежність, за право України бути Державою – вона звертається до часів Запорозької Січі. Поетесою опоетизоване українське козацтво, в її змалюванні козаки – це люди високої моралі, а Запорізька Січ-це демократична країна з високогуманними законами:

“а запорожці-люди без круть-верть.
Як по злобі
Козак уб`є, не дай Бог, козака -
Живого з мертвим ув одному гробі!”

Стверджуючи ідею незалежності України як Держави, Л. Костенко звертається інколи до історії інших народів, які боролись за свою незалежність; за те, щоб вистояти, як нація. В цьому плані слід згадати такі твори поетеси, як “Цавет танем”, “Плем’я Тода”, “Іма Сумак”. В їх підтексті – смисли, які безпосередньо торкалися проблем нашого суспільства.

Значне місце у творчості Л.Костенко займає тема: поет і суспільство. Поету, на думку Л.Костенко, належить велика місія борця. Поет повинен стояти в перших рядах борців за незалежність народу, країни, поет – це “правди і сонця сурмач, в умовах бездержавності Слово було чи не єдиним оберегом нації”.

Л.Костенко показує драматичне становище українських митців, що працювали в культурі бездержавного народу. З докором звертається поетеса до тих митців “застійних 60-80-х років, які втікали від “гарячих проблем національного життя, які не знаходили в собі сил, щоб чинити опір тоталітарній системі, і ставали на шлях “прислужництва”, “угодництва”. Вона говорить про таких поетів:

“Усе комусь щось пишуть на догоду,
та чечевиці хочуть, як Ісав.
А хто напише, або написав,
Велику книгу нашого народу?!”

Можна дати відповідь на останні процитовані рядки поетеси: її творчість це мовби літопис боротьби українського народу за свою незалежність, за право мати свою Державу. Все життя Ліни Костенко – це боротьба за право поета говорити правду своєму народу; боротьба з тими, хто не хотів бачити Україну Державою, а народ України незалежним.

“Ліна Костенко – яскрава і самобутня творча індивідуальність з власним усталеним світорозумінням”, – писав М.Бажан.

Самобутня і етична позиція Ліни Костенко. “Вона органічна не приймає зраду, моральну безпринципність, усілякі поступки Злу – все це у її розумінні є потворним”.

Творчість Ліни Костенко довго замовчувалась. Цілих 15 років “мовчала” поетеса, але залишилась нескореною тоталітаризмом, залишились “неопалимою купиною” [1, с.392].

Список використаних джерел та літератури:

1.Галащук А.Костенко – поет дисидент. Науковий Вісник Українського Університету. - М.2003, - т.IV.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2007р.

Анна Галащук

Ліна Костенко - поет дисидент

Аннотація: В статті аналізуються поетическіе и літературніе произведения поета – дисидента Лины Костенко, которая в эпоху была будителем украинской литературы, культуры и общественного мнения.

Ключевые слова: Ліна Костенко, шестидесятники, український народ, ідея національного відродження, українські поети, творчість Лины Костенко.

Anna Galashchuk

L. Kostenko – poet-dissident

Annotation: This article represents poetical work of dissident – L.Kostenko. The basic accent is creation of famous poet – L.Kostenko, which was enlightener of Ukrainian literature and culture.

Key words: L.Kostenko, the sixties, Ukrainian nation, national idea regeneration, Ukrainian poets, creation of L.Kostenko

УДК 82.02

Марія Голець

Поняття “Осязання” в літературних пам’ятках в Україні XI–XVII століть та необхідність його поновлення в українській мові

Анотація: У статті аналізується поняття “Осязання”, яке характерне для літературних пам’яток України XI-XVII століть.

Основний акцент концентрується на поновленні поняття “Осязання” в українській мові.

Ключові слова: Осязання, українська література, українська мова, науково-технічна українська мова.

Кожне поняття утворюється складним шляхом мислення багатьох поколінь людей, у якому застосову-

ються порівняння, аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, ідеалізація, умовиводи. В енциклопедичних словниках та довідниках України поняття визначають однією з форм мислення, в якій відбиваються загальноісторичні властивості предметів і явищ об'єктивної дійсності, загальні взаємозв'язки між ними у вигляді цілісної сукупності ознак. Предметом поняття є не поодинокі речі, а загальне в речах. Філософи - матеріалісти виступили проти абсолютизації первинного значення поняття, а визнавали лише реальні в даний час існуючі ознаки предметів і явищ. На їхню думку, за Платона і Гегеля помилково визначали поняття не лише реальні, в даний час існуючі ознаки предметів і явищ, а й усі ті, які коли-небудь мали ознаки, що входили до змісту поняття. До чого призводить нехтування первинного значення поняття бачимо на прикладі заміни одного з головних відчуттів людини - осязання на відчуття дотику. Глибока повага, а можливо й абсолютизація первинного значення поняття, за яке виступали філософи-ідеалісти, необхідна умова для мовотворення, особливо у визначенні взаємозв'язків між поняттями та науковими термінами.

Арістотель визначив дотик посередником осязаного відчуття: *“...орган осязання знаходиться всередині, тому що тільки в цьому випадку буде тут схожість з іншими почуттями, тобто осязання буде неможливим при безпосередньому дотику. Оскільки безпосереднє прикладання до м'язової тканини збуджує відчуття, то звідси виявляється, що воно є лише посередником осязаних відчуттів”* [1]. Відчуття осязання поділяють на активне і пасивне. Пасивне осязання відзначають у дитини в зародковому стані, відносячи його до найпершого усвідомленого почуття, завдяки якому малюк орієнтується у просторі в лоні матері і благополучно народжується на світ.

Активне осязання у педагогічній літературі характеризується як відчуття, що розвиваються завдяки взаємодії пасивного осязання і чутливості рухового апарата. Педагогам у процесі навчання дітей доводиться докладати великих зусиль до розвитку кінестезивної чутливості рук та голосового органу.

Розглянемо визначення поняття “осязання”, яке наводиться в матеріалах для “Словаря древнерусского языка” И.И.Срезневского: (“Тако и душа по всему тѣлоу деиствуетъ пятью слоугъ своихъ, рекше пятью чювствіи: ѿчима, слухомъ, обоняніемъ, еже єсть ноздрима, вкоушеніемъ и ѿсязаніемъ, еже єста роуць” /Никиф. м. Посл.Влад.Мон./) [2].

Виклад слова осязання у наведеному матеріалі для словника древньоруської мови очевидно характеризує його як одне з п'яти відчуттів людини. Звідки з'явилось в українській мові поняття “дотик”, що замінило широко вживане поняття відчуття “осязання”? У списку використаних джерел “Словника української мови XVI - першої половини XVII ст.”, який є продовженням двотомного словника стародавньої української мови XIX-XV ст., що засвідчує нерозривний зв'язок розвитку української мови, наводиться багато прикладів використання слова “осязання” та споріднених з ним слів у творах стародавньої художньої, літописної літератури, церковної мови. Можна навести низку прикладів використання слова осязання у писемних пам'ятках України XI - XVIII ст., в яких осязання характеризується одним із основних відчуттів людини: “віден і осязан биті изволи”, “осязатель”, “осязаніє”, “осязательно”.

Слово осязання, яке існувало й продовжує існувати в мові нашого народу, не включене в словники української мови, а лише згадується в словниках російсько-українських, як російське слово [5]. Слово “осязаемость” як російське слово перекладено українською мовою як “відчутність”, а в дужках зазначено (на дотик), а ще як “помітність”. Очевидним є те, що ні помітність, ні відчутність не в змозі передати первинного значення поняття осязаємості як відчуття. Як можна відчуття осязання перекласти, скажімо, як дію дотику? Та й чи можна вважати відчуття осязання і осязаємості простою відчутністю на дотик або ж помітністю? Дбаючи про чітку визначеність поняття та збереження його первинного значення, будемо притримуватися ознак “сталості” поняття осязання як відчуття та враховувати й ті зміни, яких воно може зазнати в процесі розвитку наукового знання.

Відчуття осязання в сучасній українській мові викладено як відчуття дотику. Розглянемо його визначення у “Словнику української мови”, під редакцією І.К.Білодіда [5]:

1. Дотик - дія за значенням дотикати та дотикатися.

2. Дотик - відчуття, що виникає при стикуванні шкіри з навколишнім середовищем.

Пропонуємо поряд з існуючим поняттям дотику як дії за значенням дотику і дотикатися, відновити в українській мові відчуття осязання (дотикання і стикання теж суть різні); (різні - російські “прикосновение” й “соприкосновение”).

1. Осязання - дія, за значенням осязати і осязатися.

2. Осязання - відчуття, що виникає при стиканні зовнішніх органів відчуття з навколишнім середовищем. Осязання - частина мови - дієсменник.

Для кращого розуміння відчуття осязання як дії, що виникає при стиканні зовнішніх органів відчуття з навколишнім середовищем, спробуємо розглянути відчуття дотику, як конкретне відчуття тактильної чутливості шкіри під впливом фізичних тіл. Осязанне відчуття набагато ширше, ніж відчуття дотику, воно виникає як при стиканні з світловим, звуковим випромінюванням, так і при безпосередньому дотику до шкіри фізич-

них тіл. Чим допоможуть нам у поясненні вживаного в історичних пам'ятках у XI - XVII ст. відчуття осязання сучасні наукові дослідження психологів, медиків та педагогів? У сучасних дослідженнях психологів відчуття осязання характеризується значно ширше, ніж дотик або ж стикання шкіри, як це визначено в словниках української мови. Переконливим доказом цього твердження можуть послужити дослідження про наявність рецепторів осязання, які знаходяться не лише на поверхні шкіри, а й на різній глибині залягання в її товщі в різних ділянках організму. Лікар і психолог В.М.Бехтерев у праці "О значении органов равновесия в отношении развития наших представлений о пространстве" [3] визначив орган осязання одним із вищих органів зовнішніх відчуттів людини. Осязання, зір та слух, на його думку, мають прямий зв'язок та вплив на функцію рівноваги та орієнтації у просторі. "Існування такого зв'язку, - відзначав Бехтерев, - пояснюється з тих обставин, що враження, які сприймаються трьома вищими органами зовнішніх відчуттів - зоровим, слуховим та осязанням імпульсами, нерідко виявляють прямий вплив на функції рівноваги" [3].

У медицині, в клінічній практиці послуговуються в живій розмовній мові з пацієнтами поняттям осязання, за яким оцінюються "пороги відчуття людиною простору і часу" [6]. У медичній науці виникла так звана "теорія образів" [5, 8], за якою висловлене припущення про те, що осязання чутливість організму людини полягає у здатності розпізнавати просторові і часові надходження нервових імпульсів до центральної нервової системи, де відбувається розшифровка потоку імпульсів, внаслідок чого з'являється те чи інше враження.

Педагоги, як і лікарі, надають великої ваги збереженню та розвитку вродженого відчуття осязання людини. У педагогічній науці відчуття осязання поділяють на активне і пасивне. Пасивне осязання здійснюється всіма наявними зонами екстроцепційного, здебільшого шкірного відчуття. Пасивне осязання відзначають у дитини ще в зародковому стані, відносячи його до найпершого усвідомленого відчуття, завдяки якому дитина відчуває присутність матері без явного дотику до неї та вловлює її душевно-емоційний стан. Активне осязання у педагогічній літературі характеризується більш складним відчуттям, яке розвивається у дитини завдяки взаємодії пасивного осязання і чутливості рухового апарату – головним чином руки людини. Педагогам у процесі навчання дітей доводиться докладати великих зусиль до розвитку у дітей відчуття осязаного сприймання просторових та часових компонентів. Педагоги приділяють велику увагу розвитку чутливості, вправності руки дитини, що досягається осязанням досвідом [4].

Внаслідок проведеного аналізу термінології сучасних наукових досліджень, вивчення матеріалів до словників про природу виникнення поняття осязання є нагальна необхідність його поновлення та використання в сучасній українській мові для повсякденного вживання та в науково-технічній літературі.

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Аристотель. Исследование о душе: Пер. с древнегр. - Казань: Типография Императорского Университета, 1885. - 98 с
- 2.Голець М.І.Етика матері й дитини.-К.: Тираж, 1999.-200 с.
- 3.Бехтерев В.М. О значении органов равновесия в отношении развития наших представлений о пространстве// Избранные сочинения. - М.: Медгиз, 1954. - С. 120 - 153.
- 4.Срезневский И.И. Материалы для словаря древнерусского языка: В 2 т./ Типография Императорской академии наук. - С.-Петербург, 1895. - Т. 2: Осязание. - С.755.
- 5.Словник української мови. Під ред. Білодіда І.К.: В 11 т./ Наукова думка. - К., 1971. - Т. 2: Дотик. С. 393.
- 6-Сперри Р.У. Механизм созревания нервной системы// Экспериментальная психология: Пер. с англ. - М.: Изд-во иностранной лит-ры, 1960. - С. 319 - 369.
- 7.Стивенс С.С. Абсолютные пороги// Экспериментальная психология: Пер. с англ. - М.: Изд-во иностранной лит-ры, 1960. - С. 65 - 66.
- 8.Сикорский И.А. Ход умственного и нравственного развития ребенка. - К.: Литотипография И.Н. Кушнерова и К⁰, 1901. - 64 с.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2007р.

Марія Голець

Понятие "Осязание" в литературных памятках в Украины XI–XVII веков и необходимость их возобновления в украинском языке

Аннотация: В статье анализируется понятие "Осязание", которое характерно для памятков Украины XI–XVII веков.

Основной акцент концентрируется на возобновлении понятия "Осязание" в украинском языке.

Ключевые слова: Осязание, украинская литература, украинский язык, научно-технический украинский язык.

The problem of comprehension in literary memorandum of the Ukraine XI – XVII century

Annotation: In this article we can see problem of comprehension in literary memorandum, which is present in literary memorandum of the Ukraine XI – XVII century. The basic accent is reconstruction meaning "comprehension" in Ukrainian language.

Key words: Comprehension, Ukrainian literature, Ukrainian language.

УДК 82.09

Тетяна Донцова

Героїчний епос Бориса Грінченка: психологічні підвалини героїчної особистості

Анотація: У статті аналізується героїчний епос Бориса Грінченка.

Основний акцент концентрується на психологічних підвалинах героїчної особистості в епосі Бориса Грінченка.

Ключові слова: Борис Грінченко, героїчний епос, героїчні особистості, психологічні підвалини героїчної особистості.

Злам століть характеризується взаємовпливом сталих літературних традицій характеротворення XIX століття та новоутворених XX століття. Головним виразником ідей літератури XX століття, гаслом якої було: нема Бога, нема побутовості, вважаємо Ф.Ніцше. Гнівні викриття Ф.Ніцше були спрямовані проти часу, що народжував "жалюгідну людину, яка вже не в змозі зневажати себе" (тип людини XIX століття), яка все робить дрібним, живе "маленькими втіхами" стадної тварини [7, с.46]. Герой XX століття – Надлюдина.

Оскільки вибір імені в давнину, особливо в дохристиянські часи, базувався у давніх слов'ян, як і в інших народів, на віруваннях у його магічну містичну силу, на вірі в те, що надане людині (а в даному випадку літературному персонажу) власне ім'я так або інакше впливає на її дальшу долю [9, с.154], то модель поведінки головної героїні обумовлена перш за все магічним змістом імені: Олеса – обрана.

Грінченко не випадково обрав ім'я для своєї героїні, адже літературно-художній антропонім [1, с.231-249] – це результат суб'єктивної авторської творчості.

Принциповість, відповідальність, категоричність та цілеспрямованість – характерні риси Олесі. Позбавлена любові матері, вона не має інстинктивної прив'язаності до життя. Ідея роду для такої людини, як Олеса, ніщо поруч з честю. А значить головним життєвим принципом вважає самопожертву [10, с.76-77] заради близьких людей. Найдорожчою людиною для Олесі є дід Данило, який є її опікуном.

Данило у буквальному перекладі (це давнє семітське слово – Дані-Ель) відтворюється, як "мій суддя – могутній", причому останнє слово тут є завуальованою назвою бога [3, с.124]. Виходячи зі змісту ім'я Данила, можемо припустити, що Грінченко мислив його виконавцем божої волі.

Олеса обрана Богом. СENS її життя – врятувати собою близьких людей. Про своє призначення вона дізнається від діда Данила, який є посередником між Олесею та Богом. Дід Данило з самого початку готує її до зречення себе через героїзм. Б.Грінченко виводить головну ідею на початку форми малої прози і, як підтвердження її життєздатності, - в кінці: "Кожен чоловік повинен боронити від усякого ворога рідний край, не жалиючи свого життя" [4, с.146], вкладаючи її в уста діда Данила.

Зречення себе заради спасіння Батьківщини - героїчний вчинок особливого значення, бо найвищим подвигом є той, в якому відсутній страх смерті чи страх втрати життя. При тому, на думку В.Белова, "щоб відчути страх смерті, треба мати абсолютно визначене поняття про неї. Як же можна боятись того, про що ми не маємо ніякого уявлення? А от життєвого досвіду ми набуваємо із самого моменту народження і саме його ми боїмося втратити" [2, с.78-82].

Самозречення Олесі свідоме. У такому випадку необхідність здійснити подвиг ставить Олесю перед вибором: особистого чи інфрасобистого, морального чи аморального, життя чи смерті.

Страх втрати життя невідомий Олесі, адже в неї нема інстинктивної прив'язаності до земного існування. Це - поведінка обраної людини.

Якщо розглянути ім'я Олеся з погляду будови слова, то в основі лежить корінь "лес". З самого початку твору письменник включає до подій природу взагалі, і ліс зокрема.

Головна героїня живе у невеличкому селі на Волині, яке "заховалося в лісах, і знайти його було не легко" [5, с.144-145]. Під час першої татарської навали "величезний, старий, темний ліс" рятує головну героїню від смерті, а другий напад загарбників ставить Олесю перед вибором: життя чи смерть. Героїня

обирає смерть, бо “вона не боялась. Вона вийшла з-за куща і пішла попід лісом зовсім не в той бік, де було її село... Дедалі ліс усе густішав. Олеся вела ворогів просто в середину лісу, де було болото” [4,с.147-148].

Тут наразі думка Е.Громова про те, що “ідеальність героя залежить і обумовлюється перш за все масштабністю і внутрішнім багатством його власної натури у співвідношенні до високого суспільного ідеалу, якому він служить” [8, с.38-39].

Одним з кроків художнього мислення психологічного рівня убік індивідуально-неповторного макрота мікрокосму, став художній прийом, що одержав назву плину свідомості. Вперше цей термін був представлений у 80-х роках XIX століття у лекціях У.Джеймсом, який згодом у книзі “Наукові основи психології” (1890) писав: “Свідомість ніколи не змальовується сама собі роздрібною на шматки. Вислови типу “ланцюга” чи “ряду” не відображають свідомість так, як вона уявляється собі самій. У ній немає нічого, що могло б унепорушнюватись – вона тече. Тому метафора “річка” чи “плин” найбільш природно відтворює свідомість” [8, с.918-922].

Б.Грінченко в оповіданні “Олеся” подає перелік морально-кризових почувань героїні саме плином свідомості шляхом невластиво-прямої внутрішньої монологічної мови: “Чи добіг же Михайлик додому? Чи сказав дідусеві? Ох, хоч би мені довше поводити їх, поки він добіжить!”[4, с.148-152].

Невластиво-пряма внутрішня монологічна мова слугує здебільшого високоефективним засобом підключення власне авторської свідомості до свідомості персонажа. Як слушно зазначає М.Дем’янюк, ці “безшовні” контакти зближення, взаємоперелиття творять своєрідний поліхарактерологічний потік, чийми берегами вже не є та чи інша життєва ситуація, подія, конфлікт, а усе життя героя, входження і виходи з якого автором означаються не сюжетно, а всього лиш стилістично; “миттєвість занурення у героєву душу, її рефлексорика та домінуючі етапи за цих умов стає не тільки вражаючою, а й психологічно перенасиченою, такою що ставить поруч і думку, і факт, і подію, і духовно-емоційне їхнє сприйняття та засвоєння” [6, с.30-32].

Психологічно насиченою в формі малої прози Грінченка є не тільки невластиво-пряма внутрішньо монологічна мова, але й пряма зовнішня діалогічна: “Високий татарин скрикнув:

- Чого ж ти стала? веди!

Дівчина повернулася до ворогів. На блідому обличчі палали темні очі. Вона глянула ворогам у вічі і тихо промовила:

- Я далі не піду.

Татарин під’їхав аж до неї, показав їй нагая й вилаяв. Дівчина осміхнулася:

- Я не поведу вас далі, хоч би ви й убили мене. Я вас, вороги, завела в цей ліс, і ви не вийдете відціль” [8,с.150-152].

Грінченко подає образ Олесі у світлі символів: магічне тлумачення імені, будова слова, здійснення подвигу в ситуації “інтересе”.

Олеся – носій героїчного вчення про смерть. Вона діє в екстремальних умовах: між життям та смертю. Перебіг думок героїні автор включає в ситуацію “інтересе”.

Ситуація “інтересе” характерна для української літератури початку XX століття. Прикладом може слугувати “Блакитний роман” Г.Михайличенка. Передумови “інтересе” сягають малої прози Б.Грінченка – “Олеся”, “Каторжна”, “Сама, зовсім сама”, “Панько”.

Психологічні підвалини героїчної особистості малого епосу Б.Грінченка виявилися на підтекстовому рівні, доказом чого є свідомий вибір письменником імен для героїв, типізація й індивідуалізація характерів, ситуація “інтересе”, використання такого прийому художнього мислення психологічного рівня, як плин свідомості, невластиво-пряма внутрішньо монологічна, пряма монологічна та діалогічна мова. Діалогічне та монологічне мовлення, яскраво представлене в грінченкових оповіданнях, набуває експресивності саме в героїчному циклі, де роль діалогу та монологу має вирішальне значення, адже вони здебільшого мають місце в морально-кризових ситуаціях.

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Белей Л. Українська літературно-художня антропонімія кінця XVII – XX століть: Дис.док.філолог.наук: 10.02.01.- Ужгород, 1996. .
- 2.Белов В. Знання про смерть лише примножують скорботу// Наука і суспільство. – 1993. - №2.
- 3.Глинський І. Твоє ім’я – твій друг. – К.: Веселка, 1978. .
- 4.Грінченко Б. Зернятка. – К.: Веселка, 1989.
- 5.Громов Е. Правда героя// Громов Е. Восхождение к герою. – М.: Просвещение, 1982
- 6.Дем’янюк М. Еволюційні процеси в українській прозі кінця XIX – початку XX століття. Форми та функції внутрішньомонологічного мовлення: Дис.канд.філолог.наук: 10.01.01. – Дніпропетровськ, 2000.

7. Ницше Ф. Антихристианин: Опыт критики христианства// Сумерки богов/ А.А.Яковлева. – М: Политиздат, 1990.
8. Урнов Д. Потока сознания литература// Краткая литературная энциклопедия. – М.: Сов.Энцикл., 1968.
9. Худаш М. З історії укр. антропонімії. – К.: Наук.думка, 1977.
10. Хигир Б. Тайна имени// Личный магнетизм. – М.: Книжный мир, 1990.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2007р.

Татьяна Донцова

Героический эпос Бориса Гринченко: психологические особенности героической личности

Аннотация: В статье анализируется героический эпос Бориса Гринченко.

Основной акцент концентрируется на психологических особенностях героической личности в поэзии Бориса Гринченко..

Ключевые слова: Борис Гринченко, героический эпос, героическая личность, психологическая особенность героической личности.

Tatyana Dontsova

Heroical epos of the B.Grinenko: mental basic of heroical personality

Annotation: This article consider heroical epos of the B.Grinenko. The basic accent is mental basic of heroical personality in writing of the B. Grinenko.

Key words: B. Grinenko, heroical epos, heroical personality, mental basic of heroical personality.

УДК 82.16

Олесь Дудин

Сонети Шекспіра - поезія любові і добра

Анотація: У статті розглядаються проблеми фахового перекладу сонетів Шекспіра..

Основний акцент концентрується на перекладах та перекладачах сонетів Шекспіра та ролі перекладацького мистецтва для виміру шекспірівського духу у світовому часопросторі.

Ключові слова: Вільям Шекспір, сонети Шекспіра, дух Шекспіра, поетичні уявлення Шекспіра, світобачення Шекспіра.

Що стосується з'ясування проблеми перекладів сонетів Вільяма Шекспіра з англійської на українську мову, то перекладачів творчості було не так багато.

За весь час перекладами сонетів займалися кращі представники української діаспори, які проживали в США та Канаді. Серед них Ігор Костецький[1,с.267-269], Остап Тарновський[3], Богдан Чопик[4].

Найбільше серед діаспорних українських літературних діячів перекладами Вільяма Шекспіра займався відзначаючий цього року своє 90- ліття Яр Славутич, який досконало переклав чотири сонети: сонет №18, сонет №46, сонет №66, сонет №71[2].

З числа українських класиків перекладами сонетів Вільяма Шекспіра займалися Іван Франко, який переклав 11 сонетів, Павло Грабовський переклав 1 сонет[1,с.267-269].

В незалежній Україні перекладами сонетів Вільяма Шекспіра на українську мову займалися Дмитро Паламарчук, Дмитро Павличко, Василь Глинчак, який переклав і опублікував в журналі "Зерна" 5 сонетів В.Шекспіра. Практично всі сонети Вільяма Шекспіра він переклав з англійської на українську, використовуючи видання сонетів В.Шекспіра, виданих в Лейпцігу у 1987 році[6] та Лондоні в 1993[7] та 2004 роках[8].

Не вдаючись до біографічних даних про В.Шекспіра, з'ясуємо мету, завдання перекладу такого вірша, як сонет.

При уважному і глибокому дослідженні сонетів Шекспіра, яке є не простим перекладом, для якого властиві і форма, і зміст, якому притаманне не тільки те, що характеризує сутність образів, а через них глибоким зміст шекспірівського духу. Моя мета - якнайглибше і якнайточніше виразити дух Шекспіра в перекладених сонетах. Дотримуючись всіх особливостей форми сонета, дати українському науковцю, поету досить цікавий, глибокозмістовний, якісно новий переклад.

Користуючись своїми засадами при перекладі, досягти при цьому майже неймовірного: показати глибоке проникнення в сутність сонета не тільки через його образність, а й через те, що ми називаємо великою мудрістю славного англійського поета епохи Відродження. Моє завдання передати словом найтонші

поруки духу Шекспіра і в той же час відкрити перед науковцями ту наймовірнішу глибину, те дивовижне розуміння природи Всесвіту взагалі і людської природи зокрема. Дати чітке і яскраве уявлення про духовний світ великого поета, про його ставлення до світу і до людей, оскільки закоханий в природу, в її буття, Шекспір славить вічність життя, його безсмертя в любові. Бо тільки любов, її цвітіння та її плоди незнищенні часом. Час смерті – ніщо супроти великої любові і гідного життя. В любові до життя і в самій любові закладена безсмертна суть людської природи. Шекспір закликає: "Люби добро, - й залишишся навечно". Не розтринькуй себе на марне, не нищ і не страчай своїєї краси, бо вона лиш єдиний раз дана. І змарнувавши себе, не розквітнеш ні в дітях, ні в своїх нащадках"[5].

У перекладах сонетів Вільяма Шекспіра можна побачити їх невичерпну глибину, скромність духу і неймовірне чуття, яким поет так дивовижно володів. Дар його уяви, міра відчуття - ось властивість генія, на якій ґрунтується його мудрість. Мудрість Шекспіра невичерпно велична, одухотворена любов'ю і життям, природою Всесвіту та його буттям, по -філософськи мудра, затаєно-зверхня сутність сонетів." Ніщо тебе у часі смерті не зупине, рятуючись, роди, й твій дух у нім не згине", наголошує він в 12 сонеті[8].

Не християнська любов до ближнього, а любов до землі і космосу вічна, - твердить Шекспір: "Любов і без того безсмертна", великий поет дарує їй безсмертя: "Знесилившись всім тим, жадаю смерті, лиш би моя любов жила в безсмерті", наголошує поет в 66 сонеті[5].

Шекспір неодноразово застерігає від марної трати дорогих хвилин і від суєти, яка може поглинути і навіть знівечити найкращі людські почуття, які врешті-решт, якщо не прислухатися до розуму, до тверезої розсудливості, знищить в часі себе, змарнує даремно свій плід, своє життя, свою красу. Шекспір наголошує: "Людино! В любові твоє безсмертя, любов, як вираз сутності людської, нескінчений- невичерпний вимір її Буття."[5].

Нічого не бажає поет, окрім великої людської любові, знаходячи для неї найглибші і найзмістовніші слова. Він виражає дух епохи, всесвітній людський дух. Заглибившись у зміст коханої істоти, в її очах він бачить сонце, нетлінний чар природи, вроди та краси.

За таких прекрасних якостей сонетів Шекспіра їм потрібно дати високий художній переклад, відтворити найточніше вираження його суті, щоб співставляючи цей переклад з іншими перекладами, бачити ясно: наскільки поетикою цей переклад піднявся вище від попередніх перекладів. Слід найкраще передати невичерпну і глибоку мудрість Шекспіра, а не якісь примітивні вірші, що відповідають формі і аж ніяк змісту сонетів.

Здійснюючи переклади сонетів Шекспіра, помічено багато таких властивостей, які очевидно, мало хто помічав. Шекспір, хоч і образний, все ж точний, навіть витончений, делікатний. Простота його рядка в багатьох його сонетах поєдналася з мудрою образністю, з тим духом шекспірівської тайни, з даром зоряної уяви. Тут таємнича образність і глибока мудрість існують разом, в єдиному злитті, виражаючи гармонію духу та суть його змісту. Можна сказати твердо, що багато хто з різних перекладачів недотягує до тієї великої мудрості Шекспіра, не вловив її суті до кінця, тому - то в багатьох перекладах немає ні тої точності, ні того яскраво вираженого духу поета.. То не скільки переклади, як гарні переспіви, навіть з приблизною передачею змісту. Складається враження, ніби деякі з них штучно зроблені, а не відчуті плинністю та розумінням всієї системи образів, мало того, дехто з перекладачів забуває, що Шекспір різний, ромаїтій в одному і тому ж сонеті. Хотілось би довершити розпочату роботу ще краще, дати українським науковцям такий переклад сонетів Шекспіра і втакій силі, як ніхто, безнастанно дбаючи про якнайглибше вираження їх суті. Вона безмежна в такій відповідності з буттям природи, з її глибоким та мудрим розумінням її невичерпних властивостей. Можна без перебільшення наголосити, що ніхто з поетів світової літератури не зумів так глибоко, так всебічно і в такій повноті і силі природи висловитися, як Вільям Шекспір, тому-то після Гомера, це справді – один з найбільших поетів світу, яких тільки знає історія людства. Його творчість бездоганна у всіх її вимірах. Вона поєднує в собі дивовижні особливості людських характерів з особистим "я" самого поета, безмір неймовірних пристрастей, безконечні зіткнення героїв в комедіях, в драмах та в історичних хроніках: їх сміх, і сльози, розпач і божевілля, сутички і кровопролиття, високі почуття і лицарська гідність, лихварство і ошуканство, взаємна повага і велика душевна доброта, інтриганство і підлість, і той же час – на тлі поразок і перемог, вселюдської драми велика любов та ніжне кохання, що супроводжують рід людський від народження і аж до смерті. Одним словом, все, що дає життя, знайшло свій вияв, своє мудре втілення також і в сонетах Вільяма Шекспіра. Це ще одна їх особливість, де суспільне життя переплітається з особистим життям поета, про що наголошує Шекспір в 9 сонеті:

“Що світові втома, її страждання плач;
І, щоб ти не творив, ти канеш в небуття;
Вдова одна ж – добром ти їй віддяч:
В очах, в красі дітей її й твоє життя”.

Його соціальна сторона настільки глибока, здається, що вона переступає межі своєї епохи, доносячись до нашого часу, тим то вона тривожить нас, спонукає щораз до дії, тому-то ми, перечитуючи, або дивлячись їх (драми) на сцені, сприймаємо протиріччя далекої від нас епохи, як протиріччя сучасного світу, і не інакше, а тільки так.

Шекспір-поет і драматург настільки загальнолюдський, що здається, що сам Безмір з його невичерпними властивостями рухається перед тобою, ніби ти сам несешся в тому плині образів та думок, - і він дихає твоїм існуванням, так ніби сам поет рухає весь світ, все людство, наснажуючи своєю творчістю чиєсь чи твоє "Я" до неймовірності.

Безмір поетичних уявлень – ось та міра, що визначає геній Шекспіра, найвищий злет людської духовності за всі часи існування людства. При такій вершині духовності не маєш права знаходитись нище від неї, тільки на рівні з нею, тільки з духом оригіналу, це означає, що треба йти в парі з поетом, проникаючи та заглиблюючись в такі особливості сонета, які встиг намацати, але не знайшов для них відповідників, що мене ще й зараз турбує, проте я вважаю, що з часом вони будуть відшукані мною. Правда своїми дослідженнями я домігся ще одного: не переставив жодного рядка, до чого влавались інші перекладачі. Це вже одна з істотних вад при перекладі, а дехто з - поміж них собі завважить: нічого суттєвого, аби лиш переклад був гідний. То, так, якби ми мали справу з вільним віршем, все ж перед нами сонет, характерний своєю формою, мало того, точністю форми, і тому я думаю: такі переміщення в даних перекладах неприпустимі, як би ми про них не міркували. Від того, що втрачає зміст, порушується єдність складових сонета. Завжди чогось не вистарчає в його довершенні, або через поспішність перекладача, або через відсутність належного луху Шекспіра, в усякому разі, через плиткий його зміст. Можна без перебільшення: він не виражає по-справжньому духу Шекспіра.

Шекспірівські сонети потребують особливого розуміння і не менш особливого та глибокого проникнення в них: інакше успіху не досягнути. Кожний перекладач завжди виходить зі свого особистого розуміння даних речей, скажімо: тому-то переклад одних і тих же творів в одних перекладачів може бути сильнішим, в інших, навпаки, - слабшим. Звідси випливає, що такого поета, як Шекспір, треба перекладати якнайкраще, не дозволяючи собі жодних відхилень як від форми, так від змісту.

Вільям Шекспір – рідкісне явище світової літератури: і тому з його творами треба поводитись, як належить. Нема чого братися тим, хто не почуває себе прихильним до великих речей, хто сам не є великий ні своїм духом, ні своєю здібністю, як перекладач.. Добре, коли перекладач – поет і до того ж, -неабиякий поет, коли досяг майже шекспірівського рівня в своїх речах, тільки йому можна звершити задумане.

В даному випадку Природа Речей, її розуміння Шекспіром багато важить, то, на мій погляд, - квінтисенція його духу, той багатоманітний та різноликий Безмір, який немов пульсар у Всесвіті, випромінює своїм життям, який живить нас і надихає нас його неймовірними властивостями, який не тільки веде нас до таємночості великого Розуму та його Буття, а й возвеличує нас, підносить нашу духовність до небачених вершин світової цивілізації, до значно глибшого її розуміння, ніж воно насправді є. Він відгравлює наші почуття, наснажуючи їх глибоким змістом, він дає відкритися їм якнайкраще. І той, хто по- справжньому торкнувся тієї глибини духу, той ніколи не розлучиться з тим всерозмаїтим завзяттям і з тим всебічно розмаїтим даром уяви, і з тим всепроникним сяйвом натхнення, що осяює своїм словом велич і красу Природи, велич і красу людського Буття, що без міри захоплює дивом людських характерів та їх невичерпною пристастю: Бути чи не бути - ось питання, захоплює їх ненавистю та їх боротьбою проти несправедливості та соціального зла, наголошував Шекспір у 14 сонеті:

“Не зорям, що осуджують мене,
Зізнатись мушу, що і я- астроном,
Бо у добрі та злі пошукаю земне,
Нещастя лих сповідую їх гроном,
Я – не віщун, що блискавкою тне,
Що шарпає і вітром, зливою та громом;
Чим не віщунство, виблагане небом“.

Вільям Шекспір, не тільки в своїх комедіях, драмах та історичних хроніках, він такий же неймовірно великий і в своїх прекрасних творіннях, - таких маленьких за формою і таких невичерпно глибоких за своїм змістом,- сонетах[9].

Їх ставлять поруч з його наймогутнішими драмами, - незаперечними символами людського духу, його всемогутніми чинниками добра та справедливості, тою всеперемагаючою істиною людської Природи і вселюдського Буття!

Список використаних джерел та літератури:

1. Габлевич М.”Шекспірів Ерос.Життя і творчість.-Кандидатська дисртація.

- 2.Славутич Яр. - Київ. Вид-во "Дніпро"-1994, т.2, с.267-269.
- 3.Тарновський О.Вільям Шекспір "Сонети". Вид-во."Мости".- Філадельфія, 1997.
- 4.Чопик Богдан. Яр Славутич - Богдан Чопик: творчі дороги вчених. -Львів – 2004 р.
- 5.Шекспір Вільям. Твори в шести томах.- Київ"Дніпро", 1986, т.6.
- 6.Shakespeare William. "Sonette" Verlag Philipp Reclam jun.-Leipzig,1987.
7. Shakespeare William."Yhe Complete Works"Magpie Books,7 Kensington Church Court. -London, 1993.
8. Shakespeare William."Yhe Sonnets" Collection's Poetry Litrary. - London, 2004.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2007р.

Алесь Дудин

Сонеты Шекспира - поэзия любви и добра.

Аннотация: В статье рассматриваются проблемы профессионального перевода сонет Шекспира. Основной акцент концентрируется на переводах и переводчиках сонет Шекспира и роли. Основний акцент концентрується перекладах та перекладачах сонетів Шекспіра та ролі Переводческого искусства для измерения шекспировского духа в светлом мироизмерении.

Ключевые слова: Вильям Шекспир, сонеты Шекспира, дух Шекспира, поэтические представления Шекспира, мировидение Шекспира.

Oles' Dudyn

Sonnet of Shakespeare – poetry of love and kindness.

Annotation: In this article we can see problem of professional translation Shakespeare's sonnet. The basic accent is translation and translator of Shakespeare's sonnet and role translation mission for the connoisseur of Shakespeare.

Key words: W. Shakespeare, sonnets of Shakespeare, spirit of Shakespeare, world outlook of Shakespeare.

УДК 82.09

Андрій Захарченко

Християнські мотиви у поетичній творчості Яра Славутича

Анотація: У статті розглядається християнський пласт тематики у творчості Яра Славутича. Значної ваги надається образам найбільших християнських свят – Різдва, Великодня, а також – розглядається сакральна присутність у поезії Святої Трійці – Бога Отця, Сина і Святого Духа, що характеризує світогляд письменника як християнина.

Ключові слова: боговите слово, містерія Різдва, Великодній лад (устрій), Київ, Архангел Михаїл, Свята Трійця.

Багатогранна палітра творчості Яра Славутича не може не захоплювати широтою осмислених тем і сюжетів, глибиною порушених образів, що й не дивно, адже хронотоп його поезій практично можна вважати безмежним, оскільки охоплює практично всю земну кулю (згадаймо, що письменник відвідав найвизначніші сакральні споруди світу на п'ятох материках), а також – оспівав всю історію людства, починаючи з казкового за своєю стародавністю – Шумеру. Однак значний пласт його віршів присвячений феномену християнства, що перегукується зі світоглядною позицією автора, яка характерна для нього, насамперед, як для українця. Живучи на іншій півкулі нашої планети, по суті митець глибоко в серці проніс любов до найвизначніших християнських свят року, згадуючи при цьому свою батьківщину і рідну матір. Таким чином у день його народження 11 січня 1970 року з'являється поетичний твір "На Різдво", який свідчить про наявні християнські мотиви у творчості Яра Славутича:

Дзвенить молитва над столом святково,
І на долівці сіно шелестить...
О не забути боговите слово,
Що всім ясило благодатну мить! [1, с.183].

Як бачимо, Різдво – наймістичніше свято року, коли людина начебто опиняється на межі, прагне осмислити своє минуле, оцінити сьогодення, помріяти про майбутнє. Людина ніби опиняється сам на сам зі своїм "Я", своєю душею, своїми вчинками. Таким відчуттям сприяє глибина безмежного зоряного неба і снігової пустелі, що повертає очі до недосяжних небес, звідки чекаємо такої бажаної Долі, адже в цей час Світло

зійшло з Неба на землю під проводом Вифлеємської Зорі, яка стала знаменням для пастушків та вчених мудреців-волхвів, що прийшли поклін віддати втіленому Богу.

П'ятистрофовий катрен "На Різдво" присвячено матері Яра Славутича, яка на той час проживала в Україні, а син – на іншому континенті. Поет з ностальгією описує своє дитинство:

Мені приснилась біла паляниця,
Накритий стіл і соняшна кутя,
І понад хатою в лету жар-птиця,
Що ловить зорі й знає майбуття[1, с.183].

Образ жар-птиці постає у вигляді загадкової Берегині роду й народу, культом матері в прадавню епоху, коли жіноче і чоловіче не змагалося між собою за владу, а співіснувало в повній гармонії, лише доповнюючи одне одного. У поезії образ казкової вогненної птиці наче перегукується з християнською лампадкою, варто вслухатись у наступні рядки, в яких так майстерно передано подих українського Різдва:

Сім'я сідає до святного столу,
Де пахне сніп і де п'янить узвар;
З ясної стелі, мов з небес, додолу
Лампадка ронить сяєво, як жар[1, с. 183].

Не менш романтично завершується цей вірш, в якому лунає спогад автора про ті добрі часи, коли він мав можливість разом з рідною ненькою святкувати незабутнє містичне свято – Різдво:

Мені приснилась біла паляниця,
Накритий стіл і соняшна кутя...
Нехай навіки спомином іскриться
Той добрий час – на все моє життя[1, с.183].

Як бачимо, в цій поезії свято Різдва вражає своєю містичністю, тому ми можемо говорити про синкретичність цього явища, оскільки християнські мотиви порівнюються до космічних висот осмислення буття.

У чотиристрофовому катрені "Північне сяйво" присутня захоплююча романтика Півночі, ліричний герой намагається з'ясувати природу чарівного видовища, характеризуючи його наступним чином:

А я тверджу: – Це потаємна сила
Державця Всесвіту, Землі й людей
Краси цінителям, поетам Сяйва,
Про себе вістку з неба подає[1, с.219].

У наведених рядках перифраз допомагає з'ясувати сутність Бога, який володіє усім Всесвітом. Надзвичайно хвилююче з цього приводу звучить остання строфа твору, в якій присутній образ весняного марення:

О ви, що палко марите весною
У новорічні довгі вечори,
Виходьте з хат, милуйтеся яснограєм –
Вістує радість незбагненний Бог! [1, с.219].

Звернімо увагу на вдало підібраний епітет стосовно Творця – "незбагненний", тобто, неосяжний, всеохопний, до кінця неусвідомлений. Образ Бога як Володаря світу зустрічаємо також у поезії "Хвилі жита? Пісків потоки?", в якій ліричний герой висловлює власне захоплення стосовно загадковості навколишнього світу:

Вічний Боже, який широкий,
Дивно знаний твій білий світ! [1, с.135].

Варто наголосити на тому, що поет використовує улюблений фольклорний епітет "білий світ", пов'язуючи його з Творцем. У творчості Яра Славутича натрапляємо на звертання до Трійці, тобто, не лише до постаті Бога як Абсолюта, але також до Ісуса Христа і Святого Духа, що свідчить про триєдність божественної сутності, оскільки образ Христа допомагає глибше розкрити сутність Бога.

Власне християнські мотиви присутні у багатьох творах письменника, так, наприклад, перебуваючи 1966 р. у Гетсиманському саду, поет створює дистих "Світанок. Свіжий вітер між олив", лейтмотивом якого є віще слово Христа:

Увесь вологий від ранкових рос,
Рече нестримним голосом Христос –
І топить слово, кинуте з амвону,
Холодний камінь душ синедріону[1, с. 261].

Слово Божого Сина здатне розтопити лід холодних душ, адже його вплив необмежений і обеззброює навіть тих, хто прирік Христа на смерть. У цьому творі згадується підступний поцілунок Юди, який автор характеризує так: "о злої зради наглий обладунок, якого вік не знала Гетсимань!" Однак варто наголосити:

Син Божий у творчості Яра Славутича постає Головною Особою сонета "Христос", в якому автор робить висновок про революційний зміст християнської релігії, що спричинилася до нової ери людського цивілізаційного поступу:

Снажної віри збурена ріка
Тече потужно в радощах і в муці.
Ні Магомет, ні Будда, ні Конфуцій
Не згасять згаги, що гуде, палка[1, с.261].

Отже, на переконання автора, жодна віра не здатна згасити людську жагу до правди і лише християнство спроможне дати відповідь на всі запитання:

Неповториме арамейське слово
Несли апостоли в широкий світ,
Щоб вічна правда сяяла святково[1, с.261].

Серед християнських мотивів особливого звучання набуває образ Великодня як найбільшого і найвеличнішого свята, без якого християнська релігія втратила б свій сакральний зміст, адже Великдень – це символ перемоги Добра над злом, яке в свою чергу інтерпретується як перемога Життя над смертю. Однак автор вкладає в це поняття не лише релігійний зміст: Великдень як символ досконалості присутній у чотиристрофовому катрені: "Важкі путі, позбавлені спокою", в якому письменник закликає українську еліту влити "дух життя в руйновища останні" і змінити суспільство таким чином, щоб перебудувати на великодній лад, створити відчуття великодня у своїй державі:

Коли ж відчуєш ваготу пізнання,
В палкій екстазі повернись назад –
Влий дух життя в руйновища останні,
Перебудуй на великодній лад[1, с.110].

Великдень тісно пов'язаний з образом Божого Сина, оскільки в цей день трапилось величне явище Воскресіння з мертвих.

Тому саме Христос є ключем до оновлення світу, таку думку простежимо у п'ятистрофовому катрені "І вигорне хмурий обрій", в останній строфі якого змальовується образ доброї господині, який можна тлумачити у ширшому контексті крізь призму оновленого світу, доби нового маєстату, нових цінностей в людському суспільстві, коли людство навчиться шанувати лише вагоме і цінне:

І стане в господі добрій
Братання, й клич незлоби
Знесе на прадавній обрій
Новий маєстат доби[1, с.129].

З цієї поезії можна зробити висновок про ключове значення релігії у суспільному житті, а дотримання християнських вартостей лише сприяє духовному вдосконаленню людства. Тому на думку автора, саме християнство зуміє перебудувати наш недосконалий світ на великодній лад. Щоб досягти цієї мети, потрібно дотримуватися правдивого й мирного вчення Христа, про що можемо прочитати у творі "Славень Христові":

Сяйво могутнє з'явила блакить –
Благо й свободу народам вістить.
Слався навіки, слово Христа!
Правда предвічна – віра свята![1, с.420].

Така жадана перемога Добра змальована в сонеті "Люблю помріяти перед Тобою", центральним образом якого є храм Святої Софії, однак справжнє захоплення автора викликає хрест як знамено проти людського горя і страждань:

Хоча сваволя й бралась круговертьма,
Твій вишній хрест, розбивши бід наплив,
Приземну скверну Духом покорив[1, с.339].

Як бачимо, через силу хреста виявляється дія Духа, таке спостереження також є вельми важливим, оскільки вказує на синкретичність Святої Трійці.

Упродовж усієї творчості Яр Славутич звертається до Святого Духа як найсвітлішого християнського образу, який здатен творити дива у різноманітних несприятливих життєвих ситуаціях, оскільки уособлює поняття милосердя й любові. Однак цей образ характеризується не лише такою дією. Скажімо, у поезії "Апокаліптичне" бачимо, що Дух є тією силою, яка здатна здолати смерть як носія злої сутності:

Зрушив Дух Козаччину –
Смертю смерть здолав! [1, с.414].

У творі "Київська весна" автор звертається до образу Софії Київської, яка символізує ренесанс християнства, що відлунує церковними дзвонами. Серед ключових образів цієї поезії варто виділити образ

Києва. Яку б осанну не співав Яр Славутич рідній Херсонщині, все ж таки столиця України посідає в його творчості одне з перших місць. Скажімо, у восьмистрофовому катрені "Київ" автор характеризує його як твердиню християнської віри:

Незборний, на горах суворих
Твердинею віри стоїть,
Під стягом Софії на порох
Розбивши навали століть[1, с.168].

Якоюсь мірою Київ стає мікрообразом усієї України, її центром, її серцем, її Новим Єрусалимом, у вмістилищі якого знаходиться хрест святого Володимира.

Ще яскравіше образ Києва висвітлюється у своєрідному заповіті Яра Славутича "Я прагну в Києві померти", з якого дізнаємося: месіанський образ столиці України осмислюється з точки зору оновленого світу, у зв'язку з цим згадується покровитель Києва – Архангел Михаїл, що вказує шлях у щасливе майбутнє:

Тверда стопа Архистратига
В майбутнє впевнено стає.
І правоти державна здвига
Буття окрилює моє[1, с.420].

Як бачимо, життя Яра Славутича під крилами Архангела Михаїла постійно надавало йому наснаги і натхнення для подальших звершень.

Таким чином, можемо зробити висновок: хоча письменник кохався у різноманітних культурах Стародавнього Сходу і античної спадщини, однак все ж таки його серце завжди перебуває разом з батьківщиною та її основною релігією – християнством.

Список використаних джерел та літератури:

1. Славутич Яр. Поезії та поеми. – Едмонтон., 2004.
2. Славутич Яр. Дослідження та статті – Едмонтон., 2006.

Стаття надійшла до редакції 11.10.2007р.

Андрей Захарченко

Христианские мотивы в поэтических произведениях Яра Славутича

Аннотация: В статье рассматриваются христианские мотивы в творчестве Яра Славутича. Среди них большое значение занимают образ Рождества и Воскресения, а также – священное присутствие в поэтических произведениях Святой Троицы – Бога Отца, Сына и Святого Духа, что характеризует христианское мировоззрение писателя.

Ключевые слова: божественное слово, мистерия Рождества, Воскресение общества, Киев, Архангел Михаил, Святая Троица.

Andryi Zakharchenko

Christian motives in the poetry of Yar Slavutych

Annotation: In this article we can see Christian symbols in the poetry of Yar Slavutych. There are Christmas Day and Easter Sunday as most important holiday. God is Three Personality – Father, Jesus Christ and Saint Soul, who represented Christian world outlook of Yar Slavutych.

Key words: The Gods word, mystery of Christmas Day, Easter Sunday, Kyiv, Angel Mykhail.

“Украинский литературный сборник”. Харків-Петербург 1843-1844

Анотація: У статті аналізується “Украинский литературный сборник”, який виходив в Харкові та Санкт-Петербурзі в 1843-1844 роках.

Наголошується, що Український літературний збірник, що видавався в Харкові в 1843 році та Санкт-Петербурзі в 1844 році, це перше історико-філологічне видання під назвою “Український” в Російській імперії, концентрується увага, що в ньому публікувались світочі тогочасної української літератури, громадської думки та культури.

Ключові слова: Український літературний збірник, Харків, Петербург, український.

Український літературний збірник, що видавався в Харкові в 1843 році та Санкт –Петербурзі в 1844 році, це перше історико-філологічне видання під назвою “Український” в Російській імперії, яке розпочало друкувати матеріали з української культури. В першому томі, який був виданий в Харкові в 1843 році сконцентровані праці Основ'яненка з української історії, зокрема праця “Основание Харькова”. Стародавні легенди, вірші. Привертає увагу вірш І. Бороздка, написаний в 1834 році в Москві:

Она пленительна,
Украинка младая,
Благоуханно расцветая,
Чарует роза красотой!
Она чиста, как голубая
Кристалльной речки полоса,
Когда в ней светятся родные небеса,
Живую зыбь её лаская!...[1,с.193-194].

Частина друга Українського літературного збірника уже була розділена на першу російську і другу українську частину, де «малоросійський розділ» розпочинався прекрасним портретом Івана Котляревського і повістю Основ'яненка “Перекотиполе”, яку він присвятив Є.П. Гребінці. Розділ української поезії вміщував три вірші Т.Г.Шевченка: “Думка”, “Н.Маркевичу”, “Утоплена”. Вірші І.Бодяньського, Кимрила Розума, вірш О.Чужбинського “Писання”, вірш І.Левченко. “Народня пісня”, вірш Я.Щеголева “На згадку Климовському” з поміщенням портрета Климовського, двома казками М.Костомарова: “Горб” і “Лови” та низкою весільних пісень Чернігівської губернії[2,с.50-162].

Частина третя Українського літературного збірника вміщує два наукових доробки В.Казіна: “Основание Харьковского коллегиума” і “Взгляд на украинскую старину” і К.Вементовського “Первая война малороссийских казаков” [3,с.7-235]. Таким чином ми бачимо, що виданий у Харкові в 1843 році “Український літературний збірник” концентрував навколо себе усіх прогресивних українських літераторів та істориків, зокрема К.Основ'яненка, Т.Шевченка. І.Котляревського, М.Костомарова та інших.

На початку 1844 року видавець І. Безкий переїздить із Харкова до Петербургу і там у столиці Російської імперії продовжує видавати Український літературний збірник. Відкриває Український літературний збірник за 1844 рік прекрасний прижиттєвий портрет М.Гоголя з його підписом. В цьому збірнику із української тематики друкується вірші Є.Гребінки: “К рисунку К.С.А ”і “Рай”, вірші Я.Щеголева: “Явір”, “Чумацька”, “Могила”. Також в цьому збірнику були вміщені історичні та літературні праці А.Кузьміча. “Набеги в степи”, події якої проходять в 1628 році у час, коли Україна була під Польщею, історичний нарис М.Берлінського “Историческое обозрение Малороссии и г.Киева, другие материалы для Малороссийской истории”, зокрема “Старый список российских послов к Малороссийскому гетману Игнатовичу в 1671 году” та інші[4,с.11-123].

На жаль в 1844 році на другому році видання Украинский литературный сборник» припиняє своє функціонування. Його історична роль полягає в тому, що він один із перших з'явився під назвою “Український” і друкував на своїх шпальтах будителів української ідеї, таких як І.Котляревського, Т.Шевченка, М.Костомарова, К.Основ'яненка, Є.Гребінку та інших.

Список використаної літератури.

1. Украинский литературный сборник. - Харьков.1843,-Ч.І.
2. Украинский литературный сборник.- Харьков.1843,-Ч.ІІ.
3. Украинский литературный сборник. - Харьков.1843,-Ч.ІІІ.
4. Украинский литературный сборник. - Санкт-Петербург.1844.

Віктор Ідзьо

“Украинский литературный сборник”. Харьков-Петербург 1843-1844.

Аннотация: В статье анализируется “Украинский литературный сборник”, который издавался в в Харькове и та Санкт-Петербурге в 1843-1844 годах.

Концентрируется внимание, что “Украинский литературный сборник”, который издавался в Харькове в 1843 году и Санкт-Петербурге в 1844 году, это первое историко-литературное издание под названием “Украинский” в Российской империи. В статье концентрируется внимание на том, что в “Украинском литературном сборнике” печатали свои труды классики украинской литературы, культуры.

Ключевые слова: Украинский литературный сборник, Харьков, Петербург, украинский.

Viktor Idzo

"Ukrainian literary anthology " Kharkiv-Peterburg 1843-1844

Annotation: This article analyse "Ukrainian literary anthology", which was published in Kharkiv and Sant Peterburg in 1843-1844. This is first historical-philological Ukrainian work in the Russian empire, there published famous writer .

Key words: Ukrainian literary anthology, Kharkiv, Peterburg, Ukrainian.

УДК 82.16

Яр Славутич

Наскрізний звукопис у поезії (Авторські уваги)

Анотация: У статті розглядаються проблеми звукопису у поезії Яра Славутича з погляду самого автора. Фонетичний рівень осмислення тексту – надзвичайно вагомий, оскільки за його допомогою створюються відповідні враження: скажімо, повтор літер “д”, “т”, “пр” передає тупіт коня під вершником. До наскрізного звукопису додають свою частку точні і неточні рими.

Ключові слова: поезія, звукопис, рими, милозвучність.

Поезія – це мова богів. Поезія – музика добірних слів. Такі й подібні означення я чув ще в дитинстві, коли після відвідин острова Хортиці, разом із дідом, мене потягло до віршування. Не випадково звукові повтори та й рими з ними творили наскрізний звукопис. Відразу чути співзвуччя, які трапляються у висловах, зокрема приказках, піснях і т.п. Мабуть заради музики появилися й рими.

Наскрізний звукопис охоплює те, що ми звемо алітераціями, асонансами, анафорами й т.п. Отже, замість чужих слів маємо український термін. Мої дитячі віршики та юнацька поезія загинули підчас колективізації. Наш трислалітній хутір комсомольці під керівництвом росіянина зруйнували 1932 р. дотла, збереглося лише дещо, написане за війни та відразу опісля. Уже тоді я вдавався до наскрізного звукопису. Тепер, на порозі мого 90-ліття, я хочу поділитися моїми думками з приводу порушеної теми. Деякі рецензенти вже згадували про це, але не входили в аналіз того, що стало певною особливістю моєї скромної творчості. Беру тексти з мого підсумкового видання “Поезії та поеми, 1937 – 2004” [2, с.1- 660].

Уже в першому надрукованому вірші “Коню мій буланій” (харківський “Літературний журнал”, 1938) я ніби спромігся передати тупіт коня під вершником:

І в той день погідний т д д
Виїдем за гай д
Оглядати рідний д т д
Придніпровий край. пр д пр р

Щось подібне до звукопису можна добачити також у словах зі звуком г: погідний, гай, оглядати. Як зазначено, свою частку додають р, пр, пр, р.

Наводжу зразки наскрізного звукопису з другого вірша – “Жар-птиця” /1938/, надрукованого наступного року в тому ж таки “Літературному журналі”, де протегував мені Володимир Свідзинський, що був там офіційно коректором, а фактично редактором (його глибоко шанували члени редколегії):

Вона минає зерно і криницю, на на рн рин
Лише вночі клієс Волосожар: ш ч л л ж

... стомлений стежками, **ст ст жк**
Я на подушку голову кладу. **шк гл кл**

Де надовкола – ні дерев, ні дому, д н ні д ні д
Ховають щастя скрині кам'яні. ть тя с с к к ні

Читач мабуть уже помітив, що повтори звуків у словах природні, милозвучні. Отже, поет добирає слова до змісту, а в тих словах, на щастя, уже наявний наскрізний звукопис більшою чи меншою мірою. Нижче цитую всю мініатюру з 1939 року, в якій кожен рядок із наскрізним звукописом:

Іду степами по стрункій дорозі. д ст ст д
Яка година випала мені! д
Шумлять жита в лункому передгроззі, ш ж
Шепочуть шестигранні ячмені, ше ше ч ч
Палають соняшники: Вздовж дороги до до
Розлігся чорно, спочиває пар. ч ч п п
Йому замало простору земного – м м
І він подався далеко, аж до хмар. [2, с. 8] д д д

Ясна річ, до наскрізного звукопису додають і свою частку точні рими (за винятком неточних дороги – земного). Очевидно, автор дбав передусім про зміст і художність (метафори та епітети), а той звукопис вклинився почасти несподівано (либонь така милозвучна українська мова). Ось іще один приклад, коли наскрізний звукопис виявився наявним у словах, що змальовують громовицю. Без **р і д** не обійтися!

Громи ударять незабаром р д р р
На придніпрову сторону, р д р р
І за розгойданим ударом р д д р
Дощі напоять ярину. [2, с. 10] д р

Мені зокрема подобається наскрізний звукопис на початку сонета “Прудивус” (1940) у циклі “Запорожці”:

Пустив за вухо смолянистий вус, пу сти ву сти ву
Завів хвилясту, наче в'юн, чуприну ... [2, с. 62] вів ви в

Досі цитовано вірші, написані ще до другої світової війни. Відтоді наскрізний звукопис ніколи не полишав автора. Навпаки, він завжди йому товаришив. Бувало й так, що я навмисне вдавався до нього, щоб словами змалювати об'єкт чи подію, напр., показ дощу після розкопок масових могил на міській площі у місті Винниці

Дощ полоще площу, ощ ощ ощ
Плющить по дошках. щ ш
Від людського рошу щ
Йде смертельний пах. [2, с. 93] де те

Це з вірша “Розрита Винниця” (1943), написаного підчас огляду розкопаних масових могил. Я був тоді в дорозі на Захід із місією – розказати всьому світові, як московити нищать українську націю – хліборобів голодоморами, а еліту, зокрема письменників, розстрілами.

У кожному післявоєнному творі з-під мого пера завжди присутній якийсь звукопис – більшою чи меншою мірою. Відкриваю “Поезії та поеми” навмання й попадаю, на щастя, на програмовий вірш “Правдоносці” з однойменної збірки. Починається так:

О світе, пізнавай! Немов номади,
Йдемо в чужий, сполоханий простір. [2, с. 106]

Крім повторних **в, нем і ном** виконують свою роллю. І таке якоюсь мірою присутнє майже в кожному моєму вірші. Часто бувало так, що автор і не думав про той звукопис. На щастя, українська мова така мелодійна, що постачає повторення звуків дуже часто. А це якраз те, що потрібне кожному поетові. Я не уявляю собі доброго, досконалого поетичного твору без наскрізного звукопису. Без цього не буде згаданої (на початку цієї статті) м у з и к и добірних слів. Розкриваю знову книгу навмання і потрапляю на вірш у “Спрасі”, в якому такий початок: “Ти не чуєш мого благання, Твердю неба прикрився ти...” На мій погляд, тут гарно звучить повторне **г**, а три **р** додають піднесення.

Покищо цитовано з давніших творів. А тепер наведу приклади з новіших. Вірш “Повернення” (1991) починається строфою:

Повертається правнук до рідної хати – вр пр р
Спадкoємних полів, на дідівський поріг, п п п
До батьків на гробках воскресення благи, б б б
Обтрусивши пили із далеких доріг. тр л л л

А от із сонета, написаного 1990 р. підчас мого першого гостювання в Україні після майже 50-літньої відсутности та скитань по Європі, Америці, Канаді, Азії, Африці – майже десяти мандрівок по світі – однієї навіть навколо світу, включно з Австралією. Далі – критика радянської системи:

Немов щури, андроповські каптали
Притьмом настроювали пильний нюх,
Народоправний гальмували рух...[2,с. 354]

Гадаю, співзвуччя **роп, пра, при і п** грають у згоді з бажанням автора. До речі, тут я добирав слова до змісту, а в них виявився і наскрізний звукопис. Натомість у сонеті, присвяченому В. Стусові, автор уже свідомо ужив слова з повторами звуків. Прошу порівняти співзвуччя в цьому уривку:

Підступно-спритно прирекли на злуду
Твою відвагу, мудру і струнку[2,с.358].

У додаток до згаданих повторів тут появляється звук д, який також використано в сонеті “Хахлючма”. У цьому творі, після осуду колись правлячої особи, лунає хвала сучасному президентові:

“А подвиг Ющенко дзвенить довкола”[1,с.159].

Припускаю, що серед читачів, навіть поетів, можуть знайтися особи, які поставляться критично до мого погляду на наскрізний звукопис (до речі, цей термін уперше запропоновано мною в цій статті). Вільному – воля! Я нікому не накидаю своїх поглядів. Адже кожен справжній поет – це окремий світ зі своїми особливостями. Цю статтю написано до мого ювілею, на прохання читачів-приятелів, які поділяють мої погляди на наскрізний звукопис.

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Січеслав, 2005, ч. 3-4.
- 2.Славутич Яр.“Поезії та поеми, 1937 – 2004”- Едмонтон. В-во “Славутич”, 2004.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2007р.

Яр Славутич

Звуковые повторы в поэзии

Аннотация: В статье рассматриваются проблемы звуковых повторов в поэзии Яра Славутича с точки зрения самого автора. Фонетический уровень осязания текста – весьма значителен, поскольку с его помощью можно сконструировать некоторые впечатления. К проблеме звуковых повторов относится также использование точных и неточных рим.

Ключевые слова: Поэзия, звуковые повторы, рима, эвфония.

Yar Slavutych

Sounding repeated in the poetry

Annotation: In this article we can see problems of sounding repeated in the poetry of Yar Slavutych. Phonetic level is very important, because we can do something construction of our impression. Rhyme also connected with these problems.

Key words: Poetry, sounding repeated, rhyme, nice sounding.

Рецензії

УДК 82.16 (049.32)

Андрій Захарченко

Рецензія на книгу Яра Славутича “Поезії та поеми”, Едмонтон., 2004.

Яр Славутич як письменник відомий передусім своїми поетичними творами, об'єднаними у відповідні цикли; значної уваги також заслуговують його ліро-епічні твори, поеми автобіографічного чи монументального характеру з точки зору всеохопності хронологу чи філософського погляду та осмислення ідей.

Видання "Поезії та поеми" чітко структуроване: перша частина складається з поетичних творів автора і охоплює 484 сторінки, друга – присвячена поемам, що розташовані на 176 сторінках. Сюди увійшли поезії, написані упродовж 1937-2004 років, тобто можемо говорити певною мірою про підсумковий характер книги: поет створює свої дітища в різних країнах світу під впливом захоплюючих подорожей, не виняток у цьому відношенні і Україна, з якої походить його коріння. Варто відзначити, що автор користується правописом,

який характерний для діаспори, однак намагається узгоджувати його з чинним правописом, що використовується в Україні. У цьому виданні дотримується принцип хронології, адже цикли поезій розміщуються чітко у хронологічній послідовності, а у переліку вказуються роки другого і третього доповненого видання авторських збірок: "Співає колос" (1945, 1993, 1996), "Гомін віків" (1946), "Правдоносці" (1948), "Спрага" (1950), "Оаза" (1960), "Маєстат" (1962, 1997), "Завойовники прерій" (1968, 1974, 1984), "Мудрощі мандрів" (1972), "Живі смолоскипи" (1983, 1992), "Шаблі тополь" (1992, 1995). Також подаються поезії, що не входять до жодної збірки, однак серед них трапляються твори з промовистими назвами: "Тридцять третя весна", "Славень Христові", "Я прагну в Києві померти" (це своєрідний заповіт Яра Славутича).

Друга, менша за обсягом частина цього монументального видання представлена поемами: "Одрод і Доброслава", "Соловецький в'язень", "Скарга"; драматичною поемою "Світичі", містерією "Білий дім з чорною душею", автобіографічними поемами "Донька без імени" та "Моя доба", над якою Яр Славутич працював більше двадцяти років і яка вражає читачів філософською глибиною осмислення людського життя, що плине на історичному тлі подій, які відбуваються з його народом.

"Поезії та поеми" призначені для літературознавців, мовознавців, істориків, фольклористів, а також для всіх, хто цікавиться питаннями сучасного українознавства.

УДК 37 (477) (049.32)

Віктор Ідзьо

Рецензія на монографію П.Кононенка, Т.Кононенка "Українська освіта у світовому часопросторі".

Київ -Товариство "Знання" України-2007, 591с.

Монографія "Українська освіта у світовому часопросторі" визначних в українознавчому світі вчених, освітян та педагогів Петра Кононенка та Тараса Кононенка, які досліджують найактуальнішу проблему розвитку не лише української мови та освіти, а й усього українського народу та держави, як і світового українства, є новітнім проявом наукового дослідження, яке послугує прикладом для усього українознавчого наукового простору.

Рецензуючи працю П.Кононенка, Т.Кононенка "Українська освіта у світовому часопросторі" наголосимо, що дослідники для її написання використали всі свої попередні дослідження з мови та освіти, які апробували упродовж довгого часу, як в Україні, так Австралії, Бразилії, Канаді, США, Росії, Польщі, Молдові (Придністров'ї), Грузії, Латвії та інших країнах, де діють українознавчі центри та школи і де є вагомий різноманітний досвід.

Слід наголосити, що рецензовна нами праця є полемічна, насичена порівняльним аналізом джерел з питань української освіти та науки. Багато прикладів українського освітнього та наукового життя взяті з країн компактного проживання української діаспори та їх наукових та освітніх центрів.

Наголосимо, що дуже добре, що рецензовна нами монографія П.Кононенка, Т.Кононенка "Українська освіта у світовому часопросторі", розрахована на лекторів-українознавців, фахівців з різних галузей знань, громадсько-політичних діячів, науковців, педагогів, які займаються професійно-патріотичним вихованням нового покоління незалежної України та української діаспори. Тому зразу отримавши примірники монографії П.Кононенка, Т.Кононенка "Українська освіта у світовому часопросторі" зроблено все, щоб з основними її положеннями ознайомити українську діаспору Москви та Росії.

З початком навчального року з монографією П.Кононенка, Т.Кононенка "Українська освіта у світовому часопросторі" були ознайомлені чільні науковці Українського Університету міста Москви, зокрема завідувач філологічним відділом УУМ доктор філологічних наук, професор Мирослава Плющ (дочка відомого українського мовознавця П.Плюща), історичного відділу доктор історичних наук, професор Володимир Кабузан, та всі українознавці українознавчого відділу УУМ: С.Святодух, Н.Тимченко, А.Щербина, О.Кісельв, К.Логінов, Д.Турчик, завідувач технічного відділу доктор технічних наук, академік Є.Ширяєв, директор Української бібліотеки в Москві Ю.Кононенко.

Основні положення монографії задля їх практичного втілення обговорювалися на Вченій Раді УУМ у вересні, на якій вирішили просити Інститут Українознавства МОН України, зокрема авторів примірники монографії для подальшої її апробації в Росії, для отримання вагомих українознавчих освітніх та наукових результатів.

Слід наголосити, що апробація монографії П.Кононенка, Т.Кононенка "Українська освіта у світовому часопросторі" після її детального обговорення вище приведеними вченими уже дала результат в науковців Українського Університету м. Москви (УУМ). Вона рекомендована для подальшої апробації в середовищі українознавчих осередків в Росії, регіональних представництвах Українського Університету.

Монографія П.Кононенка, Т.Кононенка “Українська освіта у світовому часопросторі” примусила вчених УУМ запропонувати науково-освітнім українським осередкам в Росії наукову співпрацю з подальшою передачею напрацювань в Інститут Українознавства МОН України.

Вченою Радою УУМ було наголошено, що: ”на основі нової методології написання праць взяти це наукове дослідження П.Кононенка, Т.Кононенка “Українська освіта у світовому часопросторі” за основу з вивчення та впровадження українознавства в Росії”.

Передусім монографія була рекомендована відділу українознавства, на основі якого, а це вчені: М.Плющ, В.Кабузан, О.Кісельов, А.Щербина, С.Святодух, О.Головко, К.Логінов та вченим з інших відділів, які повинні використати методологію монографії для всіх вчених, як відділу українознавства, так і Українського Університету м. Москви, зокрема розпочати інтернет-обговорення монографії П.Кононенка, Т.Кононенка “Українська освіта у світовому часопросторі”, в Росії.

Враховуючи аспекти українознавчої освіти в українській діаспорі та науково-освітні напрацювання світової української діаспори, вчені – українознавці ознайомили з новою монографією П.Кононенка, Т.Кононенка “Українська освіта у світовому часопросторі” і російських українознавців, зокрема Центр Українознавства МГУ, який очолює Михайло Дмитрієв, та українознавців з Інституту Слов’янознавства Російської Академії Наук, яких очолює Г.Горизонтов. Цікавим виявився підручник і для вчених-гуманітаріїв Російської Академії Наук, яких очолює Б.Флоря. Всі вони наголосили, що монографія П.Кононенка, Т.Кононенка “Українська освіта у світовому часопросторі” наближена до європейських стандартів.

Зокрема, доктор історичних наук В.Кабузан наголосив, що монографія П.Кононенка, Т.Кононенка “Українська освіта у світовому часопросторі” наблизилась до історико-філологічних стандартів, та подання бібліографічного, методологічного та інших видів аналізу, до наукових традицій української та європейської науки...

Зі своєї сторони наголосимо, що рецензована нами монографія П.Кононенка, Т.Кононенка “Українська освіта у світовому часопросторі” яскраво розкриває наукові основи українознавчої проблематики, методології, аналізу історії, літератури, об’єкту і предмету дослідження, рівень напрацювання зазначеного історико-філологічного блоку. Вона за своїм науковим наповненням та, особливо додатками, які доповнюють її основні концептуальні положення, відповідає всім параметрам сучасного наукового дослідження.

Як бачимо з аналізу рецензованої нами монографії П.Кононенка, Т.Кононенка “Українська освіта у світовому часопросторі” її написання передувала багаторічна пошукова праця численних розпорошених і несистематизованих фактів, робота ускладнювалась тим, що більша частина джерел знаходиться в архівах та періодиці десятків міст України та на території країн, де проживає світова українська діаспора. Монографія включає в себе безліч матеріалів, автентичних документів, що дало змогу авторам відтворити картину розвитку української освіти в часовому просторі.

Цікавими у монографії є і додатки, які ґрунтуються на серйозних наукових дослідженнях вчених, яскравих наукових представників світової української діаспори з США, Канади, Італії, Росії та інших держав. Вlane у цьому, монографія П.Кононенка, Т.Кононенка “Українська освіта у світовому часопросторі” демонструє глибоке відчуття українського світового українознавчо - освітнього процесу, реанімує пам’ять про цілі його пласти української історії та літератури, не лише вітчизняних, але й наукових та громадських кіл української світової діаспори. Тому монографія П.Кононенка, Т.Кононенка “Українська освіта у світовому часопросторі” синхронно аналізує історичну, літературну та мовну спадщину українців, розвиває її у загальносвітовому українському аспекті.

Аналізуючи великий масив історичних фактів, П.Кононенко, Т.Кононенко у монографії “Українська освіта у світовому часопросторі” ламає “табу” закритих тем, зокрема, з історії України ХХ століття: УПА та Дивізії “Галичина”, у багатьох напрямках, відкриває нові горизонти для досліджень українознавства та його викладання як в Україні, так і в науково-освітніх закладах світової української діаспори і, зокрема, в українській діаспорі в Росії.

Окрім наукової цінності, у монографії П.Кононенка, Т.Кононенка “Українська освіта у світовому часопросторі” зібраний науковий фактаж, який вже обговорюється зокрема для навчального курсу з українознавства в Українському Університеті м. Москви, ознайомлюються з монографією інші науково-освітні заклади української діаспори в Росії.

Завершуючи аналіз рецензованої монографії П.Кононенка, Т.Кононенка “Українська освіта у світовому часопросторі”, слід відзначити один принциповий факт, що автори подали всю історичну та філологічну базу українознавства, зуміли у повній мірі відтворити історію самоорганізації української освіти в Україні та діаспорі на принципах науковості.

Монографія П.Кононенка, Т.Кононенка “Українська освіта у світовому часопросторі” відповідає всім науковим вимогам і має високий рівень наукового викладу. Її розділи чітко і логічно структуровані, мають солідний масив бібліографії., великий додаток.

Враховуючи усі викладені міркування, зокрема величезний класичний історичний та філологічний матеріал, монографія П.Кононенка, Т.Кононенка “Українська освіта у світовому часопросторі” повинна стати базовою з вивчення українознавства для світової української діаспори, в першу чергу в Росії.

Обговоренням монографії у відділі українознавства в Українському Університеті м. Москви схиляємося до висновку, що рецензована нами праця повинна поширитися в науково-освітніх закладах української діаспори в Росії та світової української діаспори.

Наші автори:

Атаманенко Алла - кандидат історичних наук, доцент, директор центру досліджень діаспори Острозької Академії(Острог).

Галашук Анна - кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри українознавства Одеської державної академії будівництва та архітектури (Одеса).

Голець Марія - науковий співробітник Науково-дослідного Інституту українознавства МОН України (Київ).

Донцова Тетяна - кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української та світової літератури Харківського державного Педагогічного Університету ім. Г. С. Сковороди (Харків).

Дудин Олесь - науковий співробітник відділу українознавства Українського Університету (Москва).

Захарченко Андрій - викладач української мови та літератури, вчений секретар кафедри українознавства Університету "Львівський Ставропігіон" (Львів)

Заячук Юлія – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної та соціальної педагогіки Львівського національного університету ім. І.Франка (Львів)

Ідзьо Віктор - доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник Науково-дослідного Інституту українознавства МОН України, академік Міжнародної Академії Наук Євразії, академік Академії Наук Вищої Школи України (АНВШ), професор Університету "Львівський Ставропігіон" (Львів).

Кононенко Петро - доктор філологічних наук, професор, академік АНВШ, академік МСАН, академік УАПН, академік УВАН, директор Науково-дослідного Інституту українознавства МОН України (Київ).

Кононенко Тарас - кандидат філософських наук, доцент, завідувач відділу філософсько-психологічних проблем українознавства, заступник директора Науково-дослідного Інституту українознавства МОН України (Київ).

Молчанова Тетяна - кандидат історичних наук, професор Львівської національної музичної академії ім.М.Лисенка (Львів)

Овчар Ірина - викладач кафедри історії України історичного факультету Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника (Івано-Франківськ).

Пришляк Михайло - доктор філософських наук, професор Римського університету (Рим)

Славутич Яр - професор української мови Альбертського університету, мовознавець, відомий поет, перекладач класиків світової літератури, літературознавець, видавець, редактор, громадський діяч (Едмонтон)

Токар Леонід - кандидат історичних наук, доцент, завідувач відділу історичних та теоретико-методологічних проблем українознавства Науково-дослідного Інституту українознавства МОН України (Київ).

Пам'ятка авторові

* Стаття повинна відповідати тематиці журналу і сучасному стану науки, бути літературно опрацьованою. Автор статті відповідає за достовірність і вірогідність викладеного матеріалу, за правильне цитування джерел і коректне посилання на них.

* У статті повинні бути присутні такі необхідні елементи; постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблеми; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження; висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.

* Структура статті:

- > УДК;
- > прізвище та ім'я автора;
- > назва статті;
- > текст статті;
- > список використаних джерел,
- > резюме російською й англійською мовами (обсягом до 7 рядків) у такій послідовності: ім'я та прізвище автора, назва статті, текст анотації.
- > Обсяг статті - 9-12 сторінок комп'ютерного набору.

* Текст статті друкується в одному примірнику українською мовою на білому папері формату А4 кеглем 14 через 1,5 інтервали з дотриманням розмірів полів: верхнього, нижнього і лівого - 30 мм, правого - 10 мм (29 рядків, 60-65 знаків у рядку). Не допускається друкування будь-якої частини тексту меншим інтервалом.

* У тексті статті посилання на використані джерела подаються у квадратних дужках, зазначається порядковий номер і сторінка цитованого джерела.

*Список використаних джерел складається в алфавітному порядку за вимогами Держстандарту.

*Сторінки статті нумеруються за порядком, без пропусків і буквених позначень. Автор підписується на звороті останньої сторінки, чим підтверджує, що дати, цитати, фактичні дані, бібліографія звірені, а стаття готова до видання.

*Ілюстрації та таблиці входять до загального обсягу статті. Загальна кількість ілюстративного матеріалу - таблиць, схем, малюнків - у статті не повинна перевищувати п'яти. Таблиці виконуються згідно з вимогами Держстандарту і розмішуються в тексті статті.

* Разом із роздруком статті необхідно надіслати дискету, в якій файл статті (у двох копіях) записується в редакторі Microsoft Word 97, шрифт - Times New Roman, розмір шрифту -14, міжрядковий інтервал - 1,5. Схеми та діаграми виконуються в редакторі Word.

*До статті додаються такі супроводжувальні документи:

- > рецензія доктора або кандидата історичних чи філологічних наук відповідно до напрямку статті,
- > повідомлення про автора (прізвище, ім'я, по батькові, посада, спеціальність, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи (повна назва навчального закладу, установи), поштова адреса з індексом, службовий і домашній телефони) та кількість замовлених примірників журналу.

*Редколегія журналу залишає за собою право подавати рукописи на зовнішнє рецензування. Рукописи не повертаються.

*Редакція зобов'язується кожному автору за плату, надіслати один примірник журналу.

Наукове видання

Українознавець

Connoisseur of Ukraine

Випуск VI

Комп'ютерний набір під керівництвом
кандидата технічних наук, доцента Василя Смичка
Художнє оформлення Юрій Ісакасян
Комп'ютерна верстка Василь Смичок

Наукова редакція:

кандидат історичних наук, доцент Макарчук О.Г.
кандидат філологічних наук, доцент Конюхова Л.І.

Літературна редакція:

кандидат філологічних наук, доцент Бичко З.М.
викладач кафедри українознавства, вчений секретар Захарченко А.В.

Переклад англійською мовою:

кандидат філологічних наук, викладач англійської мови Пасічник Г.П.
викладач кафедри українознавства, вчений секретар Захарченко А.В.

За редакцією

Академіка відділення українознавства
Академії Наук Вищої Школи України, Ідзьо В.С.

Підписано до друку 3. 01.2008. Формат 60x84/а
Друк резограф. Папір офсетний Гарнітура pragmatika.
Ум. Друк. Арк. 32, 81. Обкл.- видд. Арк 23, 48.
Наклад 300 прим. Зам № 123-863.

Адреса редакції: “Українознавець”
Україна, 79008, м. Львів, вул. Кривоноса 10,
тел:(8-097) 496-22-40, факс:(0322) 97-10-38.

E-mail:ukrainoznavezz@ukr.net

